

Sveučilište u Zagrebu

Pravni fakultet

Bernard Markušić

UTJECAJ MILITARIZACIJE, POLITIČKIH PROCESA I GLOBALNE EKONOMIJE NA
POJAVU I RAZVOJ TRGOVANJA LJUDIMA

Zagreb, 2014. godine

Ovaj rad izrađen je na Katedri za Kazнено pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod mentorstvom prof. dr. sc. Davora Derenčinovića i predan je na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj 2013./2014. godini.

Tumač kratica

BiH	Bosna i Hercegovina
ECHR	Europski sud za ljudska prava (eng. <i>The European Court of Human Rights</i>)
EKLJP	Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda
HRW	Human Rights Watch
IOM	Međunarodna organizacija za migraciju (eng. <i>International Organization for Migration</i>)
IPTF	Međunarodne policijske snage (eng. <i>International Police Task Force</i>)
KZ	Kazneni zakon Republike Hrvatske
KZ97	Kazneni zakon (iz 1997.; NN, 110/97, 27/98)
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
MEJA	Military Extraterritorial Jurisdiction Act
NGO	Nevladina udruga (eng. <i>non-governmental organization</i>)
OHCHR	UN-ov Ured Visokog povjerenika za ljudska prava (eng. <i>Office of the High Commissioner for Human Rights</i>)
OHR	Ured Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu (eng. <i>Office of the High Representative</i>)
OSCE	Organizacija za europsku sigurnost i suradnju (eng. <i>Organization for Security and Cooperation in Europe</i>)
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SFOR	Stabilizacijske snage NATO-a (eng. <i>The Stabilisation Force</i>)
STOP	Specijalni operativni program za borbu protiv trgovine ljudima (eng. <i>UNMIBH Special Trafficking Operations Program</i>)
TVPA	Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000
UNMIBH	Misije Ujedinjenih naroda u Bosni i Hercegovini (eng. <i>The United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina</i>)
UNPROFOR	Zaštitne snage Ujedinjenih Naroda (eng. <i>United Nations Protection Forces</i>)
ZKP	Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske

S A D R Ź A J

1. Uvod	1
2. Analiza normativnog okvira i kriminoloških karakteristika trgovanja ljudima	3
2.1. Domaći i međunarodni pravni okvir za suzbijanje trgovanja ljudima	3
2.2 Trgovanje ljudima: kazneno djelo u tri koraka	7
2.2.1. Korak I: Novačenje žrtve	8
2.2.2. Korak II: Prijevoz žrtve do zemlje odredišta.....	10
2.2.3. Korak III: Eksploatacija žrtve	11
2.2.4. Kako ne postati žrtva trgovanja ljudima?	13
2.3. Položaj Hrvatske	14
3. Politički procesi, militarizacija i globalna ekonomija kao ključni čimbenici koji utječu na pojavu trgovanja ljudima	17
3.1. Kompleksno i nestabilno državno uređenje BiH nakon Daytonskog sporazuma - prva kočnica suzbijanju trgovanja ljudima	19
3.2. Nejednakost prouzrokovana globalnim tržištem kao glavni generator "ponude" na tržištu trgovanja ljudima	23
3.2.1. Dobrovoljna prostitucija - opravdan odgovor na situaciju ekonomskog sloma ili fasada za razvoj organiziranog kriminaliteta?.....	25
3.2.1.1. Legalizacija prostitucije kao rješenje?.....	28
3.3. Utjecaj ratnog i post-ratnog stanja na pojavu trgovanja ljudima	29
3.3.1. Razdoblje otvorenih oružanih sukoba i masovna silovanja kao prva stepenica insitucionaliziranju prostitucije i trgovanja ljudima.....	31
3.3.2. Teorija "velikog praska"	34
3.3.3. "Ekonomija mirovnih misija"	37
3.3.3.1. Retradicionalizacija seksualnog identiteta rodova i shvaćanja društvenog morala kao push faktor sui generis	39
3.3.4. Imunitet pripadnika osoblja mirovnih snaga UNPROFOR-a / UNMIBH-a	43
3.4. <i>Quis custodiet ipsos custodes?</i>	46
4. Case study : Tržnica "Arizona" u distriktu Brčko	49
5. Istraživanje	55
5.1. Razgovor sa T. Đ. - policijskim narednikom i istražiteljem za kaznena djela prekograničnog kriminaliteta iz Postaje granične policije Zagreb	56
5.2 Intervju sa Lejlom Heremić - socijalnom pedagoginjom nevladine organizacije "Medica" iz Zenice	58
5.3 Intervju sa Charlesom E. Tuckerom - umirovljenim general-bojnikom ratnog zrakoplovstva SAD-a i izvršnim direktorom nevladinih organizacija WEI i SCII	60
6. Rezultati istraživanja	66

7. Zaključak	69
8. Prilozi	71
8.1. Statistike Sigurne kuće "Medica", Zenica u Bosni i Hercegovini	71
8.2. Geografski prikaz tržnice "Arizona"	72
8.3. Geografski prikaz trenutno aktivnih mirovnih misija	73
9. Popis literature	74
10. Zahvale	80
11. Sažetak	81
12. Summary	82

1. Uvod

"Društvo priprema zločin, kriminalci ga izvršavaju."

Henry Thomas Buckle

Trgovanje ljudima (u daljnjem tekstu i kao: *trafficking*) aktualan je problem modernog kaznenog prava i relativno nova kriminološka pojava. Ona doseže globalne razmjere tek tijekom posljednjih 20 godina, što predstavlja razlog njezine ranije rijetke kriminalizacije u nacionalnim kaznenim zakonodavstvima. Riječ je o specifičnoj kriminološkoj pojavi budući da je tijekom većeg dijela ljudske povijesti trgovanje ljudima, kao držanje drugog u ropstvu, bilo putem prinude, bilo putem određenih ekonomskih mehanizama ovisnosti, bila uobičajena i zakonom dopuštena pojava. Upravo je navedeno razlog teškoća prilikom pokušaja definiranja trgovanja ljudima, s obzirom na oblik koji ono zauzima u različitim kulturama i dijelovima povijesti ljudske civilizacije. Nažalost, ono je uvijek prisutna i izdržljiva pojava koja svoj oblik prilagođava trenutnom društvenom kontekstu.

Dužnost je modernog demokratskog društva da reagira na takvu pojavu i brani takav pravni sustav u kojemu su ljudska sloboda i dostojanstvo najviše vrednote, zbog čega danas u pozitivnom kaznenom zakonodavstvu pronalazimo opširnu definiciju kaznenog djela trgovanja ljudima. Svrha detaljnog inkriminiranja trgovanja ljudima jest njegovo sankcioniranje i uspješno suzbijanje. Međutim, uspješno suzbijanje bilo koje kriminološke pojave ne ovisi samo o razumijevanju njezinog trenutnog funkcioniranja, već i o uočavanju faktora koji utječu na njezinu pojavu i pogoduju daljnjem razvoju. Pojava trgovanja ljudima rezultat je niza indirektno povezanih procesa na globalnoj i nacionalnoj razini, a tema rada su tri najvažnija među njima - uspostava globalnog neoliberalnog tržišta, militarizacija regija u svijetu i turbulentne političke promjene društvenog uređenja.

Obradu teme rada započinjemo presjekom relevantnih pravnih izvora i analizom kriminoloških karakteristika trgovanja ljudima. Uz usporedni pregled uređenja ovog kaznenog djela u kaznenom zakonodavstvu RH navest će se međunarodni ugovori presudni za borbu protiv trgovanja ljudima, a s kojima je hrvatsko zakonodavstvo u postupku usklađivanja ili je već usklađeno. Nakon toga slijedi kriminološka analiza pojava oblika trgovanja ljudima, *modusa operandi* počinitelja te poteškoća koje nastaju pri procesuiranju počinitelja i

identifikaciji žrtava. Domaća i međunarodna sudska praksa u radu se komparativno promatraju s aspekta trgovanja ljudima kao jedne od najtežih povreda ljudskih prava. Uz pomoć statističkih podataka relevantnih međunarodnih agencija, prikazat će se promjena statusa RH iz pretežito tranzitne države u državu porijekla i odredišta žrtava trgovanja ljudima.¹ Ovakav pristup početku obrade teme rada u prvom dijelu daje saznanja o osnovnim obilježjima trgovanja ljudima danas i kao takav je nužan za razumijevanje drugog dijela rada.

U drugom dijelu rada istraživanje se neće ograničiti isključivo na domaći kontekst, već će se koristiti regionalni pristup. Naime, procesi koji su predmet analize ovog rada ne poznaju nacionalne granice, a Hrvatska kao dio jugoistočne Europe pripada regiji koja je u nedavnoj prošlosti prolazila kroz naglo priključenje globalnom ekonomskom tržištu, oružane sukobe i post-ratnu militarizaciju te turbulentne promjene društvenog uređenja. Jednako tako, specifičan geografski položaj ovoj regiji daju njezine geografske karakteristike. Preciznije, istočno od ove regije nalaze se države koje se u kontekstu organiziranog kriminala bave proizvodnjom ilegalnih dobara (kao što su *e.g.* Rusija, Indija, Kina), dok su zapadno od nje države koje ta dobra "konzumiraju" (kao što su *e.g.* zemlje Europske unije, preko njih SAD i slične). Međutim, osobitu pažnju u istraživanju posvećujemo Bosni i Hercegovini. Prikaz nastanka i razvoja trgovanja ljudima u toj državi reprezentativni je pregled nastanka i razvoja trgovanja ljudima u svim državama jugoistočne Europe te je stoga vjerodostojan za potvrdu teze da socio-ekonomski i politički makroprocesi neovisno, ali s kumulativnim učinkom, imaju kauzalnu ulogu u tome. Specifičnost istraživanja na primjeru BiH dodatno se očituje u stalnoj prisutnosti vojnog i civilnog osoblja mirovnih misija na njezinom teritoriju od početka oružanih sukoba, primarno snaga UNPROFOR-a, a koja se nastavila nakon potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma, djelovanjem UNMIBH-a.

Poseban osvrt na teoriju dan je kroz primjere presuda Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu, obradu i komentare statističkih podataka relevantnih međunarodnih i državnih organizacija te kroz provedeno istraživanje u obliku intervjua. Korištena svjedočanstva, iskazi i izvješća internih istraga, citirani u drugom dijelu rada, neslužbeni su prijevod autora rada s ciljem održavanja hrvatskog jezika kao jedinog korištenog u glavnom tekstu rada.

---

¹ Država porijekla je matična država žrtve, *i.e.* država čija je žrtva građanin. Država tranzita je država preko koje se prelazi da bi se došlo do države odredišta. Država odredišta je država u kojoj se žrtva iskorištava.

² Definirano je kao kazneno djelo koje može počinjti onaj tko „*upotrebom sile ili prijetnje, obmanom,*

2. Analiza normativnog okvira i kriminoloških karakteristika trgovanja ljudima

2.1. Domaći i međunarodni pravni okvir za suzbijanje trgovanja ljudima

Kazneno djelo trgovanja ljudima regulirano je čl. 106. Kaznenog zakona², na prvi pogled opsežnom definicijom. Međutim, nužnost takve širine proizlazi prvenstveno iz pojavnih oblika trgovanja ljudima i usuglašavanja hrvatskog prava s međunarodnim ugovorima kojih je RH stranka, ali i s pravom Europske unije. Hrvatski zakonodavac, kao pravne akte na temelju kojih je definicija konstruirana, stavlja Konvenciju Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta³, Okvirnu odluku Europske unije o trgovanju ljudima (koja je trenutno nadopunjena i zamijenjena Direktivom 2011/36/EU)⁴, Konvenciju Vijeća Europe protiv trgovanja ljudima⁵, Dodatni protokol uz Konvenciju Vijeća Europe o ljudskim pravima i biomedicini koji se odnosi na transplataciju organa i tkiva ljudskog podrijetla⁶.

Sukladno navedenim međunarodnim izvorima, u pozitivnom kaznenom zakonodavstvu RH trgovanje ljudima je složeno kazneno djelo koje čine tri konstitutivna elementa. Koristeći definiciju trgovanja ljudima iz čl. 3 Protokola za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, a kojim se nadopunjuje već spomenuta Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta te koja ujedno predstavlja minimum koji su države potpisnice dužne inkriminirati u svojim kaznenim zakonodavstvima, možemo uočiti da su to modaliteti radnje, sredstva i cilja.⁷ Protokol određuje modalitete radnje (eng. *activities*) kao "*vrbovanje, prijevoz, transfer, pružanje*

---

² Definirano je kao kazneno djelo koje može počinuti onaj tko „*upotrebom sile ili prijetnje, obmanom, prijevarom, otmicom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa ovisnosti, davanjem ili primanjem novčane naknade ili druge imovinske koristi radi dobivanja pristanka osobe koja ima nadzor nad drugom osobom, ili na drugi način vrbuje, preveze, prevede, skriva ili prima osobu ili razmjenjuje ili prenosi nadzor nad osobom radi iskorištavanja njezinog rada putem prisilnog rada ili njemu sličnog odnosa, ili radi njezinog iskorištavanja za prostituciju ili druge oblike spolnog iskorištavanja uključujući i pornografiju ili za sklapanje prisilnog nedozvoljenog ili prisilnog braka, ili radi uzimanja dijelova njezinog tijela, ili radi njezinog korištenja u oružanim sukobima, ili radi činjenja protupravne radnje.*“ (Kazneni Zakon Republike Hrvatske, (NN 125/11,144/12).

³ Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, (NN MU 14/92)

⁴ Okvirna odluka Europske unije od 19. srpnja 2002. o suzbijanju trgovanja ljudima (2002/629/PUP); Direktiva 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 5. travnja 2011. o prevenciji i borbi protiv trgovanja ljudima i zaštiti žrtava trgovanja ljudima (SL L 101, 15. 4. 2011.)

⁵ Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima, (NN MU 7/07)

⁶ Konvencija Vijeća Europe o ljudskim pravima i biomedicini (NN MU 13/03)

⁷ Cf. Derenčinović, D., 2010:55

utočišta i prihvata osoba"⁸. Drugi element su sredstva (eng. *means*) koja su u navedenom Protokolu određena kao "prijetnja ili uporaba sile ili drugih oblika prinude, otmica, prijevara, zloraba položaja ili bespomoćnosti ili primanje plaćanja ili sredstava da bi se postigla privola osobe koja ima kontrolu na drugom osobom"⁹. Treći element je **cilj** (eng. *purpose*), *i.e.* posebna namjera počinitelja da žrtvu izbrabljuje na taj način da će on "minimalno uključiti iskorištavanje prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili odnose slične ropstvu, potčinjavanje ili odstranjivanje organa."¹⁰. Da bi došlo do ostvarenja kaznenog djela trgovanja ljudima, kako je ono propisano čl. 106 KZ-a, mora doći do kumulativnog ispunjenja sva tri konstitutivna elementa. Međutim, to ne znači da mora biti ostvaren međunarodni element, kako se to često pogrešno misli, odnosno, nije potrebno da se "vrbuje, prima ili skriva strani državljanin odnosno da se žrtva prevozi preko granice."¹¹. U odnosu na spomenuti subjektivni element ovog kaznenog djela, namjeru za iskorištavanjem žrtve na jedan od propisanih načina, za dovršenje djela, ne mora nužno doći i do ostvarenja cilja za kojim je išao počinitelj. Djelo je formalno dovršeno već samim poduzimanjem jednog od modaliteta radnji propisanih čl. 106. KZ-a. Ipak, da bi došlo do dovršenja u materijalnom smislu potrebno je da počinitelj počne iskorištavati žrtvu na jedan od propisanih načina.¹² Nadalje, to što su modaliteti radnje, sredstva i cilja hrvatskim KZ-om taksativno nabrojani ne znači da će to uvijek odgovorati *modus operandi* počinitelja budući da se radi o diskretnoj kriminološkoj pojavi koja se konstatno razvija i daje odgovor na svaku kaznenopravnu politiku suzbijanja. Ipak, tri konstitutivna elementa iz zakonske definicije odgovaraju stadijima trgovanja ljudima u kriminološkom smislu. Više o tome slijedi u nastavku.

Do 1. siječnja 2013., kaznena djela uspostave ropskog odnosa i trgovanja ljudima, činila su jedno kazneno djelo (čl. 175).¹³ S jedne strane, to je bio veliki napredak budući da do Kaznenog zakona iz 1997. godine, kazneno djelo trgovanja ljudima nije bilo inkriminirano. Ipak, s druge perspektive, možemo se zapitati je li trgovanje ljudima uoče postojalo u vrijeme

---

⁸ Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta (NN - MU 14/02, 11/2004, ispr.)

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ V. Derenčinović, D. (ur.) *et al.*, 2013:41

¹² Važnost razlikovanja u materijalnom i formalnom dovršenju ovog kaznenog djela je u tome "što je praktično važno budući da su pomaganje i supočiniteljstvo mogući i u intervalu između formalnog i materijalnog supočiniteljstva." - *Ibid.*, str. 42.

¹³ Kazneni Zakon Republike Hrvatske iz 1997. godine (NN 110/97, 27/98)

bivše SFRJ? Odgovor na to pitanje slijedi u drugom dijelu rada. Ono što, međutim, možemo potvrditi jest da određeno kašnjenje prava za realnošću postoji budući da je trgovanje ljudima inkriminirano tek poslije ratnog razdoblja od 1992. do 1995. godine. Kao što ćemo analizirati u drugom dijelu, to je razdoblje u kojem je trgovanje ljudima doživjelo procvat u državama Jugoistočne Europe. Praćenjem povijesti inkriminiranja trgovanja ljudima na globalnoj razini, vidljivo je da se prve rute za trgovanje ljudima uspostavljaju tijekom Drugog svjetskog rata¹⁴, što ukazuje na postojanje određene diskrepancije između prava i realnosti.

Za **inkriminaciju ropstva**, posebno je značajna Konvencija o ropstvu iz 1926.¹⁵, i njezina dopuna u obliku Dopunske konvencije o ukidanju ropstva, trgovine robljem i ustanova i prakse slične ropstvu iz 1956. godine. Vidljivo je da je to relativno mlada inkriminacija, ali s obzirom na specifično shvaćanje tog pojma kroz povijest, to je razumljivo. Prema Kaznenom zakonu RH, u čl. 106., ropstvo čini onaj tko „*kršeći pravila međunarodnog prava stavi drugog u ropski ili njemu sličan odnos, ili ga drži u takvom odnosu, kupi, proda, preda, ili posreduje u kupnji, prodaji ili predaji takve osobe ili potiče drugog da proda svoju slobodu ili slobodu osobe koju uzdržava ili se o njoj brine.*“ Na temelju te definicije možemo zaključiti da je predmet inkriminacije stanje i položaj osobe nad kojom se čine sve ili neke ovlasti koje su atributi prava vlasništva¹⁶, a rob je pojedinac s takvim statusom. Za pitanje ropskog položaja ljudi, osobito je značajna Europska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda¹⁷, i to poglavito u aspektu negativnog definiranja ropstva. Prema čl. 5. te Konvencije (Pravo na slobodu i sigurnost), svaki rad koji se zahtijeva od neke osobe na redovitom

---

¹⁴ V. *amplius* Murray, J., 2003.

¹⁵ Prema čl. 1.: „*ropstvo je status ili stanje osobe nad kojom se koriste sve ovlasti primjenjivane u pravu vlasništva.*“ - Konvencija o ropstvu iz 1926. godine (NN MU 12/1993)

¹⁶ Na temelju toga možemo razgraničiti kazneno djelo otmice od uspostave ropskog odnosa. U prilog tome ide i obrazloženje iz sudske prakse: „*Za postojanje kaznenog djela otmice dovoljno je da se drugog protupravno zatvori, drži zatvorenog ili mu se na drugi način oduzme ili ograniči sloboda kretanja s ciljem da se njega ili nekoga drugog prisili da nešto učini, ne učini ili trpi, što znači da se ne traži postojanje ovlasti koji su atributi vlasništva, kao što je slučaj kod uspostave ropstva i prijevoza robova robova (čl. 175 KZ97). Da bi se taj odnos uspostavio, kako to proizlazi is samog pojma ropskog odnosa, morale bi se vršiti sve ili neke ovlasti koje su atribut prava vlasništva, dok se kod otmice to ne traži. To znači da ta dva kaznena djela samo u jednom dijelu imaju isti zaštitni objekt (ograničenje slobode), dok je u ostalom dijelu on posve različit pa se zbog toga ne može tvrditi da ta dva djela imaju isti zaštitni objekt.* (Odluka VSRH: Kž-634/00 od 15. ožujka 2001.)“ - Garačić. A.: 253:2009 ... Važno je i razgraničiti klasično djelo međunarodne (ili nacionalne) prostitucije od trgovanja ljudima s obzirom na bitnu razliku u namjeri. Žrtve trgovanjem ljudima su uvijek djelomično ili potpuno prevarene i u pravilu se ne žele baviti aktivnostima na koje ih se sili, dok kod prostitucije postoji volja i motivacija za zaradom, zbog čega je njihovo upuštanje u tu kriminalnu djelatnost svojevolumno.

¹⁷ „Članak 4: „Zabrana ropstva i prisilnog rada“: (1) Nitko se ne smije držati u ropstvu ili ropstvu sličnom odnosu, (2) Nitko se ne smije siliti na prisilan ili obvezan rad.“ (Europska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (NN MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10)

izdržavanju kazne ili za vrijeme uvjetnog otpusta na slobodu neće smatrati ropstvom¹⁸. Također, ropstvom se ne smatra svaka vojna služba ili, u državama gdje se dopušta odbijanje obnašanja vojne službe zbog prigovora savjesti, druga služba određena umjesto obvezne vojne službe¹⁹. Tako se i svaka služba koja se traži u slučaju nepogode ili nesreće koje ugrožavaju život i blagostanje zajednice, neće smatrati ropstvom, kao ni svaki rad ili službu koji su dio uobičajenih građanskih obveza.²⁰

Uspostava ropskog odnosa, po prvi put u hrvatskom zakonodavstvu inkriminirana je Krivičnim zakonom Savezne Republike Jugoslavije²¹. Inkriminacija ropstva u to vrijeme dočeka je kao jedna od najznačajnijih izmjena u tadašnjem kaznenom pravu²². Identična definicija dosljedno je provedena i u Osnovnom krivičnom zakonu Republike Hrvatske iz 1993. u čl. 134., (Utemeljivanje ropskog odnosa i prijevoz osoba u ropskom odnosu). Specifičnost kaznenog djela trgovanja ljudima istaknuta je i time što se u slučaju počinjenja tog kaznenog djela ne priznaje načelo „*voluntas non fit iniuria*“²³, što je razumljivo, budući da se radi o najvažnijim pravnim dobrima – ljudskom životu i slobodi! Takva dobra mogu se zaštititi jedino ako se stave na stranu sva načela koja bi mogla dovesti do zloupotrebe pravnog

---

¹⁸ *Exempli gratia*, vidi: Van Droogenbroeck v. Belgium (no. 7906/77): „*Mr. Van Droogenbroeck was convicted for theft and ordered to be placed, on completion of his two-year prison sentence, at the disposal of the state for a number of years, during which time he could be recalled for detention. He complained that he was held in servitude given that he was subjected "to the whims of the administration" and that he was forced to work to save some money. The Court held that there had not been a violation of Article 4. It stressed that Mr Droogenbroeck's situation could have been regarded as servitude only if it had involved a particularly serious form of denial of freedom, which had not been the case. Further, the work which he had been asked to do had not gone beyond what was ordinary in that context since it had been calculated to assist him in reintegrating himself into society.*“

¹⁹ *Exempli gratia*, vidi: W., X., Y. and Z. v. the United Kingdom (nos. 3435/67, 3436/67, 3437/67 and 3438/67): „*Four boys aged 15 and 16 years enlisted in the British navy for a period of nine years. Their requests to be discharged from service for different personal reasons were refused by the authorities following which they complained that they were held in servitude. The Commission found that the applicants' military service did not amount to servitude in the sense of Article 4 § 1 and declared the applications inadmissible.*“

²⁰ Svi slučajevi situacija koje se ne smatraju ropstvom taksativno su navedeni u čl. 4. st. 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

²¹ Čl. 155. st. 1.: „*Ko kršeći pravila međunarodnog prava stavi drugog u ropski ili njemu sličan odnos ili ga drži u takvom odnosu, kupi, proda, preda drugom licu ili posreduje u kupovini, prodaji ili predaji ovakvog lica ili podstiče drugog da proda svoju slobodu ili slobodu lica koje izdržava ili se o njemu stara, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.*“ Posebno je zanimljiv stavak 2. koji pretpostavlja da osoba kojom se trguje već mora biti u ropskom odnosu: „*ko prevozi lica koja se nalaze u ropskom ili njemu sličnom odnosu iz jedne zemlje u drugu, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.*“ Takva presumpcija će se u analizi *modusa operandi* pokazati potpuno netočnom, i kao takva ostaviti prazninu u pravu koju su trgovci ljudima prije definicije kakvu imamo danas vjerojatno i zloupotrebljavali.

²² „*Najznačajnije su izmjene u Krivičnom zakonu SFRJ, pored onih što proizlaze iz promjene u zakonodavnoj nadležnosti, naročito u sljedećem: ...u posebnom dijelu KZJ predviđena su tri nova krivična djela: ... utemeljivanje ropskog odnosa i prijevoz osoba u ropskome odnosu (čl. 155.)*“ (Pogovor dr. Zvonimira Šeparovića uoči izmjene najstrože grane prava) – Lacmanović, B.; 121:1977

²³ Čl. 106. st. 7. Kaznenog zakona: „*Pristanak na iskorištavanje same osobe na čiju štetu je trgovanje ljudima počinjeno bez utjecaja je na postojanje tog kaznenog djela.*“

sustava i nekažnjivog djelovanja takve beskrupulozne vrste počinitelja. Pravni sustav si ne smije dopustiti manju razinu efektivnosti od svojih protivnika, osobito kad se radi o izuzetno lukrativnoj i niskorizičnoj kriminalnoj djelatnosti.

2.2 Trgovanje ljudima: kazneno djelo u tri koraka

Trgovanje ljudima kao kriminološki fenomen povezano je s raznim socijalnim, ekonomskim i pravno-političkim čimbenicima. U skladu s time, pojavni oblik trgovanja ljudima može varirati u vidu organizacije, pa tako on može biti vršen u sklopu velike, srednje i male organizacije, te manje skupine ljudi.

Velike organizacije su karakteristične po razrađenoj hijerarhiji, često i s međunarodnim karakterom. Problem se javlja kada takve organizacije imaju političke i ekonomske kontakte na svim razinama, kako u zemlji porijekla, tako i u zemlji odredišta. Sam proces trgovanja ljudima obično se odvija iza legalne fasade, nerijetko popraćen zloupotrebom pravne i administrativne prakse zemalja u kojima se aktivnost odvija.²⁴ Ovaj oblik ujedno je i najopasniji jer sa složenijom strukturom organizacije čovjek postaje sve više „roba“, a njegov život potrošno sredstvo. Osim toga, ova razina organizacije utječe i na države u kojima se aktivnost odvija destabilizirajući gospodarsku i demografsku sliku države, utječe na porast korupcije u javnom sektoru, političku korupciju, porast i raznolikost organiziranog kriminala, a sa svim time dolazi i do smanjenja investiranja u gospodarstvo zemlje od stranih ulagača. Organizacije srednje veličine ne prodaju žrtvu drugim skupinama, nego drže žrtve pod svojom kontrolom, smještajući ih u vlastite bordele i klubove. Male organizacije su organizacije koje se baziraju na „potražnji“ noćnih klubova i drugih sličnih djelatnosti ove vrste, a da se pritom same ne bave eksploatacijom. Manja skupina ljudi su manje grupacije koje su migrirale u Europu, bez dodira s prethodno navedenim organizacijama. Ti se ljudi koriste različitim metodama, kako legalnim, tako i ilegalnim za prelazak granice.

Trgovanje ljudima se po svome načinu izvođenja, tj. *modus operandi* može opisati kao kazneno djelo u tri koraka. Ta tri koraka odgovaraju trima opisanim konstitutivnim elementima bića kaznenog djela trgovanja ljudima. Jedina razlika koja se može pojaviti jest u situaciji kašnjenja pravne definicije za *modus operandi* koji se kontinuirano prilagođava

---

²⁴ Primjer takve prakse v. *infra*: "Case study: Tržnica "Arizona" u distriktu Brčko

pravnim okvirima države, *i.e.* počinitelji su krajnje diskretni i pažljivi pri odabiru metoda izvođenja do razine da korištene metode mogu biti "izvan" bića kaznenog djela. Važnost ispravnog pravnog reguliranja ukazat će se na praktičnim primjerima trgovanja ljudima u ratnoj i post ratnoj BiH. Prvi korak predstavlja novačenje žrtve, nakon čega slijedi prijevoz žrtve do odredišta koje može biti druga država, a nekad i unutar granica matične države. Posljednji korak je iskorištavanje u zemlji odredišta.

2.2.1. Korak I: Novačenje žrtve

Postoje tri glavne metode pri novačenju žrtve u državi njezina porijekla. Pravno „najčistiji“ slučaj je otmica žrtve, koja kao delikt podrazumijeva nasilno odvođenje žrtve bez njezina pristanka.²⁵ Iako je takva metoda novačenja žrtava veoma jednostavna i primitivna, prema izvješću U.S. State Departmenta²⁶ za regiju Jugoistočne Europe, ukazuje se kao vrlo česta na području Albanije i Kosova. Nakon otmice, žrtvu se prebacuje u udaljene zemlje²⁷.

Sljedeća metoda je metoda potpune prijave²⁸ koja se može ostvariti na više načina: „*„individualni namamljivači“ traže djevojke u barovima, kafićima, klubovima i diskotekama i nude im posao dadilje, konobarice i sl. za primamljivu naknadu... vrbovanje preko neslužbene mreže obitelji i poznanika.... oglasi u kojima se nudi posao ili studiranje*²⁹ u

---

²⁵ Treba imati na umu da, iako su kaznena djela otmice i uspostave ropkog odnosa na prvi pogled dva povezana kaznena djela, objekt zaštite za kojim se ide pri inkriminaciji ta dva kaznena djela je različit. Opsežno objašnjenje nam je dala u sudska praksa RH prema kojoj: „za postojanje kaznenog djela otmice dovoljno je da se drugog protupravno zatvori, drži zatvorenog ili mu se na drugi način oduzme ili ograniči sloboda kretanja s ciljem da se njega ili nekoga drugog prisili da nešto učini, ne učini ili trpi, što znači da se ne traži postojanje ovlasti koji su atributi vlasništva, kao što je to slučaj kod uspostave ropstva i prijevoza robova (čl. 175 KZ 97).“ –VSRH, Kž-634/00 od 15. ožujka 2001. godine. Sukladno navedenom, za ostvarenje ropkog odnosa morale bi postojati sve ili neke ovlasti sadržane u pravu vlasništva, dok se kod otmice to ne traži. Na temelju toga se može zaključiti da je pravno dobro koje se štiti u ta dva članka „sloboda... kao najviša vrednota ustavnog poretka RH“ kako je rečeno čl. 3 Ustava RH, svojstvena samo jednom dijelu, dok je ostatak obilježja objekta zaštite potpuno različit.

²⁶ V. *amplius* : „Trafficking in persons report, June 2012“, Department of State, USA

²⁷ L.R. v. the United Kingdom (no. 49113/09): „The applicant claimed that she was trafficked to the United Kingdom from Italy by an Albanian man who forced her into prostitution in a night club collecting all the money which that brought. She escaped and started living in an undisclosed shelter. She claimed that removing her from the United Kingdom to Albania would expose her to a risk of being treated in breach of Article 4. The Court discontinued its examination of the case as it found that the applicant and her daughter had been granted refugee status in the United Kingdom and that there was no longer any risk that they would be removed to Albania. The Government had also undertaken to pay to the applicant a sum for the legal costs incurred by her.“ (14 June 2011), ECHR

²⁸ Cf. Kovčo-Vukadin, I.; Jelenić, D., 2003.

²⁹ Siliadin v. France (application no. 73316/01): „Ms. Siliadin, a Togolese national having arrived in France in 1994 with the intention to study, was made to work instead as a domestic servant in a private household in Paris. Her passport confiscated, she worked without pay, 15 hours a day, without a day off, for several years. Ms

inozemstvu... agencije koje nude posao, studij ili putovanje u inozemstvo... ženidbene agencije.³⁰ Sredina za provedbu ovih metoda pretpostavlja tešku gospodarsku krizu zbog koje uglavnom mlade žene „trče trbuhom za kruhom“ u inozemstvo radi stjecanja materijalne koristi koja im se nudi.

Osim teške gospodarske situacije, postoje različiti uzroci koji dovode do toga da netko postane žrtva trgovanja ljudima. Oni se dijele na "push" i "pull" faktore, *i.e.* na one koji nekoga "guraju" i one koji nekoga "privlače" da dođe u situaciju u kojoj bi potencijalno mogao završiti kao žrtva trgovanja ljudima.³¹ Kao što ćemo vidjeti na primjeru BiH u drugom dijelu ovog rada, u slučajevima općeg siromaštva i nezaposlenosti, niske razine obrazovanja, a visokih razina nasilja i diskriminacije, njima pogođeni pojedinci se "guraju" prema tome da promijene svoju životnu situaciju. Ako se ta mogućnost pojavi u obliku ponude za bolji život, posla ili iskustva na nekom drugom mjestu, takvu ponudu prihvaća se bez ustručavanja. Nažalost, takva šansa za promjenu nerijetko predstavlja paravan za trgovanje ljudima. Koristeći se navedenim načinima novačenja i skriveni iza legalnih paravana, kao trgovci ljudima nerijetko se pojavljuju i međunarodne agencije za posredovanje pri ženidbi, rođaci, "dečki" ili čak državne institucije kao što su sirotišta³². Do danas nisu razrađeni efikasni pokazatelji koji bi mogli pomoći u razabiranju koje agencije nude legitimno zaposlenje, a koje su samo sredstvo za trgovanje ljudima.

Posljednja metoda je metoda djelomične prijevare.³³ U praksi, ovaj način je najteži za prepoznati. Problem je u tome što su žrtve voljne baviti se nekom ilegalnom djelatnošću³⁴, no

---

Siliadin complained about having been a domestic slave. The European Court of Human Rights found that Ms Siliadin had not been enslaved because her employers, although exercising control over her, had not had „a genuine right of legal ownership over her reducing her to the status of fan „object“. It held, however, that the criminal law in force at the time had not protected her sufficiently, and that although the law had been changed subsequently, it had not been applicable to her situation. The Court concluded that Ms Siliadin had been held in servitude, in violation of Article 4 (prohibition of slavery, servitude, forced or compulsory labour) of the European Convention on human Rights.“ (26 July 2005), ECHR

³⁰ Kovčo-Vukadin, I.; Jelenić, D., 668: 2003

³¹ Cf. Radović, I. *et al.*, 12:2008

³² Nameće se pitanje posvojenja djece kao legalnog načina uspostave ropstva.

³³ Cf. Kovčo-Vukadin, I.; Jelenić, D., 2003

³⁴ Npr. prostitucija - problem s tim kaznenim djelom je praktično teško razlučivanje žrtve trgovanja ljudima od svjesnih i svojevoljnih počinitelja kaznenog djela prostitucije iz čl. 157. Kaznenog zakona. Nerijetko, žrtvama se upravo i sudi zbog počinjenja kaznenog djela prostitucije, a ne počiniteljima kaznenog djela trgovanja ljudima. Razloga je više, a prvenstveno to što je na sudu puno teže dokazati počinjenje trgovanja ljudima, za razliku od prostitucije koja se relativno lakše dokazuje (za više detalja pogledati u prilog intervju sa T.Đ., te izvješće US State Departmenta za godinu 2013.). Sljedeći primjer je slučaj u kojem je osoba probala trgovanje žrtvom u inozemstvu u vidu tzv. seks traffickinga, a osuđena je upravo na temelju tadašnjeg Kaznenog zakona, čl. 178., tj. kaznenog djela međunarodne prostitucije: „Pravilno je postupio prvostupanjski sud kada je u razlozima pobijane prvostupanjske presude naveo da iz proizvedenih dokaza i iskaza oštenice proizlazi da okrivljenik nije počinio kazneno djelo iz čl. 178. st. 2. (KZ 97), jer je sama oštećena izričito iskazala da joj je okrivljenik rekao prije

nalaze se u zabludi u smislu okolnosti u kojima će se takvo što odvijati. Regruteri ih prepuštaju fantaziji „da će biti sami sebi šef“ te raspolagati s vremenom i novcem svojevolumno. Najveća zabluda je što misle da će sa takvom djelatnošću moći prestati u bilo kojem trenutku. U praksi, najviše se ponavlja situacija u kojima takve djevojke budu stavljene u ropski položaj od strane „njihovih distributera“. Oni ograničavaju i nadziru njihovo kretanje, smještaju ih u stambene prostore nedostojne ljudskog bića, a uz to ih nerijetko psihički, i nešto rjeđe fizički zlostavljaju.³⁵

2.2.2. Korak II: Prijevoz žrtve do zemlje odredišta

U stadiju prijevoza žrtve do lokacije njezinog iskorištavanja možemo razlikovati dva slučaja. To su slučajevi trgovanja ljudima s međunarodnim elementom, odnosno prelazak granica jedne ili više država da bi žrtva došla do lokacije iskorištavanja. Drugi slučaj je „interno“ trgovanje ljudima, odnosno slučajevi kada žrtva ne napušta granice države čiji je državljanin.

U slučaju prelaska granice, tj. napuštanja države porijekla žrtve, razlikujemo zakonit i nezakonit prelazak državnih granica. U slučaju legalnog prelaska, počinitelji uglavnom čekaju dolazak u zemlju odredišta da bi počeli s otkrivanjem svoje prave namjere i s iskorištavanjem žrtve³⁶. U tim situacijama, kad žrtva posjeduje putovnicu ili bilo koju drugu vrstu identifikacijske isprave, samo je pitanje vremena kada će je počinitelj oduzeti. Najčešća isprika je za potrebe „sređivanja potrebnih dokumenata“, a čime je počinitelj ostvario najvažniji korak u uspostavljanju ropskog odnosa – ovisnost. Jedna važna činjenica je i to da, budući da se žrtve obično regrutiraju iz vrlo ekonomski i socijalno ugroženih sredina, većini

---

odlaska u Švicarsku da će raditi na „seks-telefonu“, kao i da su se pri tome dogovorili da će drugim osobama koje će je pitati što će raditi reći da ide čuvati djecu. Međutim, iz iskaza oštećene proizlazi da ju je okrivljenik za vrijeme boravka u Švicarskoj pokušavao prisiliti na pružanje seksualnih usluga, zbog čega je pobjegla iz Švicarske. Sve to upućuje na zaključak da bi se u ponašanju okrivljenika moglo raditi o kaznenom djelu iz čl. 178 st.1. (KZ 97), postojanje kojeg proizlazi iz činjeničnog opisa djela iz optužnog akta. Upravo zbog toga sud prvog stupnja, u slučaju da ne nalazi dokazanim počinjenje inkriminiranog kaznenog djela, trebao je okrivljenika oglasiti krivim za osnovni oblik djela iz čl.178. st.1 (KZ 97), a kako nije postupio na taj način, valjalo je prihvatiti žalbu državnog odvjetnika zbog povrede Kaznenog zakona u korist okrivljenika.“ (Iz odluke Županijskog suda u Koprivnici, Kž-240/03 od 25. rujna 2003.) – Garačić A., 263:2003

³⁵ U slučajevima završetka žrtava u lancu prostitucije, počinitelji se suzdržavaju od česte upotrebe sile iz razloga što je žrtva izjednačena sa objektom trgovine. Banaliziramo li, iz perspektive trgovca ljudima to znači: „teško je prodati oštećenu robu.“

³⁶ Iako to nije nužno pravilo te se može dogoditi da „samo seksualno iskorištavanje može početi već u tranzitnim zemljama, dok počinitelji organiziraju potrebne aktivnosti za prelazak u drugu zemlju.“- Kovčo-Vukadin, I.; Jelenić, D., 672:2003

njih to je i prvi prelazak preko granice. U slučaju ilegalnog transporta, žrtve ne posjeduju identifikacijske isprave. Praktično, za same počinitelje to predstavlja veći rizik pri transportu, ali psihološki efekt takvog prelaska na žrtvu je puno povoljniji za počinitelja (one su od samog početka u ovisnom položaju).³⁷ Ovaj način transporta može stvoriti probleme kod kaznenog progona jer se često zna dovesti u pogrešnu vezu s protuzakonitim prelaskom državnih granica. Naime, radi se o dva različita pojma: trgovanju ljudima i krijumčarenju ljudi. Važnost razlikovanja između tih kaznenih djela prepoznata je i na međunarodnom planu, poglavito u dva dodatna protokola Konvenciji UN-a o transnacionalnom organiziranom kriminalitetu: Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom (definira pojam trgovanja ljudima) i Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom³⁸ (definira pojam krijumčarenja ljudi, *i.e.* migranata).³⁹

2.2.3. Korak III: Eksploatacija žrtve

Posljednji stadij kriminoloških aspekata trgovanja ljudima je stadij unutar kojeg dolazi do iskorištavanja žrtve. U tom posljednjem koraku žrtve postaju potpuno svjesne položaja u kojem su se našle. Najčešći oblici iskorištavanja su seksualno, komercijalno i radno iskorištavanje⁴⁰, iskorištavanje osoba kao kriminalnih posrednika i trgovanje organima.

---

³⁷ „Žrtve koje su ilegalno prešle državnu granicu u posebno su ovisnom odnosu prema počinitelju jer nisu svjesne toga da je njihov položaj puno veće kršenje prava od onoga koje su same realizirale ilegalnim prelaskom granice. Počinitelji to znaju i potkrepljuju nerealnim pričama o „strašnim zakonima“ u zemlji u kojoj se aktualno nalaze.“ - *Ibid.*

³⁸ Čl. 3. (a) Protokola protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom definira: „*Krijumčarenje migranata*“ znači *posredovanje, u svrhu izravnog ili neizravnog stjecanja financijske ili druge materijalne koristi od nezakonitog ulaska osobe u državu stranku kojoj ta osoba nije državljanin ili u njoj nema trajno boravište.*“ Iz navedenog članka vidimo da je svrha ovog kaznenog djela ilegalan prelazak granice nakon kojeg se pretpostavlja prestanak odnosa između krijumčara i migranta. Samo pravno dobro koje se u tom slučaju štiti je državna granica. Za istom se misli povodi i sudska praksa kad u odluci obrazlaže da „*za postajanje kaznenog djela protuzakonitog prebacivanja preko granice nije odlučno prelazi li počinitelj sa urednim ispravama ili bez njih, nego da iz koristoljublja drugu osobu prevozi preko državne granice, a pri tome za njegovu kaznenu odgovornost nije odlučno ima li osoba koju prevodi mogućnost da granicu prijeđe i na legalan način, a tom se mogućnošću ne koristi.*“ (Iz odluke VSRH, Kr-209/96 od 21. srpnja 1997.). Ono što se ipak može dogoditi je situacija u kojoj se krijumčar povede za većim profitom i odluči se na uspostavu robovlasničkog odnosa ili jednostavno na „prodaju“ migranta nekom „distributeru“.

³⁹ Tako Derenčinović o razlikama između ta dva kaznena djela navodi da kod: „...*krijumčarenje migranata, počinitelj ne postupa sa ciljem iskorištavanja, niti koristi metode odnosno sredstva karakteristična ta trgovanje ljudima (sila, prijetnja itd.). Međutim, to ne znači da krijumčarenje pod određenim uvjetima ne može poprimiti obilježja trgovanja ljudima. To se u praksi vrlo često događa.*“ - Derenčinović, D., 2010:56

⁴⁰ Čest slučaj radnog iskorištavanja u Hrvatskoj je primjer određenih pripadnika romske nacionalne manjine koji članove svoje obitelji prisiljavaju na prošnju, što je isto jedan oblik radnog iskorištavanja. U tim slučajevima

Američki Department of Health & Human Resources razlikuje dvije temeljne vrste radnog iskorištavanja.⁴¹

Prvi je u obliku uspostave dužničkog odnosa⁴² kod kojeg trgovac žrtvi ostavlja iluziju da je slobodna, ali djeluje na nju putem ekonomske prisile. Iznemada stvoreni enormni troškovi zbog dovođenja žrtve u zemlju, uvećani pretjeranim kamatama, a uz sve to se od žrtve traži da otplati nerealne cijene neadekvatnog smještaja (najčešće bordeli), troškove prijevoza i oglašavanja.⁴³ Metoda kontrole putem dužničkog ropstva najčešće se pojavljuje kod prisilne prostitucije.

Druga vrsta radnog iskorištavanja je u obliku prisilnog rada⁴⁴, iz čijeg naziva možemo iščitati kako se realizira. Tijekom eksploatiranja žrtve do izražaja dolaze metode zadržavanja žrtve. U praksi se često susrećemo sa situacijama snimanja silovanja od strane počinitelja koji siluje žrtvu. U tim slučajevima, žrtva je često iz konzervativnih sredina (npr. Bliski istok) gdje bi je dočekala društvena osuda puno surovija od načina njezinog iskorištavanja. Osim toga, žrtve često ne znaju jezik niti se snalaze u sredini u kojoj se nalaze.

Pod pojam komercijalnog seksualnog iskorištavanja spadaju prostitucija, bavljenje striptizom, pornografijom, pornografskim predstavama, vojnom prostitucijom, "seks turizmom" i kao posebna kategorija se ističe „kupovanje mlade“. Postoje mnogobrojni rizici za žrtve kada završe u lancu seksualnog iskorištavanja, poput razvijanja ovisnosti o drogama i alkoholu, tjelesnog ozljeđivanja, zaraze spolno prenosivim bolestima, razvijanja sterilnosti, prisilnih abortusa itd. Pri takvom eksploatiranju, mjesta eksploatiranja mogu biti „*underground*“ klubovi s probranom klijentelom, do otvorenog prostituiranja na ulicama. Ako je riječ o organizaciji s jakim političkim vezama, često se koriste korumpirani djelatnici

---

žrtve, nerijetko maloljetne, znaju provesti „prosječno radno vrijeme“ na ulicama pri vršenju prošnje. Osim toga, za Hrvatsku je karakteristično da do radnog iskorištavanja dolazi u pretežito kontinentalnom dijelu za potrebe obrađivanja zemlje u agrikulturalnom sektoru (iz „*Trafficking in persons report* , June 2012“, Department of State, USA)

⁴¹ V. *amplius*: „Labor trafficking fact sheet“ - US Department of Health & Human Resources

⁴² „*Bonded labor, or debt bondage, is probably the least known form of labor trafficking today, and yet it is the most widely used method of enslaving people.*“ - „Labor trafficking fact sheet“ - US Department of Health & Human Resources

⁴³ „*A woman from West African country had been trafficked to Europe to work as a prostitute. She paid approximately 40,000 euros to her traffickers to clear a debt bond: this was in addition to other earnings she had handed over to them. She decided to remain in Europe to earn more money as a prostitute working for herself. Within a matter of days her former traffickers denounced her to the authorities and she was deported as a destitute, to her country of origin.*“ – UNODC, 8:2009

⁴⁴ „*Forced labor is a situation in which victims are forced to work against their will, under the threat of violence or some other form of punishment, their freedom is restricted and a degree of ownership is exerted. Forms of forced labor can include domestic servitude; agricultural labor; sweatshop factory labor; janitorial food service and other service industry labor; and begging.*“ - „Labor trafficking fact sheet“ - US Department of Health & Human Resources

javnih službi poput policije. Oni pred žrtvu dovode policajce i usađuju joj strah pokušavajući implementirati u svijest kako je policija na strani trgovca, što nekad i zna biti slučaj.⁴⁵

Summa summarum, u praksi najčešći načini kontrole žrtava su: dužnički odnos, oduzimanje identifikacijskih isprava, govorne i socijalne izolacije, snimke silovanja žrtve, prijetnje fizičkom silom i osvetom nad obitelji žrtve ako ne postupa kako joj se kaže. Novije metode podrazumijevaju i korištenje "bivših" žrtava kao trgovaca ljudima, a obično se želi postići da te žene budu osobe iste nacionalnosti kao i "nove" žrtve. Nije rijetkost ni da trgovci ljudima otmu kćeri, pa potom njihove majke ucjenjuju da rade za njih kao regruterke dok ne "otplate" svoju kćer. U svakom slučaju, žene u hijerarhiji kriminalnih organizacija koje se bave trgovinom ljudima nikada nemaju vodeću ulogu, nego su uvijek hijerarhijski podređene muškarcima.⁴⁶ Stereotip je da su osobe koje se bave prostitucijom ovisnici o drogama koji se za financiranje nastavka trošenja droge odluče na prodaju svoga tijela. Kod žrtava *traffickinga*, priča je obrnuta. Počinitelji tjeraju žrtvu na konzumaciju droga kako bi se ona našla u još bespomoćnijem i ovisnijem odnosu s njima. Osim raznih „fizičkih“ rizika, žrtve često razviju i određene psihičke poremećaje poput PTSP-a⁴⁷ (post-traumatski stresni poremećaj) i „stockholmskog“ sindroma.

2.2.4. Kako ne postati žrtva trgovanja ljudima?

Prevladavajuća skupina među žrtvama su mlade djevojke i žene (seksualno iskorištavanje), gdje počinitelji iskorištavaju naivnost i lakovjernost osobe. No, to ne

---

⁴⁵ *Exempli gratia*, to je slučaj „Rantsev v Cyprus and Russia (no. 25965/04) : "The applicant was the father of a young woman who died in Cyprus where she had gone to work in March 2001. He complained that the Cypriot police had not done everything possible to protect his daughter from trafficking while she had been alive and to punish those responsible for her death. He also complained about the failure of the Russian authorities to investigate his daughter's trafficking and subsequent death and to take steps to protect her from the risk of trafficking. The Court noted that, like slavery, trafficking in people treated human beings as commodities to be bought and sold and put to forced labour; accordingly trafficking itself was prohibited by Article 4 because it had failed to put in place an appropriate legal and administrative framework to combat trafficking, and the police had failed to protect Ms Rantseva despite circumstances suggesting a credible suspicion that she might have been a victim of trafficking. There had also been a violation of Article 4 by Russia on account of its failure to investigate how and where Ms Rantseva had been recruited and, in particular, to take steps to identify those involved in her recruitment or the methods of recruitment used.“ Iz odluke Europskog suda za ljudska prava nije vidljiva okolnost, no u medijima je bilo jako aktualna kao pitanje – Kakvu je ulogu u smrti mlade ruskinje imala policija? Jedna je pretpostavka da je lokalna policija aktivno sudjelovala u pomaganju trgovcu ljudima koji ju je iskorištavao. U konkretnom slučaju nije sigurno, ali sigurno je da korupcija najveći kamen spoticanja u suzbijanju trgovanja ljudima.

⁴⁶ IOM, 11:2004

⁴⁷ „Victims are at risk for Posttraumatic stress disorder (PTSD) – acute anxiety, depression, insomnia, physical hyperalertness, self loathing that is long lasting and resistant to change (complex – PTSD)“ – Trafficking Victims Protection Act, 2000.

isključuje siromašne i nezaposlene muške osobe, i to posebno kao fizičke radnike (radno iskorištavanje). Osim njih, kao žrtve se pojavljuju i djeca, zbog čega je očito da nema skupine koja nije isključena kao potencijalno ugrožena. U regiji Jugoistočne Europe, prijevara žrtve odvija se uglavnom preko privlačnih poslova u inozemstvu (preko oglasa *exempli gratia*), novostečenih poznanika koji obećavaju poslove, brak i bezbrižnu budućnost. Preporuka Ministarstva unutarnjih poslova RH⁴⁸ je da se dokumenti uvijek nose sa sobom i ni u kojem trenutku ne daju drugim osobama. Zatim, da se prije odlaska u inozemstvo kopira putovnica i da se drži na sigurnom mjestu. Važno je obavijestiti rodbinu i prijatelje s kime i gdje se putuje, kao i saznati brojeve telefona diplomatskih predstavništva matične zemlje u zemlji u koju se putuje (npr. veleposlanstva RH u Francuskoj). Kao važan element borbe protiv *traffickinga*, naglašava se i aktivan doprinos građanstva u suzbijanju i to na vrlo jednostavan način. Pri putovanju u inozemstvu treba obratiti pozornost na suputnike (naročito na djecu u pratnji odraslih osoba) kao i odnos među njima. Ako se uoči negativno ili sumnjivo ponašanje, prijavom prvom policijskom službeniku stvara se velika šansa spašavanja nečijeg života od trgovanja ljudima.

2.3. Položaj Hrvatske

Sa kriminološkog aspekta, veliki problem predstavlja praćenje razvoja trgovanja ljudima i uspostavljanje vjerodostojne statistike iz razloga što je tamna brojka kriminaliteta previsoka. U daljnjoj analizi obrađeno je izvješće U.S. State Departmenta koje je provedeno sveobuhvatno na svjetskoj razini, sa strogim kriterijima i detaljnim objašnjenjima najbliže vjerodostojnoj situaciji, barem što se tiče *traffickinga*. Trgovanje ljudima, kao i druge vrste ilegalne trgovine (droga, oružje...), u sklopu kriminalne organizacije, zahtijeva određene rute. Tako iz izvješća Europolu za 2001. godinu saznajemo da su glavne rute u Europi: Baltička, Sjeverna, Centralna, Centralna Balkanska, Južna Balkanska, Južna i Zapadna ruta. Kao način prijevoza dominiraju korištenje osobnih automobila, kamiona i autobusa koji se smatraju najfleksibilnijim rješenjima. Korištenju vlakova i aviona pribjegava se, uglavnom, samo kad je riječ o dalekim putovanjima.⁴⁹ Pitanje prijevoznika tu je dvojako. Neke zemlje pokušavaju

---

⁴⁸ V. *amplius* na službenim stranicama Ministarstva unutarnjih poslova RH: <http://www.mup.hr/31.aspx> (zadnji posjet 28. ožujka 2014. godine).

⁴⁹ Kod tih preko kontinentalnih putovanja žrtva se prevozi jako daleko i kao roba ima status „egzotike“. Tako npr., mlade azijske djevojke koje se smatraju egzotikom unutar lanca prostitucije nisu rijetkost.

uvesti što veću kontrolu nad njima (iz sumnji da ti prijevoznici nerijetko i sami aktivno sudjeluju u kriminalnim aktivnostima), dok u drugim zemljama potiču suradnju njih i vlasti.⁵⁰

Što se tiče položaja Hrvatske na toj ruti, prema izvješćima starim nekoliko godina RH se smatra prvenstveno tranzitnom državom. No, prema navedenom izvješću U.S. State Departmenta „*Trafficking in persons report*“ izdanom u lipnju 2012. g., Hrvatska se spominje i kao tranzitna, i kao država porijekla te osobito država odredišta. Kao vrste iskorištavanja navodi se prisilni rad (uglavnom u kontinentalnom dijelu Hrvatske kao radno iskorištavanje u agrikulturalnom sektoru) i prostitucija (uglavnom na Jadranskoj obali, kao popratni efekt visoko razvijenog turizma).

Iako je Hrvatska potpuno udovoljavala minimalnim uvjetima za borbu protiv *traffickinga* propisanim TVPA-om⁵¹ do 2013. godine, izvještaj Grupe eksperata Vijeća Europe za borbu protiv trgovine ljudima (GRETA) navodi zaključak da bi broj žrtava mogao biti puno veći od onog koji je identificiran od strane vladinih organizacija. Hrvatska je dobila pohvalu da je jedna od rijetkih zemalja regije jugoistočne Europe koja je u potpunosti uključila nevladine organizacije (NGO) u svoj okvir suzbijanja *traffickinga*. Također, Hrvatska je pohvaljena i za Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima koji postavlja konkretne obveze pred različita državna i društvena tijela i institucije, čime se odgovara na pitanje treba li Hrvatska poduzimati neke aktivnosti u tom smjeru. Što se tiče komentara na procesuiranje trgovaca ljudima, zamjerka je da organi pravosuđa i unutarnjih poslova pri procesuiranju često zamijene žrtve *traffickinga* sa sudionicima međunarodne prostitucije, te im u skladu sa tim i sude za navedeno kazneno djelo. Zamjerka je i što se Nacionalni odbor za suzbijanje trgovine ljudima nije sastao u 2011. godini. Hrvatska je potpisala i ratificirala sve relevantne međunarodne pravne akte za borbu protiv *traffickinga*, a to su prema mišljenju U.S. State Departmenta, osim već navedenih: Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, Fakultativni protokol uz Konvenciju o

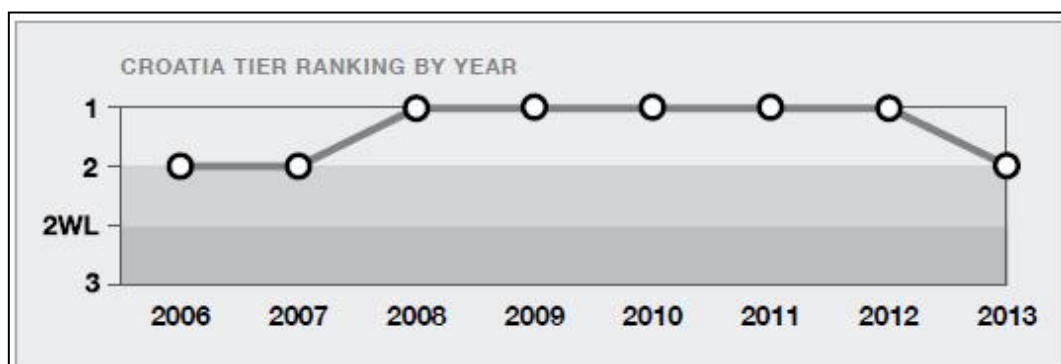
---

⁵⁰ *Exempli gratia*: U SAD-u postoji medijski proklamirana akcija „Truckers against trafficking“ u kojoj se prijevoznici otvoreno potiču na suradnju. Primjer jedne poruke sa plakata: „*Truckers are the eyes and ears of our nation's highways. Young girls forced into slavery need your help. If you see a minor working the lot or suspect pimp control, call 1-888-373.7888 and report what you know.*“ - „*Trafficking in persons report, June 2012*“, Department of State, USA

⁵¹ U.S. State Department Report je godišnje izvješće koje prikazuje usklađenost država diljem svijeta s minimalnim standardima za borbu protiv trgovanja ljudima, a koji su propisani američkim "Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000". Izvješće svrstava države u tri kategorije, ovisno o tome koliko su domaće mjere usuglašene s minimalnim standardima za borbu protiv trgovanja ljudima propisanim tim aktom. "Tier 3" su države za koje se procijenilo da nisu usuglašene sa propisanim minimalnim standardima niti donose mjere i ulažu trud u postizanje toga cilja. "Tier 2" države nisu usuglašene, ali donose mjere i ulažu trud u suzbijanje trgovanja ljudima i postizanje tog cilja. "Tier 1" države su u suglasnosti sa tim standardima.

pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe te Konvencije Međunarodne organizacije rada br. 29 "Prisilni ili obvezni rad", br. 105 "Ukinuće prinudnog rada" i br. 182 "Zabrana i trenutno djelovanje za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada".

Hrvatskoj su dane sljedeće preporuke u vidu borbe protiv *traffickinga*: 1) Osigurati da se ne ponavljaju slučajevi da se žrtvama sudi za počinjenje kaznenih djela koja su izravni rezultat trgovine ljudima, 2) Osigurati da se trgovci ljudima kažnjavaju kaznama primjerenim težini njihovih kaznenih djela⁵², te 3) Pojačati istrage oko trgovanja ljudima u razvijenim turističkim sredinama, gdje se eksploatacija kroz prinudnu prostituciju najčešće i susreće.

Slika 1. Položaj Hrvatske prema State Department Report-u iz 2013⁵³

Međutim možemo primjetiti i prema grafičkom prikazu statusa kojeg Republika Hrvatska ima kroz godine procijenjivanja od strane State Departmenta da je u 2013. godini pala s Tier-a 1 na Tier 2. Treba uzeti u obzir da je 2013. godine Republika Hrvatska ušla u Europsku uniju što ju je dovelo pred nove izazove što se tiče prekograničnog kriminaliteta. Drugi razlog je otvorenija i stroža kritika institucija EU. Ovakav položaj možda ne predstavlja toliko podbačaj u borbi protiv trgovanja ljudima u Hrvatskoj, koliko možda realnu procjenu stvarnog stanja od kada smo pod aktivnijim nadzorom, kao punopravna članica Europske unije.

Ipak, kritici State Departmenta treba pristupiti s određenom razinom opreza. Uloga "svjetskog policajca" koju je na sebe preuzeo SAD nije pravo, već dužnost koja predminijeva visoku razinu odgovornosti. Kroz analizu godišnjih izvješća State Departmenta o stanju trgovanja ljudima u svijetu i rangiranje države po *tier*-ovima na temelju toga dovodi i do

⁵² „The convicted offenders prosecuted under the trafficking statute were sentenced to prison terms of from one month's imprisonment to three years and four months imprisonment.“, US Department of State, 2012

⁵³ V. *amplius*: U.S. State Department Report, 2013.

drugog pitanja - zašto nametati nerealna očekivanja od država koje nemaju dovoljno iskustva i materijalnih sredstava za provedbu istih? Iako možda nije istinita za sve slučajeve, definicija statistike kao "točne matematike netočnih podataka" evidentna je za trgovanje ljudima, kako zbog previsoke tamne brojke kriminaliteta, tako i zbog pogrešne metodologije prikupljanja podataka na koju smo upućeni tijekom istraživanja u intervju-u s policijskim narednikom i jednim od 5 policijskih istražitelja u Zagrebu, za kaznena djela prekograničnog kriminaliteta iz postaje granične policije Zagreb. "Agresivan" stav State Departmenta prema državama porijekla i odredišta u krajnju je ruku suspektan. Možda bi se trebalo postaviti pitanje je li takav pristup svojevrsna diverzija i premještanje fokusa upravo sa SAD-a kao države koja je potencijalno u kauzalnom odnosu s mnogim čimbenicima koji direktno utječu na pojavu i daljnji razvoj trgovanja ljudima? O mogućem odgovoru slijedi analiza u drugom dijelu rada.

3. Politički procesi, militarizacija i globalna ekonomija kao ključni čimbenici koji utječu na pojavu trgovanja ljudima

U pokušaju da shvaćanja uzroka nastanka trgovanja ljudima u Hrvatskoj, moramo analizu proširiti na ostatak regije Jugoistočne Europe. Poseban naglasak stavljamo na Bosnu i Hercegovinu koja će biti područjem analize. Ona je u ratnom i post-ratnom periodu predstavljala žarište za razvoj organiziranog kriminaliteta koji se proširio po ostatku regije, i razvio mrežu po cijeloj Europi. Da je tamošnji organizirani kriminalitet, odnosno trgovanje ljudima u kauzalnom odnosu s razvojem koji se odvijao na teritoriju RH svjedoče i brojna izvješća o žrtvama koje se iz Bosne i Hercegovine dovode u Dalmaciju tijekom sezone radi seksualne eksploatacije.⁵⁴ Navedeno ima čvrsto uporište u statistikama koje navode da je minimalno 89% žrtava trgovine ljudima porijeklom iz država u razvoju i onih koje prolaze turbulentne političke promjene.⁵⁵ Na navedeno je svakako utjecala loše provedena tranzicija kroz koju su u to vrijeme prolazile zemlje Istočne i Jugoistočne Europe.

U nastavku analize ćemo probati utvrditi što stoji iza tih statistika, *i.e.* što je stvarni povod nastanka trgovanja ljudima u zemljama Jugoistočne Europe. Ono što smo mogli primijetiti u prvom dijelu rada je činjenica da nejednaka raspodjela društvenog bogatstva predstavlja jedan od glavnih generatora žrtava trgovanja ljudima. Gledajući kroz povijest,

---

⁵⁴ Ljubojevic, V., 2009:29

⁵⁵ Cf. Haken, J., 2001.

možemo uočiti da se prvotni nastanak trgovanja ljudskim bićima povezuje s pojavom drugih oblika trgovine, točnije, pojavom privatnog vlasništva i imovinske diferencijacije društvene zajednice. Iz te perspektive, oblik koji trgovanje ljudima ima danas možemo shvatiti kao sljedeću stepenicu u evoluciji robovlasništva i prostitucije, odnosno "*da je robovlasništvo kolijevka prostitucije i paradigma da se ona u suvremenim društvima vraća svojim korijenima.*"⁵⁶ Osim što je time dotaknuto pitanje ekonomskog karaktera trgovanja ljudima, neupitna je i korelacija njezinog nastanka s militarizacijom određenog teritorija. Treći makroproces koji može imati direktan učinak na pojavu trgovanja ljudima je političko i pravno uređenje neke države. Najbolji primjer za to je uređenje Trećeg Reicha, koji je kroz sivu zonu prava, s parolom "*arbeit macht frei*" *de facto* re-institucionalizirao ropstvo kao sastavni dio društvenog uređenja. Ne samo da je ono ponovno uspostavljeno, već i sama priroda prakticiranja robovlasništva nad milijunima Židova, Slavena i drugih etničkih skupina u 20. st., dokaz je izdržljive prirode trgovanja ljudima, koje kao fenomenom prati razvoj ljudske civilizacije, simultano prilagođavajući svoju formu okolnostima vremena. Pravna potvrda ove tvrdnje iskazana je tijekom nurberških suđenja u presudi Fritzu Sauckelu, prokuratoru Trećeg Reicha čiji je zadatak bio snabdijevanje Reicha robovskom radnom snagom, a koji je proglašen krivim za upravljanje dijelom državnog programa putem kojeg je uspostavio ropски odnos nad više od 5 milijuna ljudi.⁵⁷

Navedeni makroproces, *i.e.* danas neoliberalno tržište povezano s ubrzanom globalizacijom, kompleksno državno uređenje te militarizacija određenog područja, predstavljaju razlog za analizu baš Bosne i Hercegovine. Ona, u ratnom i post-ratnom periodu, predstavlja najbolji primjer neovisnosti navedenih procesa jednih od drugima, ali opet kumulativno, neke *sui generis* zavisnosti, utječu na pojavu i daljnji razvoj trgovanja ljudima. U nastavku slijedi detaljna analiza svakog od tri spomenuta makroprocessa.

---

⁵⁶ Glasnović, V., G., 2005:253

⁵⁷ V. *amplius*: "Nurnberg Trial Judgements: Fritz Sauckel"

(izvor: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/JudgeSauckel.html>, (zadnja posjeta 27. ožujak 2014. godine)

3.1. Kompleksno i nestabilno državno uređenje BiH nakon Daytonskog sporazuma - prva kočnica suzbijanju trgovanja ljudima

Bosna i Hercegovina predstavlja primjer utjecaja kompleksnog i neefikasnog državnog uređenja, i s tim povezane korupcije na razvoj fenomena trgovanja ljudima. Kao ishodište navedenih procesa, promatramo 14. prosinca 1995. godine, datum potpisivanja Daytonskog sporazuma, odnosno, završetkom četverogodišnjih oružanih sukoba na tom području. Počevši od državnog uređenja, Ustav Bosne i Hercegovine iz 1995. godine prikaz je vjerojatno najsloženijeg državnog uređenja do danas poznatog u svijetu.⁵⁸ Država Bosna i Hercegovina sastoji se od dva entiteta - Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Federacija Bosne i Hercegovine se dalje dijeli na deset kantona. Važno je naglasiti da kantoni imaju visok stupanj autonomije (imaju svoju vladu i zakonodavna tijela), i to u dovoljnoj mjeri da isprepletenost i sukob federalnih i kantonalnih ministarstava i njihovih nadležnosti nisu rijetkost. U skladu s navedenim, ističemo da je Bosna i Hercegovina podijeljena na 13, u izvjesnoj mjeri, autonomnih "političkih jedinica". Svaka od tih jedinica ima između 6 i 12 ministarstava, što prema istraživanju Virdžinije Ljubojević⁵⁹ dovodi do brojke od 181 ministra na 3,7 milijuna građana. Da se ovaj omjer primjenjuje na Njemačku, imala bi 4 240 ministara. Važno za napomenuti je i činjenica da država Bosna i Hercegovina funkcionira kao protektorat, pod zaštitom i vrhovnim nadzorom međunarodne zajednice, čiji visoki predstavnik (Office of High Representative) od 1998. ima proširen mandat i ovlast da donosi odluke koje ni ustavna tijela ne mogu donijeti. Poseban slučaj predstavlja distrikt Brčko koji je, kao "četnaesta politička jedinica", pod direktnom upravom visokog predstavnika.

Pogledamo li utjecaj ovakvog državnog uređenja na razvoj sustava trgovanja ljudima, takvo državno uređenje ima za posljedicu činjenicu da svaka od upravnih jedinica ima svoje ministarstvo unutarnjih poslova, što dovodi do toga da policijska tijela, s različitim jurisdikcijama i metodama provođenja istrage, uz nisku razinu kooperacije⁶⁰, teško mogu provoditi efektivnu politiku borbe protiv organiziranog kriminaliteta, koliko god one bile stručne i spremne.

Daytonski je sporazum, osim uspostavljanja mira i ustrojavanja države Bosne i Hercegovine, značio je gašenje mirovne misije UNPROFOR-a i početak djelovanja nove –

---

⁵⁸ *V. amplius*: Smerdel, B., 2013.

⁵⁹ *V. amplius*: Ljubojevic, V., 2009.

⁶⁰ "The consequence is a relatively low level of cooperation between different units including difficulties in the sharing of information." - Ljubojevic, V., 2009:22

UNMIBH-a⁶¹, čiji je zadatak bio pomoć u obnovi struktura civilnog društva, što je podrazumijevalo uspostavu određenih institucija i uključivanje međunarodnih organizacija u provedbu odredaba Daytonskog sporazuma. Najvažnije takve odredbe su, osim o uspostavi već spomenutog OHR-a, pristanak BiH na položaj stranke pred Međunarodnim sudom za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji sa sjedištem u Den Haagu (u daljnjem tekstu: ICTY), a kao organizacije uključene direktno u UNMIBH, odobren je dolazak osoblja Organizacije za sigurnost i kooperaciju Europe (OSCE), stabilizacijskih snaga (SFOR) i UN-ovih Međunarodnih policijskih snaga (IPTF). SFOR je predstavljao vojno krilo NATO pakta u mirovnoj misiji, a činilo ga je preko 20.000 vojnika iz svih država članica.⁶²

IPTF je stvoren na temelju Aneksa 11 Daytonskog sporazuma, a njegova zadaća bila je nadgledanje i savjetovanje lokalne policije. Sastojao se od oko 1,800 promatrača koje su činili policijski službenici iz približno 50 država članica. Nakon što se vijest o masovnoj prostituciji i trgovanju ljudima na području BiH proširila, Vijeće Sigurnosti je Rezolucijom 1088 proširilo mandat službenika IPTF-a na istragu kršenja ljudskih prava od strane policijskog osoblja⁶³, a naknadno su formirani i STOP timovi, tj. posebne jedinice čija je jedina uloga bila suzbijanje trgovanja ljudima. Pitanje kvote američkog dijela osoblja u IPTF-u je specifično. SAD nema policiju na nacionalnoj, *i.e.* na federalnoj razini, pa je vlada SAD-a sklopila ugovor s privatnom vojnom korporacijom DynCorp Aerospace Inc. koja se bavi pružanjem tehničke i logističke podrške javnom i privatnom sektoru, između ostalog regrutiranjem promatrača za IPTF, iz američkih policijskih postaja. Zanimljivo je da je kriterij izbora bila samo završena srednja škola i punoljetnost, tako da su se kao promatrači zaposlili i mnogi koji ranije nisu radili kao policijski službenici. Osim u BiH, DynCorp je bio uključen i u druge mirovne misije kao UNMIK (Kosovo), MINUSTAH (Haiti), Istočni Timor, etc..

Ukupno, kao posljedica Daytonskog sporazuma, na području Bosne i Hercegovine dovedeno je oko 60,000 pripadnika UNMIBH-a.

Vezano za zapažanja IPTF-a o djelotvornosti lokalne policije, izvješća su poražavajuća. Kroz suradnju s raznim nevladinim udrugama, IPTF je pronašao dokaze o neviđenoj razini korupcije u BiH. Istragama i racijama utvrđen je određen broj policijskih službenika kojima su vlasnici bordela davali novac ili im dopuštali besplatne seksualne usluge

---

⁶¹ "UNMIBH was active from 1995 to 2002; UNMIK began in 1999 and is still active, although experiencing a rapid drawdown in 2008." - Nikolić-Ristanović, V., 2002:9

⁶² "In 1996, Security Council Resolution 1088 authorized SFOR to implement the military aspect of the Dayton Peace Agreement" - HRW Report, 14 : 2002

⁶³ *Ibid.*

od žrtava u zamjenu za zaštitu, pravovremene obavijesti o racijama (tako su vlasnici mogli sakriti maloljetne žrtve i one bez dokumenata)⁶⁴. Valja napomenuti i da su neki državni službenici krivotvorili radne dozvole i vize za trgovce ljudima. Prvi indikatori koji su navodili na zaključak o postojanju korupcije među lokalnom policijom bila su svjedočanstva žrtava trgovanja ljudima u BiH. Koliko je lokalna policija usko surađivala s trgovcima ljudima, svjedoči i istraga jednog ugostiteljskog objekta lociranog u Doboju, a za koji se sumnjalo da je paravan za bordel. Istraga provedena pod nadzorom IPTF-a rezultirala je saznanjem da se radilo o bordelu, a i time da je jedan lokalni policajac radio tamo kao konobar. Daljnji razvoj istražnog postupka sumnjičio je navedenog policajca, Đorđu Paljića, kao navodnog suvlasnika bordela. Isti je 7. kolovoza privremeno suspendiran do kraja istražnog postupka.⁶⁵

U praksi se pokazalo da jednom kada se za slučaj nadležni službenik IPTF-a vrati u svoju državu ili bude premješten, svi postupci u tijeku prestaju. Jedan službenik IPTF-a koji je u tom periodu radio na području Doboja, vezano za taj slučaj, izjavio je: "*Za nas istraga lokalne policije predstavlja slijepu ulicu... Ustanovilo se da je jedan lokalni policajac radio kao konobar u bordelu...ovaj pisani zahtjev za pokretanjem disciplinarnog postupka protiv Paljića u veljači 1999. predstavlja zadnji trzaj službenika IPTF-a koji je bio zadužen za ovaj slučaj prije nego što je otišao.*"⁶⁶ Naknadno je dana izjava i od Davida Rudderhama, službenika IPTF-a koji je bio zadužen za taj slučaj: "*Trebalo je završiti na suđenju za kazneno djelo, ali nije se pomaklo sa mrtve točke.*"⁶⁷. S vremenom se iskristaliziralo mnogo primjera takve prakse lokalnih policijskih službenika, a nije bila rijetkost da se tijekom IPTF-om vođenim racijama iste utvrdi kao klijentelu lokalnih bordela, što stoji i u jednom izvješću s područja Sarajeva: "*U sinoćnoj raciji na "Como" ulovili smo lokalnu policiju (ožujak 2001). Čekali su vlasnika zato jer im je dopuštao besplatan seks s djevojkama koje je držao u dužničkom ropstvu. Kod vlasnika smo našli knjižicu s listom svih službenika kojima su seksualne usluge bile pružane besplatno.*"⁶⁸

Takva je atmosfera dovodila do toga da žrtve trgovanja ljudima nisu vjerovale policiji, a čak i da su trgovci ljudima uhvaćeni tijekom racija, to nije značilo ništa. Njima se sporadično i pod pritiskom međunarodnih organizacija sudilo za trgovanje ljudima, dok se u

---

⁶⁴ *Ibid.*, str. 26.

⁶⁵ Cf. HRW Report, 2002

⁶⁶ HRW Report, 2002:33

⁶⁷ *Ibid.*, str. 34.

⁶⁸ *V. amplius*: HRW Report 2002

velikoj većini slučajeva pribjegavalo procesuiranju žrtava za kazneno djelo prostitucije.⁶⁹ U prilog obje tvrdnje ide iskaz E. E., žrtve porijeklom iz Moldavije: "*Ovdašnja policija je korumpirana. Reći će da sam prostitutka i onda mi nitko neće htjeti pomoći.*"⁷⁰ Vrhunac ovakvog korumpiranog i neefikasnog sustava predstavljala je velika akcija hvatanja trgovaca ljudima u ožujku 2001., pod imenom "Operacija Makro". Nakon cjelonoćnih racija, visoki časnik IPTF-a vratio se u policijsku stanicu, i opisuje što ga je dočekalo: "*Kakav je to nered bio... Vlasnici bordela i njihovi zaposlenici čavrljali su s lokalnom policijom. Rekao sam osobi koja je vodila odjel za kriminalističku istragu da se žrtve ne mogu osjećati sigurno ako u postaji moraju gledati kako se osumnjičenici socijaliziraju s lokalnom policijom. Ništa nije poduzeto, a žene su u strahu prolazile pokraj njih.... Ove žene su potpuno nezaštićene.*"⁷¹

Valja napomenuti da korumpiranost policije nije bila iznimna pojava, već je problem primijećen i na višim upravnim razinama, svjedoči slučaj "Sokolac" iz 2001. u kojem su, nakon što su svjedočile protiv onih koji su ih držali u dužničkom ropstvu i seksualno iskorištavali, žrtve bile kazneno procesuirane i osuđene na 30 dana zatvora. Celhia de Lavarene, direktorica STOP divizije, timova posebno stvorenih za borbu protiv trgovine ljudima na području BiH, o tamošnjem pravosuđu izjavljuje: "*Državni tužitelji i suci na strani su trgovaca ljudima i neće donositi osuđujuće presude protiv njih. Ovo je farsa.*"⁷². Obanašajući odnosnu funkciju, kroz svoju praksu bila je sklonija smještati žene u prihvatilišta za žene, da ih "sakrije od sudova".⁷³ Na primjeru još jednog slučaja, nakon što je uspio nagovoriti dvije žrtve da svjedoče protiv svojih *traffickera*, ekspert UN-a prenosi sadržaj događanja na sudu: "*U prosincu 2001., odveli smo dvije djevojčice stare petnaest i šesnaest godina pred sud. Pronašli smo ih tijekom racije iza zaključanih vrata. Morali smo se boriti s istražnim sucem i državnim tužiteljem. Odbijali su pokrenuti kazneni progon na temelju njihovih svjedočanstava, a njih su tretirali kao prostitutke. Čak su im postavljali pitanja kao: "Jeste li uživale u tome?"*"⁷⁴.

Iz ranije navedenog, između ostalog, možemo zaključiti kako trgovanje ljudima, slično trgovini drogom, predstavlja kriminalnu djelatnost koja je sposobna uništiti državnu strukturu

---

⁶⁹ "Most cases that have gone to court have been prosecuted as mediation in prostituon, not trafficking,cases. And even in those cases that ended in convictions, only a small fraction of perpetrators served any time in prison. Celhia de Lavarene, director of the STOP unit, told Human Rights Watch"Convictions don't mean much. Even convicted, no one goes to jail." - HRW Report, 2002:13

⁷⁰ *Ibid.*, str. 20

⁷¹ *Ibid.*, str. 29.

⁷² *Ibid.*, str. 35.

⁷³ Cf. HRW Report, 2002

⁷⁴ *Ibid.*, str. 36.

i njezine kapacitete u provedbi vladavine prava, a na duge staze uništava povjerenje građana u sistem kojemu je izvorna uloga upravo zaštita istih. Navedena kaotičnost u djelovanju državnog aparata i proširena korupcija, odraz su političke nestabilnosti. Iz priloženog možemo zaključiti da zemlje koje se u njoj nalaze imaju izrazito izraženu sklonost različitim vrstama i razinama kriminaliteta.

3.2. Nejednakost prouzrokovana globalnim tržištem kao glavni generator "ponude" na tržištu trgovanja ljudima

Makroprocesi imaju skoro nevidljiv, ali značajan utjecaj na razvoj pa i samu pojavu trgovanja ljudima. Ova se teza potvrđuje upravo na primjeru Bosne i Hercegovine. Paralelno s ratnim i post - ratnim stanjem devedesetih godina prošlog stoljeća na tom području, možemo primijetiti kako se neovisno, ali kumulativno s takvim stanjem isprepliću procesi ekonomske i političke prirode, u formi raspada velikih političkih tvorevina na području Istočne i Jugoistočne Europe. Zajedničko svim zemljama koje nastaju takvim raspadom je okretanje k novom državnom i ekonomskom uređenju kroz proces tranzicije.

U prilog navedenim tvrdnjama govori i povjesničar Misha Glenny koji u svojim radovima dolazi do zaključka da je proces raspadanja komunističkih i socijalističkih režima izazvao nesrazmjerni poremećaj u svjetskom poretku. Glenny za primjer uzima SSSR, ali svi navodi su jednako primjenjivi i na područje bivše SFRJ. Ono što se dogodilo u prijelazu iz komunističkog, *i.e.* u slučaju SFRJ tzv. "samoupravnog socijalizma", kao državnog uređenja i planskog gospodarstva, prema usvajanju demokratskog državnog uređenja i uključivanja u globalno neoliberalno tržište, u najboljem bi se slučaju Glenny-evim riječima moglo nazvati "*slobodnim padom*".⁷⁵ Naime, novonastale i znatno oslabljene državne zajednice, pod pritiskom ubrzane globalizacije, našle su se u situaciji da se bez iskustva i novčanih sredstava nose s izazovima idejno zapadnih koncepata temeljnog državnog uređenja, a koji su kao takvi predstavljali svojevrsnu tabu temu dugi niz godina.⁷⁶ Pravo, a u ovom slučaju i pravda, bili su prvi koji su "*slomljeni pod tuđjavom transformacije*".⁷⁷ Konkretno, na primjeru SSSR-a, Glenny izvještava o masovnim osnivanjima privatnih poduzeća i dioničkih društava na

---

⁷⁵ Ljubojevic, V., 2009:14

⁷⁶ Cf. Ljubojevic, V., 2009:14

⁷⁷ Ljubojevic, V., *loc. cit.*

prostoru bivše države, i to doslovno "preko noći".⁷⁸ U Bugarskoj to je vodilo tome da su službenici bivših službi sigurnosti tijekom prve godine privatizacije u 90% slučajeva bili vlasnici takvih poduzeća i tako uspjeli steći privatno vlasništvo nad najvažnijim dijelovima nekadašnjeg kolektivnog vlasništva.⁷⁹ Ovakva provedba tranzicije i privatizacije u post-socijalističkim zemljama ima svoj odraz na nacionalnom i međunarodnom planu. Na međunarodnom planu, ona je značila blagostanje za zemlje neoliberalne tradicije u vidu unaprjeđenja trgovine, mogućnosti stjecanja privatnog vlasništva i investiranja u post-socijalističkim zemljama te naglo povećanje profita. Ipak, blagostanje Zapada plaćale su, a velikim dijelom još uvijek otplaćuju zemlje tranzicije, koju Glenny slikovito naziva "čistilištem" i "*pustoši u kojoj jedinu šansu za puki opstanak predstavlja "potezanje" pištolja i otimanje svega što se može*".⁸⁰ Nameće se pitanje koja je relacija dosadašnjeg izlaganja o procesu tranzicije s razvojem trgovanja ljudima? Naime, kauzalnost posljedica loše provedene tranzicije sa stvaranjem i daljnjim razvojem trgovanja ljudima ogleda se upravo na nacionalnom planu. Dok su poneki strani investitori, i mali dio stanovništva raspadnute SFRJ, stjecali privatno vlasništvo nad nekadašnjom kolektivnom imovinom i osiguravali svoju budućnost u novom državnom uređenju⁸¹, ostatak stanovništva borio se s turbulentnim socio-ekonomskim promjenama koje su na primjeru BiH rezultirale općim siromaštvom, gubitkom ranijih socijalnih privilegija i izrazito visokom stopom nezaposlenosti. Upravo te socio-ekonomske nuspojave, pojedince njima pogođene, rječnikom Adama Smitha poput "nevidljive ruke tržišta" usmjeravaju prema osnivanju ili pridruživanju kriminalnim udruženjima koja se u novonastalim prilikama okreću trgovanju ljudima ili vođenju lanaca prostitucije. O tome da o te dvije djelatnosti u okviru organiziranog kriminala nema razlike, osim u terminologiji koja navodi na pogrešan zaključak biti će riječi kasnije. Zašto se kriminalna udruženja koja nastaju u tom periodu okreću baš prema vođenju lanaca prostitucije i trgovanja ljudima, pitanje je ne koje je, s obzirom na situaciju u tom periodu prilično jednostavno odgovoriti. Naime, bolesno društvo sklono je spustiti moral na dovoljno nisku razinu - nisku čak i za "kriminalne" standarde. Nakon što jednom postane sastavnim dijelom takvih struktura društva, bez moralnih barijera, muškarci se okreću trgovanju ljudima koje im

---

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ U sličnoj formulaciji, Glenny dodaje: "*Having spent forty-five years expounding theoretical evils of capitalism to ordinary Bulgarian, the secret police were now keen to demonstrate those evils in practice.*" - *Ibid.*

⁸⁰ *Ibid.*, str. 16.

⁸¹ "*Those who positioned themselves well in the first three years after the end of communism were often in position to make up the rules of the brave new world as they went along.*" - *Ibid.*

jamči visok profit uz minimalni rizik.⁸² Nezaposlene žene, pak sa druge strane, u nemogućnosti da privređuju u vlastitoj državi, posao pokušavaju naći u stranim državama. Međutim, "obećane zemlje" poput onih unutar Europske unije, postavljaju sve strože restrikcije na legalnu imigraciju, te time onemogućuju realizaciju stjecanja legalnog zaposlenja za strane državljane na njihovom području. Trend nedostižnosti Europske unije za mnoge emigrante pojedini autori nazivaju "*Fortress Europe syndrome*"⁸³ koji je puni odraz imigracijske politike koju Europska unija primjenjuje i s daljnjim razvojem učvršćuje.

Nepredviđena situacija u kojoj unutar matične države s uništenom industrijom nema realne mogućnosti za zaposlenje s jedne strane i nemogućnosti zapošljavanja u stranim državama s druge, nezaposlenom stanovništvu ne nudi materijalnu sigurnost ni ekonomsku egzistenciju. Tu prazninu rješavaju upravo kriminalne skupine koje ženama nude izlaz lažnim obećanjima i već pojašnjenim metodama grade mrežu trgovanja ljudima diljem Europe. Kao što je ranije navedeno, možemo primijetiti kako Smithova "nevidljiva ruka tržišta" stvara potencijalne žrtve trgovanja ljudima i spaja ih s kriminalnim skupinama koje tako ostvaruju profit.

3.2.1. Dobrovoljna prostitucija - opravdan odgovor na situaciju ekonomskog sloma ili fasada za razvoj organiziranog kriminaliteta?

Položaj žena u društvu tijekom ratnih i post- ratnih devedesetih godina prošlog stoljeća u BiH dobar je pokazatelj kako stanje ratne i ekonomske ugroženosti utječe na shvaćanje koncepta spolne jednakosti. U ovom nestabilnom periodu tijekom kojeg BiH prolazi kroz turbulentne promjene temeljnog državnog uređenja te istovremeno biva zahvaćena razarajućim ratom, kao grupacija koja je najviše osjetila posljedice, iskristalizirao se upravo ženski dio stanovništva. Govoreći o ženama kao dijelu populacije civilnog društva, a ne žrtvama ratnih zločina, one te posljedice trpe unutar vlastite obiteljske zajednice i na području

---

⁸² "The possibility of substantial financial reward because of high demand and a minimal chance of being prosecuted, due to lack of any effective policing, are the two most important reasons why the "trafficking business" attracts (and still does) all kind of criminals." - Ibid., str. 17.

⁸³ "Fortress Europe seems to erect racial, ethnic and religious boundaries. These boundaries are especially significant in its southern boundary, where borders seem to act as a means to filter out and exclude the discomfiting other (Houtum 2003, p.54), that is to say, the outsiders who challenge the EU borders of comfort ... given that the idea of constructing an exclusive zone of order and safety by effectively policed borders continues to shape policy - making under the internal security - agenda (Berg and Ehin 2006, p.60) the idea of fortress is more than a mere cliché or metaphor since it has political implications." - v. amplius: Castan Pinos, J.: "Building Fortress Europe? Schengen and the Cases of Ceuta and Melilla"

tržišta rada. Statistike i autori ukazuju na nagli porast nasilja u obitelji u navedenom razdoblju.⁸⁴ Takva tvrdnja ne iznenađuje budući da je u vremenima ekonomske, socijalne i životne ugroženosti, stanovništvo pod neprestanim stresom. U nemogućnosti promjene trenutne situacije i izlazu iz nje, krivci se traže unutar obiteljske zajednice gdje se formira zatvoreni krug nasilja.

Na području tržišta rada, situacija je još teža po žene. U državi u kojoj je u tom periodu nezaposlenost kotirala između 70-80%, žene su bile prve otpuštane, a stopa nezaposlenih žena bila je dvostruko viša od stope nezaposlenih muškaraca.⁸⁵ U takvoj situaciji, žene su rastrgane između kompliciranih obiteljskim prilika i tržišta rada koje im ne nudi realnu mogućnost legalnog zaposlenja. Kao rješenje, i nastavno na ranije izneseno, pojavljuju se agencije, kriminalne organizacije i drugi "posrednici" koji kao odgovor nude ulazak u "dobrovoljnu" prostituciju. Legalna ili protuzakonita, nazivala se ona prostitucijom ili skrivala se iza neutralnih termina poput "*escort dame*", modeli i hostese, ona u suštini ostaje ista i predstavlja neodstranjivi dio ljudske civilizacije u većini nacionalnih kultura. Ta tvrdnja ujedno predstavlja i najjači argument pobornika legalizacije prostitucije koji se pozivaju na to da je prostitucija najstariji zanat na svijetu, i kao takva ne predstavlja ništa drugo nego normalnu uslužnu djelatnost, odnosno gospodarsku aktivnost za koju se plaća. Teorija se zasniva se na premisi da žene prostituciju svojevolumno prihvaćaju kao izbor karijere, pa čak i da ih takav izbor ispunjava kao što je slučaj s prosječnim radnicima koje ispunjavaju odabrane profesije.⁸⁶ Međutim, u skladu sa svime do sada iznesenim, to nije slučaj sa žrtvama trgovanja ljudima. Navedeni argumenti za odobravanje prostitucije kao profesije predstavljaju ujedno i temelj za "klopku" kojom se trgovci ljudima služe, a to je da žene koje se u nju upuštaju ostavljaju u zabludi da će ostati "svoga tijela gospodar". Činjenica da su mnoga kućanstva diljem Bosne i Hercegovine ostala bez muških potomaka tijekom rata, a koji su do toga perioda uzdržavali svoje obitelji, djeluje kao *push* faktor na mlade žene na koje pada teret ekonomske egzistencije obiteljskog kolektiva. Stoga, nije bila rijetkost da su mlade žene u takvim uvjetima bile prisiljene krenuti u potragu za bilo kojom vrstom plaćenog posla, sve u svrhu uzdržavanja obitelji. Obitelji su prihvatile da to znači mogućnost da bi njihovi ženski potomci mogli završiti kao prostitutke, ali nisu, niti su do danas svjesni u ekonomski

---

⁸⁴ "*At home there has been an increase in the amount of domestic violence*" (*Gaon and Forbord*)" - Ljubojevic, V., 2009: 27... isto tako v. *infra*: "8.1. Statistike Sigurne kuće "Medica" Zenica u Bosni i Hercegovini".

⁸⁵ "... *women lose jobs before men - the unemployment rate for women is more than twice as high as for men.*" (*Gaon and Forbord*)" - Ljubojevic, V., 2009:24

⁸⁶ Cf. Ljubojevic, V., 2009

razorenim sredinama, da to ujedno znači da bi mogle završiti kao žrtve u lancu trgovanja ljudima.⁸⁷ U takvoj ekstremnoj situaciji, možemo vidjeti zašto koncept "dobrovoljne" prostitucije ne može biti opravdan kao slobodno odabrana profesija, već možemo zaključiti da se ovdje radi o ekonomski predeterminiranom trgovanju ljudima, *i.e.*, opet se vraćajući na Adama Smitha i njegovu "nevidljivu ruku tržišta", u stanju ekonomske ugroženosti, nezaposlene žene bivaju dovedene u položaj žrtve, a da same nisu svjesne ekonomskih procesa koji ih neminovno vode u takvu sudbinu. Kao prilog mojoj tezi da legalizacija prostitucije i općenito podržavanje "dobrovoljne" prostitucije predstavlja samo ulaz trgovanja ljudima "kroz mala vrata", paralelno podržavajući spolno nasilje nad ženama, ide i teza Kelly Holsopple koja u svojoj knjizi "*Pimps, Tricks and Feminists*"⁸⁸ objašnjava zašto je prostitucija reakcija instikta za preživljavanje, a nipošto izbor. Koncept izbora, prema njoj, uključuje najmanje dvije opcije, a izbor između gladi, beskućništva, zlostavljanja, pa ultimativno i smrti sa jedne strane, te prostitucije s druge, teško da se može nazvati izborom.⁸⁹

U skladu s obrazloženim, pravo pitanje nije je li prostitucija stvar izbora ili morala, već je li ona kao svojevrsna reakcija nagona za preživljavanje u svijetu nemilosrdnog neoliberalnog društva indikator da smo svi mi potencijalne žrtve trgovanja ljudima ili čak i *traffickeri*? Odgovor na to pitanje možemo dobiti jedino ako bismo sami bili primorani živjeti u uvjetima u kojima su se našle mlade žene u ratnoj i post-ratnoj Bosni i Hercegovini.

Nadalje, korištenje terminologije ekonomske znanosti za participante u lancu prostitucije poput "menađera", "klijenta", "posrednika", "potrošača" etc. s jedne strane, te stavljanje fasade spolnih sloboda ispred onog što realno predstavlja svodenje ljudskih bića na puke objekte trgovanja, samo pridonosi banaliziranju i marginaliziranju jednog od tri najvažnija izvora prihoda kriminalnih organizacija, zvale se one mafijama, kriminalnim sindikatima ili "registriranim pružateljima usluga". Ako prihvatimo ovo stajalište o lišavanju osnovnih atributa ljudskog bića, nije neshvatljivo zašto se u kaznenom progonu i sankcioniranju kod kaznenog djela trgovanja ljudima ne uvažava *supra* izloženo načelo "*voluntas non fit iniuria*". Kao dokaz tome da teza ovog rada nije samo hipotetske naravi, možemo promotriti primjer Nizozemske.

---

⁸⁷ "The families understand that the young women may end up as a prostitutes abroad, but do not understand that they may end up victims of trafficking in terms of sexual slavery." - Ljubojevic, V., 2009:24

⁸⁸ V. *amplius*: *Ibid.*

⁸⁹ Cf. Ljubojevic, V., 2009

3.2.1.1. Legalizacija prostitucije kao rješenje?

Posljednjih se godina vode žustre rasprave oko toga treba li borbi protiv trgovanja ljudima pristupiti s aspekta legalizacije prostitucije. Provedena su brojna ekonomska istraživanja i predviđanja oko efekta se ne slažu. Problem je što to jednim dijelom ovisi i o mentalnom sklopu države u kojoj se ona provodi, no svi stručnjaci se mogu složiti da se ta metoda kao rješenje svodi na ekonomsko načelo „zakona ponude i potražnje“. Najbolji primjer je Nizozemska koja je, nakon legalizacije prostitucije, doživjela neugodno iznenađenje. Naime, kad je prostitucija dekriminalizirana, stanovništvo više nije u bilo u dvojbi jer dok je bila ilegalna, morali su vagati između rizika da budu uhvaćeni. Sada, kada je ista legalna, ta prepreka ne postoji te se stvorila puno veća potražnja. Točnije, potražnja je postala tolika da broj „registriranih prostitutki“ koje su svoj posao obavljale legalno i plaćale porez nije bio ni približno dovoljan, što je samo još više stimuliralo razvoj trgovanja ljudima u toj državi.

Poučeni navedenim primjerom, u kontekstu pravne regulacije prostitucije i njezinog odraza na trgovanje ljudima, možemo uočiti jednu konstantu. Evidentno je da će se ovisno o stavu koji određeni pravni sustav zauzme prema prostituciji, to simultano odraziti na granice rizika koje je potencijalna klijentela voljna prihvatiti. Toga su svjesni i brojni ekonomski stručnjaci koji kod trgovanja ljudima uočavaju da se tu radi o kreiranju ponude (odnosno žrtava) na postojeću razinu potražnje u određenoj državi. Izvjesni stručnjaci idu toliko daleko da, svjesni ekonomske prirode trgovanja ljudima, postavljaju pitanje o tome ima li ilegalna financijska dobit stečena trgovanjem ljudi, a koja se indirektno ulijeva u državni proračun, prevagu nad ekonomskom, političkom i socijalnom štetom koju ima po državu?⁹⁰ Na primjeru UNMIBH-a vidjet ćemo da je ekonomska dobit dobivena od strane klijentele (s "jačom" valutom) enormna, ali taj efekt je samo kratkoročne prirode. Trgovanje ljudima, slično kao i trgovanje ilegalnim opojnim supstancama, ima za posljedicu trajnu eroziju državnih struktura, i.e. uništenje državne ekonomije i gubitak povjerenja građana u vlast na duge staze.

Izneseno ujedno daje i odgovor na pitanje legalizacije prostitucije kao rješenja. Određeni pravni sustav ne bi trebao staviti fokus na trgovce ljudima, već na prevenciju stvaranja "potražnje", odnosno klijentele. Samo konzervativan pristup prema prostituciji i jaka represija pravnog sustava prirodom stvari stvara veći rizik za potencijalne klijente trgovaca

---

⁹⁰ V. *amplius*: Haken, J., 2011:7

ljudima. U slučaju strogih sankcija i visokog rizika od uhićenja počinitelja, paralelno će se smanjiti postotak građana koji su potencijalna klijentela. Ako bi se suzbijanje usmjerilo na smanjenje potražnje za seksualnim uslugama, na određenoj razini ona bi mogla postati dovoljno niska da posao trgovanja ljudima postane ekonomski neisplativ za osobe koje se njime bave.

3.3. Utjecaj ratnog i post-ratnog stanja na pojavu trgovanja ljudima

"Gdje god je prisutan militarizam u svijetu, tu je prisutna i prostitucija."

Aida Santos

Ekonomski makroprocesi, migracije i kompleksno državno uređenje, kao što je ranije obrazloženo, pogoduju stvaranju "ponude" na tržištu ljudima. Ipak, da bi ta "ponuda" ispunila svoju svrhu, prema zakonima neoliberalnog tržišta, ona se mora susresti s određenom razinom "potražnje". Kako je došlo do pojave "potražnje" za seksualnim uslugama i tako zatvorilo krug koji čini trgovanje ljudima, probat ćemo odgovoriti u ovom dijelu. Trgovanje ljudima u državama bivše Jugoslavije je specifičan fenomen. Razlog leži u tome što je on u Hrvatskoj, kao i ostalim državama regije, bio naročito stimuliran od strane mirovnih snaga tijekom ratnog stanja, devedesetih godina prošlog stoljeća. Uostalom, javila se i jedna anomalija - broj prijavljenih kaznenih djela u ratnom razdoblju je izrazito pao, dok je opći standard porast kriminaliteta u ratnim stanjima. Dva su logična objašnjenja – došlo je do zbiljskog pada kriminaliteta, što je teško s obzirom na ratno stanje i destabiliziranu sliku regije ili je riječ o previsokoj tamnoj brojci kriminaliteta⁹¹.

U ovom radu se vodimo potonjim, tražeći ishodište kaznenom djelu trgovanja ljudima. Prikazat ćemo korelaciju s mirovnim snagama UN-a (iako ima dokaza o tzv. ratnom profiterstvu sa svih zaraćenih strana, veći naglasak stavljen je upravo na mirovne snage kao stimulatora koji je u državama Jugoistočne Europe trgovanje ljudima doveo do nezapamćenih razmjera). Porast i razvoj transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, prirodom stvari nemoguće je ne povezati s globalizacijom. U tom vidu, najveći problem predstavljaju ponuda i potražnja od strane vojnih operacija koje u svojim operacijama istiskuju veliku potrebu za

---

⁹¹ Broj "kaznenih djela koja nije nitko otkrio ili iz drugih razloga nisu prijavljena policiji" (skriveni kriminalitet)" - Novoselec, P; Bojanić, I, 2013:17

tzv. „vojnom prostitucijom“.⁹² Ako nam je poznata činjenica da se radilo o 60 000 pripadnika mirovnih snaga (brojka koja je bila poslana u sklopu misije UNMIBH-a), uz veći omjer muškaraca nego žena i sa velikom udaljenošću od doma, nije neshvatljivo da se stvorila potražnja za uslugama „plaćenog seksa“. Pri tome se vojno osoblje koristi situacijom društvenog kolapsa lokalnog stanovništva. Većina civila je nenaoružana, glad i siromaštvo koje vlada u državama koje primjera radi, „plave kacige“ oslobađaju, zbog inferiorne uloge destabilizirane regije u svjetskoj politici bivaju marginalizirane, a preko zločina se prelazi (između ostalog, i na temelju posebne vrste kaznenog imuniteta koje uživaju mirovne snage UN-a). Vojna prostitucija nije neuobičajena pojava jer je kroz povijest dokazano da postojanje vojne prisutnosti i oružanih sukoba dovodi do simultanog rasta potražnje za seksualnim uslugama.

U konkretnom slučaju, specifična pojava je već potvrđeni i ustaljeni uzorak ponašanja UN-ovih postrojbi koji se ponavlja iz „mirovne misije u mirovnu misiju“. Tako je, na primjer, u posebno pogođenim regijama, prostitucija postala jedini način preživljavanja za obitelji izbjeglica.⁹³ Istraživanje UNHCR-a pokazalo je da se većina seksualno iskorištavanih žrtava nalazi u dobnoj granici od 13 do 18 godina.

Vežano za uspostavu trgovanja ljudima u globalnim razmjerima, korijeni dolaze do samog vrha vojnog osoblja i političkog sloja visoko razvijenih zemalja koji su stvorili osnovne mreže tijekom Drugog svjetskog rata i rata u Vijetnamu.⁹⁴ Indicije da je vlada SAD-a direktno uključena u navedenu pojavu, analizirat ćemo na primjeru tržnice "Arizona", kasnije u radu. Osim snaga UNPROFOR-a, kasnije UNMIBH-a, na području zaraćenih bivših jugoslavenskih država, važnu ulogu u uspostavi lanca trgovanja ljudima, odigrale su privatne vojne kompanije. Primjer takve je DynCorp koja je bila zadužena za obuku službenika IPTF-a⁹⁵. Kasnije je dokazano da su „najamnici“ iz DynCorp-a aktivno sudjelovali u lancu *traffickinga* u svrhu seksualnog iskorištavanja žrtava, a uz to su počinili mnoga silovanja izvan okvira tog lanca.

---

⁹² „For example, in Burma, women and children, primarily from the country's ethnic minority population are trafficked to Thailand, China, Bangladesh, India, Malaysia, Korea, Macau and Japan for sexual exploitation in military camps.“ – Beck, A., 2006:3

⁹³ „In Cambodia from 1992-1993, the number of sex houses and Thai-style massage parlors multiplied and the number of prostitutes rose from 6000 to 25 0000, including and increased number of child prostitutes.“ – Beck, A., 2006:6

⁹⁴ V. *amplius*: Murray Jennifer: „Who Will Police The Peace-Builders? The Failure To Establish Accountability For The Participation Of United Nations Civilian Police In The Trafficking Of Women In Post-Conflict Bosnia And Herzegovina“

⁹⁵ U.N. International Police Task Force

To je na koncu rezultiralo otkazom osam zaposlenika DynCorp-a. Međutim, ta brojka je i dalje premala, s obzirom na to da vlada SAD-a stoji na stajalištu da se „na privatne vojne kompanije može računati jednako kao i na regularnu vojsku.“⁹⁶. Iz navedenog proizlazi da vlada SAD jednako „štiti“ privatne korporacije te i sama aktivno sudjeluje u zataškavanju zločina koje su djelatnici istih počinili. To je rečeno s presumpcijom da interesi koje vlada SAD-a štiti zapravo nisu sama vlada SAD-a jer ekonomska i politička snaga lobija industrije oružja je postala toliko jaka da sama diktira smjer kretanja politike.⁹⁷ Bilo je slučajeva da su i sami zaposlenici privatnih vojnih kompanija htjeli pokrenuti kazneni progon protiv svojih suradnika, zbog počinjenih zločina. Takav je primjer Kathryn Bolkovac koja je, nakon što je prezentirala dokaze za upletenost službenika IPTF-a u lancu trgovanja ljudima tijekom mirovnih misija a u BiH, dobila otkaz u DynCorp Aerospace-u.

3.3.1. Razdoblje otvorenih oružanih sukoba i masovna silovanja kao prva stepenica insitucionaliziranju prostitucije i trgovanja ljudima

Oružani sukobi koji su se odvijali na teritoriju bivše SFRJ od 1992. do 1995. godine imali su izuzetan utjecaj na uspostavu i stvaranje atmosfere pogodne za razvoj trgovanja ljudima. Jedna od karakteristika tog sukoba bilo je organiziranje masovnih silovanja kao metode ratovanja s psihološkim učinkom na suprotnu stranu. Naime, žrtve silovanja, prema statistikama i istraživanjima, sklonije su postati žrtvama trgovanja ljudima. Međutim, ako se žrtve silovanja nalaze u atmosferi otvorenih oružanih sukoba, njihova sudbina biva još neizvjesnijom. U ratovima, a osobito onom na području bivše SFRJ, ženska tijela su služila kao svojevrsno bojište putem kojeg vojnici pokazuju svoj bijes prema drugoj strani, a samim činom silovanja potvrđuju okupaciju teritorija. Tako fizički i psihički mučene žene nose poruku "da ih njihovi muškarci nisu bili sposobni zaštititi, a da su one same bezvrijedne kao imovina."⁹⁸ Takva metoda etničkog čišćenja osim što ponižava i unosi strah u određenu etničku grupaciju, predstavlja i direktan povod za masovne migracije. Na primjeru Bosne i

---

⁹⁶ Beck, A., 2006:14

⁹⁷ *Exempli gratia*: „... powerful U.S. defense industry lobbyist defeated a proposal so that the „zero tolerance policy (for military trafficking) can't be extended to private military contractor yet. “. Ta „nulta stopa tolerancije“ inače se odnosi na regularnu vojsku, pa je neshvatljivo kako se ne može primijeniti na privatni sektor. Uopće, kako takva vrsta privatnog sektora koja nije „pod uzdom vlasti“ kao regularna vojska može imati takvu malu kaznenu odgovornost koja već graniči i s kaznenopravnim imunitetom?! Kazna za pripadnike vojske SAD-a za koje se utvrdi da su se koristili uslugama prostitutki je nečastan otpust iz vojske, ne isplaćuje im se obećana plaća i bonus za misije, te obično dobivaju godinu dana vojnog zatvora.

⁹⁸ *V. amplius*: Jennings, K. M. i sur., 2009

Hercegovine, takav oružani sukob rezultirao je smrću 250.000 ljudi (od kojih su većina bili muškarci), a uzrokovao je i val od 1,6 milijuna izbjeglica koje su napustile Bosnu i Hercegovinu.⁹⁹ Poseban slučaj predstavljaju logori u kojima se lokalno civilno stanovništvo držalo zatvoreno i podvrgavalo nečovječnom postupanju. Metode kojima su žene bile odvođene u logore, koji su još nazivani i "kampovima za silovanje"¹⁰⁰, bile su okrutne i ponižavajuće. Vijest o ženama koje su tako držane u ropstvu i bile podvrgnute seksualnom zlostavljanju dospjela je u naslovnicu svjetskih glasila već na samom početku oružanih sukoba. Prvi koji je pisao o tome bio je Roy Gutman koji je članak pod nazivom "*Sramota u Bosni*" objavio u glasilu "Newsday".¹⁰¹ Da su navedeni zločini dobili i pravnu dimenziju, svjedoče iskazi dani pred Međunarodnim sudom za ratne zločine u bišoj Jugoslaviji (u daljnjem tekstu ICTY, sa sjedištem u Den Haagu). Svjedok je u iskazu povodom jednog od suđenja rekao da "*žene i djevojčice, neke stare i 12 godina, bivaju pretvorene u robove i silovane, vaginalno, analno i oralno, podvrgnute grupnim silovanjima i prisiljene da plešu s pištoljima uperenim u njih.*"¹⁰²

Nadalje, ono što je važno za uspostavu trgovanja ljudima jest činjenica da žene, s naglaskom na one muslimanske vjeroispovjesti, u već dosta teškom položaju kao izbjeglice i žrtve logora, nakon silovanja od strane Srba i trgovaca ljudima postaju svjesne da ih njihove obitelji više neće primiti natrag. Zato silovanja čine jedan od najčešćih puteva u organiziranu prostituciju i trgovanje ljudima jer čine žrtve "neženjivim"¹⁰³. Ipak, ono što je specifično za oružane sukobe od 1992. do 1995. godine, bila je stalna prisutnost pripadnika mirovnih misija, u konkretnom razdoblju - UNPROFOR¹⁰⁴-a. Svi do sada obrazloženi makroprocesi imaju snažan utjecaj na pojavu trgovanja ljudima, ali ipak, njezina pojava i razvoj u snažnoj je korelaciji s prisustvom velikog broja pripadnika mirovnih misija tijekom ratnog stanja, a koje se u slučaju Bosne i Hercegovine nastavilo 1995. godine, u obliku nove mirovne misije koja je trebala pomoći obnovi civilnog društva. Iz ratnog perioda, postoje izvješća u kojima se od anonimnih izvora unutar postrojbi UN-a saznaje da: "*određeni pripadnici mirovnih misija*

---

⁹⁹ Ljubojevic, V., 2009:20

¹⁰⁰ Cf. Jennings, K., M. i sur., 2009

¹⁰¹ Ljubojevic, V., 2009:2

¹⁰² V. *amplius*: Ljubojevic, V., 2009

¹⁰³ Cf. Nikolić-Ristanović, V., 2002

¹⁰⁴ UNPROFOR – United Nations **Protection Forces** osnovan je 21. veljače 1992. godine, Rezolucijom 743 Vijeća Sigurnosti, a raspušten je 31.3.1995. godine. Njegov prvobitni cilj bio je osigurati uvjete za realizaciju pregovora kojim bi se riješila kriza u bivšoj Jugoslaviji, no sa trajanjem oružanih sukoba, odgovornost UNPROFOR-a proširila se na razna ovlaštenja i nove „zone“, među kojima je ovlaštenje na kontrolu prelaska ljudi i roba u zaštićenim zonama. Operativni centar bio je u Zagrebu.

participiraju u silovanjima bošnjačkih i hrvatskih žena unutar kampova "smrti/silovanja" koje su vodile srpske snage."¹⁰⁵ S protekom vremena, pojavila su se svjedočanstva onih koji su preživjeli takve logore, koji su tvrdili da su "znali vidati djevojke koje su bile primorane ući u UN-ova vozila, a potom su odvedene na nepoznate lokacije"¹⁰⁶. Ovi ratni zločini, i naznake humanitarne katastrofe, nisu bili privremenog karaktera, već na temelju razvijenog modela logora, preslikavale su se brutalne metode držanja žena u bordelima koji su se stihijski pojavili diljem BiH u post-ratnom periodu društvene obnove. Jedina razlika bila je u tome što su žrtve imale nacionalnost i nekih drugih, ugl. osiromašenih država Istočne Europe poput Ukrajine, Moldavije i Rumunjske. Možda uloga mirovnih snaga u postavljanju temelja seks industrije, *i.e.* institucionaliziranja trgovanja ljudima, nije bila toliko vidljiva tijekom perioda oružanih sukoba, ali definitivno dolazi do izražaja u post-ratnom periodu. Prema izvješću HRW-a iz 2002. godine, 1995. godine eksperti nevladinih udruga i osoblje UNMIBH-a, po prvi puta uočavaju pojavu organiziranog trgovanja ljudima. Predstavlja li slučajnost to što ta godina kolidira s početkom mirovne misija UNMIBH, teško je reći. Međutim, dobar indikator tome tko predstavlja "klijentelu" u lancima prostitucije i trgovanja ljudima, predstavlja novostvorena "potražnja" za seksualnim uslugama, a koja je bila tolika da lokalnih žena nije bilo dovoljno. To je dovelo do toga da su trgovci ljudima svoje žrtve počeli tražiti po državama Istočne Europe.¹⁰⁷ Poražavajuća su izvješća lokalnih nevladinih udruga koje navode da su u razvoj seks industrije na području BiH, pripadnici civilne i vojne komponente UNMIBH-a bili involvirani od samog početka, i to ne samo kao "klijentela", već i kao aktivni participanti u mreži trgovanja ljudima diljem BiH. Ista izvješća pokazuju da i oni "pasivni" participanti koji su samo koristili usluge bordela skrivenih iza fasada barova, restorana, hotela etc., činili 50% klijentele i 70% izvora profita vlasnika takvih objekata.¹⁰⁸ Detaljan prikaz situacije tijekom post ratne obnove BiH te involviranosti osoblja UNMIBH-a, zajedno s različitim kriminalnim organizacijama, slijedi u daljnjem tekstu.

---

¹⁰⁵ Ljubojevic, V., 2:2009

¹⁰⁶ Cf. Nikolić-Ristanović, 2002

¹⁰⁷ "In the post-war period, the demand for sex work further increases with the arrival of peacekeeping troops and the private military companies that accompany them, and large numbers of international organizations... The sex work develops and the vulnerability of women to sex trafficking increases with the building of military bases." - Ristanović - Nikolić, 2002

¹⁰⁸ V. *amplius*: HRW Report, 2002

3.3.2. Teorija "velikog praska"

Specifični fenomen koji je direktna posljedica rata, a u uskoj je vezi je s prethodno obrazloženim ratom uzrokovanim migracijama je uspon balkanskih kriminalnih organizacija rada je da rat kao jedan od makroprocessa predstavlja katalizator za razvoj trgovanja ljudima , ali ujedno predstavlja i čimbenik koji direktno utječe na njegovo stvaranje na određenom području.

Sljedeća teorija predstavlja svojevrsnu nadgradnju na tu temeljnu tezu. Naime, ratno stanje, paralelno s navedenim ima i ulogu "inkubatora" kriminalnih organizacija putem ratom prouzročenih migracija. Činjenica je da su u periodu prije raspada SFRJ na njezinom teritoriju postojala različita kriminalna udruženja, ali ona svoj profit nisu ostvarivala trgovanjem ljudima¹⁰⁹, kao što ni albanska mafija nije uživala status jedne od najopasnijih u Europi i šire. Razlog promjene navedenih paradigmi možemo pronaći u izvješću IOM-a iz 2004. godine, u kojem se, uostalom, ističe kako se primijetilo da je trend kontrole albanske mafije nad tržištem ljudima nastao naglo od razdoblja početka post-ratnog perioda, a nastavlja se do danas.¹¹⁰ Što je uzrok tome? Rat na području bivše Jugoslavije u razdoblju od 1991. - 1995. i bombardiranje Srbije od strane NATO pakta, 1999. godine, prema istom izvješću IOM-a, rezultirali su iznenadnim i masovnim valom izbjeglica koji je disperzirano (uglavnom ilegalno) migrirao po svim državama Europe¹¹¹.

Među tim izbjeglicama, bile su tisuće Albanaca. Većina njih se susrela s istim pravnim regulacijama koje su sprječavale nezaposleno stanovništvo Bosne i Hercegovine da dugotrajno borave na području neke od država Europske unije, a s gotovo nikakvim šansama za legalno zaposlenje u jednoj od njih. Kao nacionalna manjina, oni su održavali svoju zajednicu tijekom izbjeglištva u inozemstvu. Među tisućama izbjeglica, vrlo vjerojatno su postojali pojedinci s već razvijenim vezama po kriminalnom miljeu i s određenim "iskustvom" u kriminalnim aktivnostima¹¹², koji se u inozemstvu okreću osnivanju ili pridruživanju kriminalnim organizacijama. Razlog zbog kojeg ovu teoriju masovnih

---

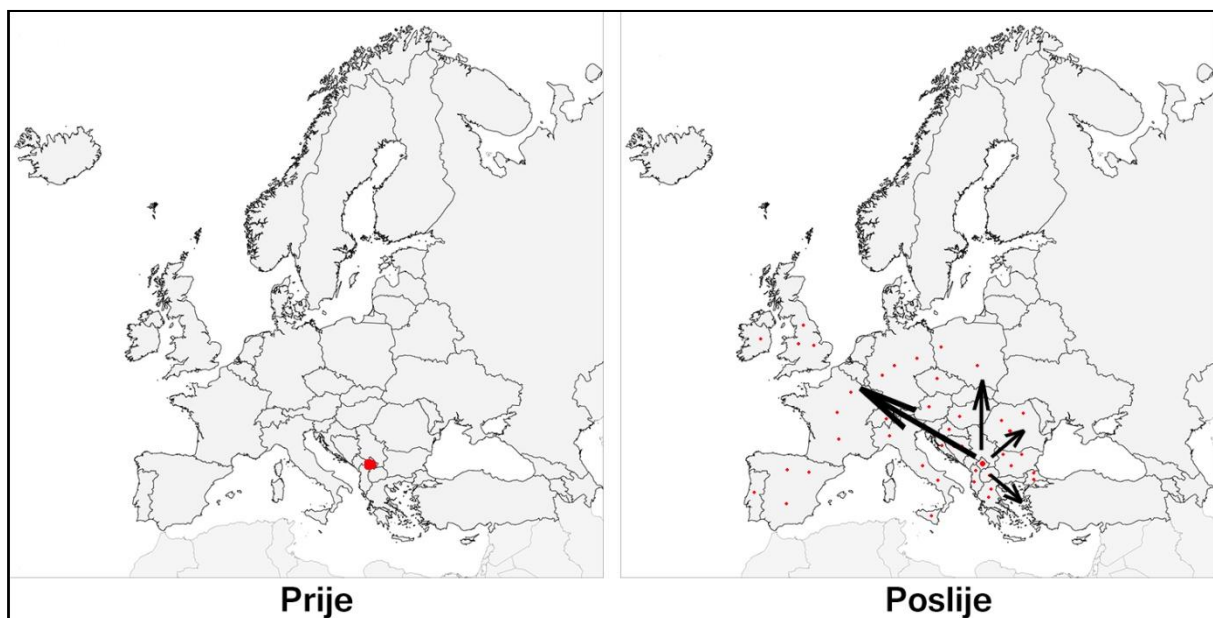
¹⁰⁹ U vidu načina ostvarenja profita u sklopu kriminalnih organizacija na području Istočne i Jugoistočne Europe, povjesničar Glenny navodi: "*In the former Yugoslavia for example it was arm and cigarettes ... Everyone shifted narcotics. (Glenny 2009, 26)*" - Ljubojevic, V., 2009:17

¹¹⁰ Ljubojevic, V., 2009:18

¹¹¹ "*During the former number reached over one million, whereas during the latter thousands of Kosovo were forced to leave country. The majority of them went to Western Europe.*"- Ibid.

¹¹² "*They provided an excellent base for establishing efficient distribution networks of illicit goods in Western Europe.*"- Ibid.

migracija nazivamo isto kao i poznatu teoriju o nastanku svemira je što u suštini, obje teorije funkcioniraju na jednak način. Drugim riječima, ono što se dogodilo tijekom rata na području zaraćene Jugoslavije, konkretno u slučaju Kosova, bile su prvo situacije gusto naseljenog stanovništva na području Kosova, a koje je u vrlo kratkom periodu bilo pritisnuto u izbjeglištvo, etničkim čišćenjima i ostalim zločinima i nekontrolirano se disperziralo po cijeloj Europi. Problem nije bio u tome što su oni bili disperzirani i održavali kontakte sa svojom zajednicom, bilo u izbjeglištvu bilo u matičnoj državi, već u tome što su bili pritisnuti već spomenutim "Fortress Europe" sindromom na bavljenje ilegalnim aktivnostima. U prilog tezi o učincima ovakvih socio-ekonomskih promjena, ide svjedočanstvo dano od bivše prostitutke koja je završila u lancu trgovanja ljudima: *"Mnogi svodnici nikad se ne bi bavili prostitucijom da je ekonomska situacija bolja. Da su zaposleni. Mnogi od njih nisu kriminalci kao oni u Zapadnim zemljama. Oni su jednostavno nesretni ljudi koji nisu u mogućnosti pronaći posao. Ponekad, žive od prostitucije svojih žena, djevojaka i kćeri. Ponekad, ne zarade ništa po par dana. Siromaštvo je uobičajeno za svodnike. Rijetki su oni koji imaju svoju mrežu, dobar auto, etc., ali većina njih živi uglavnom od prostitucije njihovih žena i kćeri."*¹¹³. Kao što prilika čini lopova, tako i iz perspektive žrtava koje prethodno nisu imale svijetlu perspektivu u ekonomskom smislu, sužuje se broj mogućih izbora.

Slika 2. Grafički prikaz teorije "velikog praska"¹¹⁴

¹¹³ Ristanović-Nikolić, V. , 2002

¹¹⁴ Ilustrativni prikaz teorije izradio je autor ovog rada.

Valja spomenuti činjenicu da su, nakon što je rat završio, novonastale države na području teritorija SFRJ bile ekonomski uništene.¹¹⁵ Sukladno tezi kako "nevidljiva ruka" neoliberalnog tržišta u pomanjkanju legalnih opcija za ekonomski opstanak pogođene pojedince navodi na bavljenje protuzakonitim aktivnostima, na primjeru trgovanja ljudima osobito je to slučaj s albanskom mafijom. Opasnost od visokog razvoja albanskog organiziranog kriminaliteta nisu predstavljali "sitni" kriminalci koji su se našli u masi izbjeglica disperziranih diljem Europe, koliko su to bile manje skupine koje su bile uključene u konflikte u matičnoj državi, a s kojima su ovi prvi ostali povezani. Naime, nakon završetka sukoba, na području koje je nekoć činilo SFRJ, ostaje ogroman broj nezaposlenih bivših pripadnika vojnih i paravojnih skupina. Ti pojedinci koji su prošli kroz godine oružanih sukoba, odlučuju unovčiti svoju vojnu ekspertizu i priključuju se raznim kriminalnim organizacijama koje su u međuvremenu nastale. To je osobito bio slučaj s bivšim vojnicima albanskog podrijetla, koji kao takvi, visoko obučeni i psihički spremni, daju značajan doprinos razvoju albansko-kosovske mafije. Razvijaju je do neočekivanih razmjera, a na samo trgovanje ljudima počinju stavljati svojevrsan "tržišni monopol" diljem Europe.¹¹⁶

Specifičnost na taj način nastalih skupina organiziranog kriminala je i u njihovom *modus operandi*. Dok većina *traffickera* pribjegava diskretnijim metodama, albansko-kosovska mafija poznata je po suprotnom - metodama otvorenog fizičkog nasilja i brutalnosti prema žrtvama.¹¹⁷ Nadalje, navedeno je rezultiralo organiziranom i agresivnom kriminalnom organizacijom koja je na Kosovu odlučila stacionirati svoju prijestolnicu za distribuciju ljudi, droge i oružja, a same snage mirovne misije UNMIK-a su u svojim izvješćima pisale da su bespomoćne i nemaju dovoljno resursa za uspješnu borbu protiv organiziranog kriminala na tom području.¹¹⁸ Tako razgranata i visoko organizirana kriminalna organizacija predstavlja

---

¹¹⁵ " Industry was blown up or shut down; black market (underground) income was desperately needed by many simply to subsist... hunger and poor health became commonplace, along with psychological concerns and stress." - Ljubojevic, V., 2009:21

¹¹⁶ " After the end of war, thousands of unemployed ex-paramilitary and military joined on "full time" basis organized crime syndicates, shifting for them heroin, cigarettes, labour migrants and women and children to the European Union. The Albanian-Kosovo mafia proved to be specially efficient in trafficking and smuggling. Over the years, they build it up a reputation for being the most powerful drug mafia worldwide, and, at a same time, the most brutal." - Ljubojevic, V., 2009:18

¹¹⁷ "Victims have been often treated like slaves; bought and sold several times, and often subjected to torture which was supposed to render them obedient, train their bodies, destroy their entities and break their personalities." - IOM, 2004:57

¹¹⁸ "The Keystone Cop's regime of the UN and NATO in Kosovo had no resources to combat the Albanian fighters from the Kosovo Liberation Army, who had consolidated Kosovo as a new centre for distribution of heroin from Turkey to the European Union." - Ljubojevic, V., loc. cit.

problem za suzbijanje¹¹⁹. Ipak, u istraživanju pojave i razvoja trgovanja ljudima na području Jugoistočne Europe, ne prihvaćamo dogmatski odgovor da "oni ne mogu ništa", već se pitamo i koji je njihov doprinos u razvoju, odnosno i samom stvaranju lanaca trgovanja ljudima.¹²⁰

3.3.3. "Ekonomija mirovnih misija"¹²¹

Militarizacija određene regije od strane mirovnih snaga, pratećeg osoblja i privatnih vojnih kompanija nije čest predmet analize, pogotovo ne ekonomski i socio-kulturološki efekti koje ona proizvodi na lokalno stanovništvo. Ovaj segment je osobito važan za obranu glavne teze ovog rada, a svodi se na interakciju tzv "ekonomije mirovnih snaga" i razvitka seks industrije kao najveće opasnosti post-ratnog perioda na razvoj fenomena trgovanja ljudima. Nadalje, ono što je evidentno iza te interakcije je baziranost relacije većinom muškog osoblja mirovnih snaga i lokalnog stanovništva na spolnoj osnovi u kontekstu podjele rada.

Primarno, nameće se pitanje što pojam "ekonomije mirovnih snaga" uopće podrazumijeva? Predmetom analize po prvi puta bila je 2002. godine u izvješću UNIFEM-a, u sklopu znanstvenog rada "*Women, War and Peace*", autora Rehna i Johnsona Sirleafa¹²² koji su primjetili da oružani konflikti anticipiraju ulogu koju žene imaju u post-ratnom periodu obnove struktura civilnog društva. Pojam nema univerzalno prihvaćenu definiciju jer do danas nije bio predmetom širokih analiza, a razumljivo je i kako proučavanje ovakvih procesa predstavlja "osjetljivo" pitanje za istraživanje kojeg su čak dokumentirani pokušaji retaliacije od strane involviranog osoblja mirovnih misija. Međutim, ono oko čega se svi slažu jest da koncept tzv. "ekonomije mirovnih misija" predstavlja kontekst u kojem "većina lokalnog stanovništva nekog područja svoju glavnu (ili jedinu) društvenu interakciju ima s civilnim ili vojnim osobljem koje sudjeluje u mirovnim misijama."¹²³ Drugačije rečeno, obnova civilnog društva od strane pripadnika mirovnih misija i participacija lokalnog stanovništva u njoj kreira "viziju mirovnih misija"¹²⁴, odnosno oblikuje novo civilno uređenje upravo u tom

---

¹¹⁹ "*The South of Greece, for example, represents the quickest entry to the EU or the Middle East. This route is controlled by traffickers from Macedonia and Albania...*" - *Ibid.*

¹²⁰ "...Kosovo where the demand [*op. a.: for sexual services*] grew exponentially as soon as the first peacekeepers were deployed in 1994 as part of the UN preventive deployment." - Ljubojevic, V., *loc. cit.*

¹²¹ Originalna kovanica "*peacekeeping economies*" do sada nije bila predmetom analize domaćih autora, te stoga nije do sada niti dobila univerzalni prijevod.

¹²² Jennings, K., M. i sur., 2009:4

¹²³ *Ibid.*, str. 2

¹²⁴ Cf. Jennings, K., M. i sur.

smjeru. To podrazumijeva shvaćanje dodijeljenih uloga od strane lokalnog stanovništva u novom društvenom uređenju te prateće promjene u socio-kulturološkom mentalnom sklopu stanovništva, kroz interakciju s osobljem mirovnih snaga.

Neizbježno, to dovodi do retradicionalizacije društveno shvaćenog položaja koji žena ima u društvu. "Ekonomija mirovnih misija" ne podrazumijeva samo negativne efekte koji će biti spomenuti u dijelu koji se bavi utjecajem ovako provedene post-ratne obnove na razvoj trgovanja ljudima, ali važnost tog fenomena upravo je u činjenici da on predstavlja već potvrđeni obrazac ponašanja pripadnika mirovnih snaga neovisno o lokaciji na kojoj ona zauzima mjesto.¹²⁵ "Ekonomija mirovnih misija", ipak u jednom segmentu poprima ulogu *pull faktora* na nezaposlene žene i kao "skriveni katalizator" pomaže generiranju žrtava seksualne eksploatacije. Utjecaj dolaska velikog broja pripadnika mirovnih snaga neminovno utječe na ekonomiju lokalne zajednice. To prije svega za osiromašeno lokalno stanovništvo predstavlja priliku za zaradu na visoko plaćenim strancima, kojima samo "jačina" njihove valute osigurava dovoljno da kupe "sve što žele". Razvija se uslužna djelatnost i javni sektor, pa kao što možemo uočiti na temelju različitih izvješća, otvaraju se barovi, hoteli, restorani, razvija se prometna povezanost i slično.¹²⁶ Dio stanovništva zapošljava se kao formalno lokalno osoblje mirovnih snaga, dok dio radi kao neformalno osoblje, poslove koji ne zahtijevaju određeni stupanj obrazovanja, *e.g.* poslove čišćenja, kuhanja i održavanja kućanstva općenito.¹²⁷ Nadalje, osim formalnog i neformalnog sektora, postoji dio stanovništva, što će naknadno biti i detaljno prikazano, koji odlučuje ponuditi "zabavne sadržaje" bogatim strancima. Prirodno, takvi zabavni sadržaji u tako destabiliziranoj sredini evoluiraju u lance prostitucije i trgovanja ljudima. Što je veća koncentracija osoblja mirovnih snaga, to su navedene posljedice vidljivije. Najbolji primjer takvog razvoja je tržnica "Arizona" u distriktu Brčko.¹²⁸

Utjecaj mirovnih snaga na lokalnu ekonomiju ima i mnogo pozitivnih posljedica, *e.g.* stimulira se razvoj poduzetništva i pomaže obnovu struktura civilnog društva. Međutim, upravo sindrom "lokalnog zapošljavanja"¹²⁹ koji mirovne misije prouzrokuju lokalnom

---

¹²⁵ "... they generally appear wherever a mission does [*op. a.: take place*], if not uniformly in terms of size and complexity ..." - *Ibid.*, str. 3.

¹²⁶ *V. amplius*: HRW Report 2002

¹²⁷ *Vežano uz razvoj uspostave ropskog odnosa i trgovanja ljudima, neka izvješća pokazuju da takvi "obični" poslovi znaju poslužiti kao fasada za seksualnu eksploataciju lokalnog stanovništva: "Although as evidenced by the various ... tales heard in Haiti and Liberia regarding "relationships" between peacekeepers and their housemaids, even seemingly non-sex-related jobs can entail sexual activity."* - Jennings, K., M. i sur., 2009:7

¹²⁸ *V. infra*: " Case study: Tržnica "Arizona" u distriktu Brčko"

¹²⁹ *V. amplius*: Jennings, K., M. i sur., 2009:7

stanovništvu, osim trenutne stimulacije, ima upitne učinke na daljnji razvoj u duljem periodu. Činjenica da je boravak osoblja mirovnih misija privremene naravi svjesno je lokalno stanovništvo, koje pogotovo u Bosni i Hercegovini u tome periodu biva ekonomski i društveno destabilizirano. Pravna i politička kultura nije bila dovoljno razvijena, i u strahu da će nakon odlaska mirovnih snaga biti u stanju nastaviti taj razvoj, stanovništvo koristi svaku priliku za zaradu na stranom osoblju. Shodno tome, dio stanovništva okreće se kriminalnim aktivnostima kao izvoru zarade. Iznesena tvrdnja, ilustrativno rečeno sugerira "dvije strane medalje" koje utjecaj boravka osoblja mirovnih snaga ima na stanovništvo. Drugim riječima, efekti nipošto nisu jednaki za svo lokalno stanovništvo. Koga će pogoditi oni pozitivni, a koga negativni, predstavlja čisti splet okolnosti. Upravo nezaposleni ženski dio stanovništva dolazi u fokus novo razvijene "seks industrije" koja je povijesno dokazana kao "posao za žene". Možemo primijetiti da se Smithova "nevidljiva ruka tržišta" ostvaruje i u ovom slučaju podjele rada na spolnoj osnovi.

3.3.3.1. Retradicionalizacija seksualnog identiteta rodova i shvaćanja društvenog morala kao *push faktor sui generis*

Kao rezultat ubrzane globalizacije, a iskrivljena kroz interakciju sa osobljem mirovnih snaga, retradicionalizacija kulturološkog poimanja seksualnosti važan je čimbenik za razvoj prostitucije i trgov ljudnjaima. Naime, izmjena postojećih društvenih paradigmi o seksualnosti rodova direktno utječe na ranjivost ženskog dijela stanovništva i njihovu podložnost tome da postanu žrtve trgovanja ljudima. Ta varijabla ovisna je o strukturalnim paradigmama društva i svakodnevnim odnosima na relaciji muškog i ženskog dijela populacije, a takvi odnosi rezultiraju rodnim identitetima muškaraca i žena u nekom društvu.

Navedenom tematikom bavio se Robert Conell koji je primjetio da u zapadnoj kulturi, s jedne strane imamo jačanje identiteta tradicionalne dominantne muževnosti, a s druge strane skale višestruke marginalizirane identitete muževnosti. Komplementarno, njima slijedi porast "naglašenih" i marginaliziranih identiteta ženstvenosti.¹³⁰ Ono što se događa je da upravo "tradicionalno dominantne" muške ličnosti i "naglašeno ženstvene" ženske ličnosti predstavljaju idealtip rodnog identiteta koji su "*kulturološki poštovani, glorificirani i veličani*

---

¹³⁰ V. *amplius*: Nikolić-Ristanović, V., 2002

do simbolične razine u masovnim medijima."¹³¹. Takav rodni identitet za zapadna industrijalistička društva znači podjelu rada na tržištu temeljem spolne osnove koju karakterizira da je muškarac taj koji privređuje, on je taj koji je "glava kuće", a karakterizira ga naglašena heteroseksualnost, dok su žene takvom podjelom potčinjene muškarcu.¹³² Uloga žena u tako rekonstruiranom patrijarhalnom društvu je minorna i svodi se na zadovoljavanje muških potreba, prihvaćanje braka i brigu oko djece.

Ovakvo shvaćanje seksualnog identiteta rodova najbolje odražavaju masovni mediji i agresivni marketing koji pod floskulom "seks prodaje", kao što primjećuje povjesničarka i feministica Krassimira Daskalova, prenose poruku da je "*ljepota najvažniji ženski atribut i da se svaka žena mora potruditi da postane izvor užitaka za muškarca.*"¹³³ Takva poruka potiče razvoj "nacije sponzoruša" i opravdava nasilje nad ženama, a krivnju prenosi na žrtvu. Poruka da su nasilje i agresivna seksualnost prirodna komponenta arhetipa muškog spola nipošto se ne može dobro odraziti u društvima koja prolaze kroz proces ubrzanih promjena, a u sam taj proces ulaze prilično destabilizirana. Što se ženskog dijela stanovništva tiče, takva percepcija čini ih podložnim postajanju žrtvama trgovanja ljudima. Ne smijemo zaboraviti da je stanovništvo Bosne i Hercegovine u ratnom periodu proživljavalo stanje ekonomskog sloma, a pod utjecajem zapadnih slika identiteta rodova koje su bile realno neispunjive, stvorilo je svoju iskrivljenu sliku tih idealtipova. Naime, procesi koji su nametnuli ženama nova društvena očekivanja, a istovremeno nisu ostavili nikakvu ekonomsku perspektivu da ih se realizira, djeluju kao *pull faktor* u svijet prostitucije. Dokaz tome je da se kod mnogih žena koje su žrtve trgovanja ljudima, a osobito onih koje dolaze iz regija Istočne i Jugoistočne Europe, primjećuje tzv. "*pretty woman*" sidrom. Žene slabijeg imovinskog stanja žive u zabludi da će ih bavljenje prostitucijom izvesti iz stanja neimaštine i naivno vjeruju da ih u državama Zapada (koje su uglavnom države destinacije), čeka bogati i zgodni, istovremeno drag i kultiviran muškarac koji će prepoznati njihovu pravu vjernosti i pružiti im sretan ostatak života.¹³⁴ S takvim stavom raste i opasnost od toga da žene postanu žrtve trgovinom ljudima, a istraživanjem je utvrđeno i da ta opasnost raste eksponencijalno što je žena mlađa, jer mlade žene "*češće prepoznaju same sebe, a bivaju i od strane trgovaca ljudima prepoznate*

---

¹³¹ V. amplius: *Ibid.*

¹³² V. amplius: *Ibid.*

¹³³ V. amplius: *Ibid.*

¹³⁴ "*Pretty woman is the hollywood-produced, Cinderelly type movie where a young prostitute marries a young, handsome and rich businessman.*" - Ljubojevic, V., 25:2009

kao objekti za seksualno iskorištavanje."¹³⁵ U odnosu na muškaraca, slika pravog muškarca iskrivljena je u drugom smjeru. Umjesto "američke" verzije uspješnog poslovnog čovjeka kao idealtipa muškog spola, u općoj neimaštini rekonstruiranog patrijarhalnog društva, on se percipira kao mafijaš, kriminalac, bogati stranac ili jedan od članova novopečene političke elite. Novac postaje jedini indikator vrijednosti muškarca, način na koji se on stječe postaje nevažan, a odgovor na dominantnu muževnost predstavlja žena kao "bespomoćna lutka" i objekt za seksualno iskorištavanje.¹³⁶ U procesu stvaranja iskrivljene slike o idealnom rodnom identitetu najveći problem predstavlja zabluda pripadnika mirovnih misija da su takva poimanja seksualnosti tradicionalni dio kulturnog sklopa stanovništva. Prema izjavama pripadnika UNMIBH-a¹³⁷, u praksi to proizvodi stereotipe o lokalnom, pogotovo ženskom stanovništvu. Većinom muško osoblje mirovnih misija, daleko od kuće i s visokim primanjima, dolazi do zablude da su lokalne žene "lake", promiskuitetne, imaju slobodnije stavove o seksu, čak do mišljenja da su lokalne žene "prirodno podatne" muškarcima.¹³⁸ Možda najbolji primjer vizije lokalnog stanovništva predstavlja scena iz filma "Whistleblower", snimljenog prema svjedočanstvima bivše časnice DynCorp-a o involviranosti osoblja UNMIBH-a u trgovanje ljudima, u kojoj jedan od časnika IPTF-a na optužbe o sudjelovanju u organiziranom kriminalu odgovara s: "Pa što onda? Ovo je Bosna!". S pretpostavkom da takve predrasude o lokalnom stanovništvu postoje, ne bi trebalo čuditi da se osoblje mirovnih snaga upušta u korištenje rječnikom UN-a "transakcijskog seksa", pa čak i samog participiranja, ako ne sudjeluje i u organizaciji mreže trgovanja ljudima.

Dodatni indikator involviranosti osoblja mirovnih snaga u poticanje i razvoj lanaca prostitucije je činjenica da mnoge žrtve nađene u tome periodu uopće nisu imale državljanstvo neke od država bivše SFRJ, već su potjecale iz zemalja poput Ukrajine, Moldavije i slično. Razlog tome, kao što ćemo vidjeti kroz analizu tržnice Arizona, je u tome što lokalna "ponuda" nije odgovarala "potražnji" koja je nastala stacioniranjem 60.000 pripadnika mirovnih snaga u sklopu UNMIBH-a.¹³⁹ O tome da ovi negativni aspekti koje "ekonomija mirovnih snaga" proizvodi na lokalno stanovništvo, pod jakim utjecajem

---

¹³⁵ *Ibid.*, str. 24.

¹³⁶ "Practically there are no real men. If we see one, he either earned his money illegally and now pretends to be "real" or he came from abroad. Otherwise, there is no chance here for a man to be "real"." - Jennings, K., M. i sur., 2009:13

¹³⁷ *V. amplius*: HRW Report, 2002

¹³⁸ Cf. Nikolić-Ristanović, 2002

¹³⁹ "It should be noted that, in Bosnia and Kosovo, trafficking and prostitution are interlaced and many prostitutes are trafficked [op. a.: from abroad], meaning that it is not just local residents who are implicated in the sexual side of the peacekeeping economy." - Jennings, K., M. i sur., 2009:7

reportera iz tih regija, a pogotovo nakon humanitarne tragedije u koju je eskalirala UNMIBH, bivaju prepoznati i u samom vrhu UN-a govori činjenica da se 2000. godine uvodi politika "nulte tolerancije" na niz ilegalnih aktivnosti. Konkretno, aktivnosti poput silovanja, trgovanja ljudima i brutalnih metoda kontrole žrtava, koje se skrivaju iza neutralnog termina "*transakcijskog seksa*".¹⁴⁰ Ono što je evidentno nakon uvođenja politike "nulte tolerancija" jest činjenica da metode konstruiranja mreža organiziranog kriminala postaju samo diskretnije i manje vidljive u javnosti, a broj žrtava i dalje ostaje na jednakoj stopi. Dokaz tome su i izvješća s mirovnih misija na Haitiju, Liberiji i Kosovu. Prema svjedočanstvu MINUSTAH-a, *i.e.*, mirovne misije na Haitiju, kronološki kasnije uspostavljene od UNMIBH-a, jedan član osoblja je viđen kako zlostavlja i seksualno iskorištava jednu lokalnu ženu i djevojčicu. Pozivao se na to kako je to normalno u toj kulturi, da "to svi rade", a kao što ćemo vidjeti u praksi - tek poneki bivaju kažnjeni.¹⁴¹

Nakon analize fenomena "ekonomije mirovnih snaga" i njegovog utjecaja na iskrivljavanje slike o seksualnom identitetu spolova, zajedno sa svim ostalim argumentima, dolazimo do zaključka da je taj fenomen nerazdvojiv od uspostave i razvoja seks industrije, *i.e.*, u njezinom najvišem stupnju razvoja - organiziranoj prostituciji i lancima trgovanja ljudima. Sve se okreće oko novostvorenog okruženja koje omogućuje da se na ljude "stavi cijena", i dokle god ne pristupimo problemu iz te perspektive, nećemo vidjeti pravi problem iza nastanka trgovanja ljudima, a osobito u kontekstu seksualne eksploatacije. Iz te perspektive, međunarodna zajednica i njezino osoblje zasigurno snose kolektivnu krivnju kad već nisu sankcionirali onu individualnu, pokušali prevenirati ovakav razvoj događaja. Valja napomenuti da poseban problem predstavlja imunitet koji su pripadnici UNPROFOR-a, a poslije njih i pripadnici UNMIBH-a imali u sklopu vršenja službenih dužnosti.

---

¹⁴⁰ Cf. Jennings, K., M. i sur., 2009

¹⁴¹ "Moreover, some local informants saw the prospect of UN personnel sexually abusing and exploiting Haitian women and girl as being no more or less than what could be expected; in other words, that a group of UN personnel (specifically, men) cannot be expected to threat Haitian women better than a group of Haitian men would, notwithstanding the existence of the zero-tolerance policy or their status of UN peacekeepers." - Jennings, K. M. i sur., 2009:18

3.3.4. Imunitet pripadnika osoblja mirovnih snaga UNPROFOR-a / UNMIBH-a

Da bi se osigurala potpuna neovisnost pripadnika UNPROFOR-a u vršenju njihovih funkcija kao djelatnika mirovnih snaga tijekom rata na području zemalja bivše Jugoslavije, dodijeljen im je imunitet. On proizlazi iz Konvencije o privilegijama i imunitetima UN-a od 13. veljače 1946. i Konvencije o privilegijama i imunitetima specijaliziranih ustanova UN-a od 21. studenog 1947. godine. Prva im jamči imunitet u odnosu na stvari, dokumente i prostorije, dok im Konvencija koja se odnosi na specijalizirane ustanove UN-a garantira i kaznenopostupovni imunitet za sva kaznena djela koja se ostvare u vršenju službene dužnosti¹⁴², podrazumijevajući pod time i djela ostvarena glasom i pisanjem. Dakle, pripadnicima UNPROFOR-a (izuzev njihovom zapovjedniku snaga!) jamči se tzv. funkcionalni kazneno-poslovni imunitet, što znači da organi teritorijalne države ne mogu protiv pripadnika UNPROFOR-a voditi kaznena djela što su ih ostvarili u obavljanju službene dužnosti, a isto se odnosi i prema državi čiji je pripadnik UNPROFOR-a državljanin. To se opravdava autonomijom i zaštitom od raznih utjecaja koji bi mogli poremetiti rad specijalizirane ustanove UN-a, u ovom slučaju UNPROFOR-a. Prema Rezoluciji Vijeća sigurnosti 7-43/1992. od 11. veljače 1992., pod pojmom pripadnika UNPROFOR-a podrazumijeva se svaki član vojne, policijske i civilne komponente, a lokalno osoblje (domaći državljani) samo ako je to dopunskim sporazumom određenom, što je značilo da lokalno osoblje hrvatskog državljanstva koje je pružalo usluge UNPROFOR-u, nije uživalo kaznenopostupovni imunitet.

Kada su u pitanju kaznena djela počinjena izvan obavljanja službene dužnosti, a radi se o pripadnicima UNPROFOR-a, vojnog policijskog osoblja, oni i dalje uživaju potpuni kaznenopostupovni imunitet pred, u ovom slučaju, sudovima Republike Hrvatske, ali ne i pred sudbenim organima svoje države. To rješenje trebalo je biti provedeno i prema Nacrtu

---

¹⁴² Odjeljak 13.: „Predstavници članica na sastancima koje saziva specijalizirana ustanova, dok obavljaju svoje funkcije i za vrijeme putovanja na mjesto ili sa mjesta sastanka, uživaju sljedeće povlastice i imunitete: a) Imunitet od uhićenja ili zatočenja i od zapljene njihove osobne prtljage, glede izgovorenih illi napisanih riječi koje počine u službenom svojstvu, imunitet od svake sudbenosti; ...“ – Konvencija o povlasticama i imunitetima specijaliziranih ustanova Ujedinjenih Naroda. „Obje navedene Konvencije UN-a Republika Hrvatska preuzela je zaključkom Sabora RH 8. listopada 1991. (NN 53/1991), kao obvezu iz međunarodnog prava bivše SFRJ u dijelu koji se odnosi na Republiku Hrvatsku ... pri tome Zakon o kaznenom postupku određuje primjenu međunarodnog prava u 4 slučaja: 1) Dostavljanje poziva (čl. 119 ZKP), 2) Isključenje kaznenog postupanja prema osobama koje uživaju imunitet (čl. 136 ZKP), 3) Pružanje međunarodne kaznenopravne pomoći po odredbama Zakona o kaznenom procesu ako međunarodnim ugovorom nije što drugo određeno (čl. 504 ZKP), 4) Izručenje okrivljenih ili osuđenih osoba po propisima Zakona o kaznenom postupku ako međunarodnim ugovorima nije što drugo određeno (čl. 111 ZKP)“ - Garačić, A.; 2003: 348

sporazuma koji se odnosio na status zaštitnih snaga UN-a u Republici Hrvatskoj. Međutim, taj Nacrt nikad nije potpisan i postalo je sporno pitanje imuniteta pripadnika UNPROFOR-a, a rješenje je pronađeno u primjeni multilateralnih međunarodnih ugovora i propisa domaće zemlje. U slučaju Hrvatske, pitanje imuniteta prvenstveno se temelji na dvjema spomenutim Konvencijama Ujedinjenih Naroda. U praksi¹⁴³, to pretpostavlja sivo područje koje zbog kompliciranosti postupka često može ići skoro i isključivo samo u korist počinitelja: „*Pri vršenju radnji istražnog postupka treba poštivati međunarodnu pravnu zaštitu prostora misija UN, izvjesnih prostorija, stvari i dokumenata... u svim slučajevima ukoliko pripadnik UNPROFOR-a koji uživa imunitet izvrši krivično djelo izvan obavljanja službene dužnosti, sud će obavijestiti o krivičnom djelu i počinitelju Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske preko Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske.*“¹⁴⁴

Završetkom oružanih sukoba ostvarena je svrha UNPROFOR-a kao mirovne misije, te se on gasi. Međutim, na području Bosne i Hercegovine počinje mirovna misija UNMIBH. Za reguliranje statusa vojnog i civilnog osoblja odlučujući je Daytonski mirovni sporazum. Aneks 1-A, dodatak B istog sporazuma određuje da se njihov položaj uređuje sukladno već analiziranoj Konvenciji o privilegijama i imunitetima UN-a i Konvenciji o privilegijama i imunitetima specijaliziranih ustanova UN-a. Dakle, osoblje uživa određeni imunitet, a jedino ga glavni tajnik UN-a može ukinuti iz opravdanih razloga. Aneks 1-A, dodatak B, u nastavku određuje da pravo isključive jurisdikcije nad vojnim osobljem UN-a imaju države pošiljateljice. U teoriji, to znači da u slučaju da je kazneno djelo na području BiH počinio pripadnik američkih vojnih snaga, isključivu jurisdikciju ima SAD.

Poseban slučaj predstavljalo je osoblje IPTF-a. Da bi se osigurala potpuna neovisnost i djelotvornost nadzora nad lokalnom policijom, promatračima IPTF-a na području BiH dodijeljen je apsolutni kaznenoprocesni imunitet¹⁴⁵ tijekom trajanja misije. To je značilo da isti nisu mogli biti privedeni, pritvoreni, niti subjektima kaznenog progona uopće, dokle god su

---

¹⁴³ „*Neovisno o tome što razlozi za delegaciju drugog suda, izloženi u prijedlogu suca pojedinca, ne opravdavaju prenošenje mjesne nadležnosti zbog kojeg se vodi postupak i eventualnu potrebu rekonstrukcije na mjestu događaja, potrebno je upozoriti da iz podataka u spisu za sada proizlazi da u ovom slučaju postoje okolnosti koje isključuju krivično gonjenje protiv okrivljenog T.R., koji kao pripadnik UNPROFOR-a uživa pravo imuniteta u Republici Hrvatskoj, pa za njega u smislu čl.136, (1) ZKP vrijede pravila međunarodnog prava. U slučaju sumnje je li riječ o osobi koja uživa pravo imuniteta u Republici Hrvatskoj, sud prvog stupnja obratit će se za pojašnjenje Ministarstvu vanjskih poslova Republike Hrvatske preko Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske. (Iz Odluke VSRH, II 4 Kr-271/93 od 28. rujna 1993.)“ - Garačić, A.; 2003:349*

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ Za razliku od funkcionalnog kaznenoprocesnog imuniteta koji "se odnosi na počinjena kaznena djela u obavljanju službene dužnosti", apsolutni se kaznenoprocesni "imunitet odnosi na sva kaznena djela" - Krapac, 68:2012

bili dio mirovne misije. Osim ukidanja imuniteta kao ultimativne sankcije koje je UN imao nad svojim osobljem, na raspolaganju su bili i otpust iz službe i repatrijacija. Jednom kada je član misije bio subjektom repatrijacije, od države čiji je građanin očekivalo se da će provesti kazneni progon. Međutim, navedeno je daleko situacije u praksi. Izvješća pokazuju da svaki put kada bi netko od osoblja, a pogotovo onog iz sektora DynCorp-a došao pod sumnju optužbi vezanih uz trgovanje ljudima i oružjem, bio bi gotovo instantno vraćen u svoju državu. Takva repatrijacija imala je prekluzivan učinak na kaznene progone poduzete u BiH, a slabila je i slučajeve protiv lokalnih optuženika, *i.e.* navodnih vlasnika bordela. Naime, jednom izvan države, osoblje UN-a više nije moglo biti svjedokom u slučajevima organiziranog kriminaliteta.¹⁴⁶ Problemima koje je ovakvo reguliran status službenika mirovnih misija stvarao kaznenom progonu u BiH, svjedoči i načelnik policije u Živicama (u blizini Tuzle): *"Znam za dva puta kada su zaposlenici DynCorp-a poslani doma. Žrtve su rekly za Kevina [op. a.: cijeli slučaj sljedi u nastavku], a pokazale su nam i video snimke sa njim. Drugi kojeg su spomenule snimio je pornografski film sa dvije žrtve. To je kazneno djelo u Bosni. Nismo mogli pokrenuti kazneni progon protiv Kevina zbog Aneksa 1-A Daytonstog mirovnog sporazuma. Njime je uređeno da oni iz međunarodne zajednice na mirovnoj misiji u Bosni nisu pod našom jurisdikcijom. Procesuirat će ih njihove države. Kada otkrijemo da je stranac uključen u slučaj, stvara se najveći problem za nas. Ne možemo ništa protiv njih - oni su iznad zakona."*¹⁴⁷. Dodatan problem je bio u tome, što u vrijeme potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma, u SAD-u nije postojao pravni propis kojim bi se na federalnoj razini uređivao kazneni progon američkog civilnog osoblja koje je pratilo oružane snage, a sumnjičilo ih se da su počinili kaznena djela izvan države. Ova pravna "praznina" riješena je tek pred sam kraj UNMIBH-a, *i.e.* u studenom 2000. godine kada je američki Kongres izglasao Military Extraterritorial Jurisdiction Act¹⁴⁸ of 2000 (MEJA). Uzimajući sve navedeno u obzir, rezultat je bio da časnici IPTF-a većim dijelom misije nisu mogli biti kazneno procesuirani iz razloga što BiH, a ni SAD nisu nad njima imali jurisdikciju. To je rezultiralo nekažnjivošću zločina kroz tako uređen kaznenopostupovni imunitet u BiH, a koji je veliki dio snaga mirovnih misija u BiH zloupotrijebio.

---

¹⁴⁶ HRW Report, 2002:5

¹⁴⁷ HRW Report, 2002:64

¹⁴⁸ *V. amplius*: HRW Report, 2002

3.4. *Quis custodiet ipsos custodes?*¹⁴⁹

Utjecaj mirovnih snaga nije bez razloga predmetom analize. Statistike pokazuju da tijekom post-ratnog perioda, simultano s povećanjem broja pripadnika mirovnih misija, pratećeg osoblja privatnih vojnih korporacija i međunarodnih organizacija, raste i broj žrtava trgovanja ljudima na teritoriju BiH¹⁵⁰. Iz toga možemo zaključiti da nisu nužno potrebni oružani sukobi, već je dovoljna sama prisutnost vojnog osoblja kroz militarizaciju određene regije u uvjetima mira. Očito da takva prisutnost potiče razvoj seks industrije i povećava mogućnost da lokalnih žene postanu žrtve trgovanja ljudima. Kada određeni slučajevi kršenja ljudskih prava završe u medijima, glasnogovornici UN-a naglašavaju da navedeni periodični slučajevi skreću fokus misije, do je ovom analizom dokazano da negativni efekti imaju mnogo snažniji i trajniji utjecaj.

Jednom razvijeno trgovanje ljudima opstaje i nakon odlaska pripadnika mirovnih misija, a "periodični" slučajevi nisu nipošto toliko rijetki koliko se skrivaju od očiju javnosti. Da bi se shvatilo koliko je trgovanje ljudima nemilosrdan i ponižavajući udarac na čovječnost i zašto usporedba logora iz perioda oružanih sukoba nije bez razloga uspoređena s modelom funkcioniranja bordela iz post-ratnog perioda, slijedi prikaz uvjeta života u kojima živjele žrtve *traffickinga*. Za početak, stručno osoblje kroz intervju sa žrtvama, bez iznimke, saznaje da su sve namjerno izgladnjivane.¹⁵¹ Držane su u bordelima, koji su prema izvješću jedne racije na noćni klub u Orašju tijekom ožujka 1999., otprilike izgledali ovako: "*Spavaonice su se nalazile u malom koridoru iza šanka. Prostorija je vonjala po znoju i drugim tjelesnim tekućinama. Nužda se obavljala unutar te prostorije koju je pet žena bilo prisiljeno koristiti. Kondomi su bili posvuda po podu, a plahte su bile prljave. Bar je bio mračan.*"¹⁵² Dalje, Amela Efendić, dio osoblja IOM-a u Sarajevu, govori o stanju u kojem su dolazile pronađene žrtve: "*Dolazile su sa opekotinama od cigareta. imale su sifilis, ginekološke infekcije, ozljede glave i razne frakture.*"¹⁵³. Činjenica koja najviše sablažnjava jest da oni koji su došli zaštititi građane BiH i pomoći žrtvama predstavljaju najkritičniji dio problema.

Prema izvorima, pojedinci su kupovali žene od lokalne "mafije", a kada bi im

---

¹⁴⁹ "Tko će čuvati čuvare?" - Iuvenal

¹⁵⁰ Cf. Nikolić-Ristanović, 2002

¹⁵¹ V. *amplius*: HRW Report, 2002

¹⁵² HRW Report, 2002:18

¹⁵³ *Ibid.*

dosadile, prodali bi ih natrag¹⁵⁴. Criminal Investigation Department (u daljnjem tekstu: CID) sumnjao je da pet zaposlenika DynCorp-a koji su živjeli izvan baze participira u kupnji žena iz lokalnih bordela, da bi ih zatim držali u svojim stanovima radi radne i seksualne eksploatacije. Ova istraga CID-a jedna je od rijetkih koje su bile uspješne, *i.e.* u kojima je pripadnik mirovne misije priznao involviranost u trgovanju ljudima. U konkretnom slučaju, zaposlenik DynCorp-a, Kevin, opisuje kako je trgovanje ljudima u BiH funkcioniralo: *"Radim za DynCorp zadnjih šest mjeseci. U tom periodu upoznao sam čovjeka kojeg su zvali "Debeli"... On je voditelj noćnog kluba "Harley's". Harley's je bilo jedno od onih mjesta gdje ste mogli dobiti usluge od prostitutke. Žene su se iznajmljivale po satu, po noći ili ih se moglo kupiti i steći vlasništvo nad njima. Jedan od ljudi koji su radili u Harley's-u, rekao mi je da Debeli odlazi u Republiku Srpsku kupovati žene. Kroz razgovor sa ostalima, otkrio sam da žene, uglavnom iz Moldavije, dolaze u Srbiju da bi pronašle posao. Jednom kada se nađu u lancu prostitucije, šalju se u Bosnu, gdje se prodaju dalje vlasnicima bordela na tržnici "Arizona"... Sprijateljio sam se sa Debelim do te mjere da mi je ponudio kupnju UZI-ja od njega. Negdje u približno isto vrijeme prišla mi je [ime nepoznato], jedna od žena koje su držane tamo... molila me da joj pomognem. Zato sam kad me Debeli pitao da li želim kupiti UZI, pitao ja njega koliko bi koštalo da se [ime nepoznato] makne od prostitucije. Rekao mi je da mogu dobiti oboje za 1,600 njemačkih maraka. Od tada, [ime nepoznato] živi zajedno samnom. Ne razumije puno engleski, ali zna da može otići u bilo kojem trenutku."*¹⁵⁵

Promatrači IPTF-a sa razlogom imaju apsolutni kaznenopostupovni imunitet, a uz to su logistički i tehnički dovoljno opremljeni da se mogu boriti protiv trgovanja ljudima i drugim metodama. To je, uostalom, i njihova dužnost, a na raspolaganju im u krajnjem slučaju stoje policijske istrage i racije kao metode. Da je tome tako, potvrđuje i nastavak slučaja. Nekoliko tjedana poslije, IPTF i lokalna policija pronašli su ženu koju je kupio Kevin, a njezina strana priče je prema sljedećem izvješću malo drugačija: *"Djevojka je žrtva trgovine ljudima i zadnji joj je vlasnik bio Kevin. Kupio ju je za sebe. Budila se svako jutro sa novom "igračkom" i 20 njemačkih maraka na jastuku. Tretirana je kao prostitutka. Bio je umiješan u nekakav slučaj sa oružjem - kada se pojavila sumnja da je umiješan u trgovinu oružjem, ostavio je djevojku tu gdje je i pronađena. Dala nam je informacije o policijskoj uključenosti u organizirani kriminal."*¹⁵⁶. Interna istraga zaključila je da je Kevin ilegalno

---

¹⁵⁴ V. *amplius*: HRW Report, 2002

¹⁵⁵ HRW Report, 2002:63

¹⁵⁶ *Ibid.*, str. 64.

posjedovao oružje i da je sudjelovao u kupnji žena. Njemu je ukinut imunitet, ali ga pravosudni organi BiH nisu procesuirali¹⁵⁷. Daljnja negativna posljedica koju na na žrtve ima upletenost osoblja mirovnih snaga u organizirani kriminal, makar samo i kao "klijentela", je gubitak povjerenja žrtava u policiju i odbijanje pomoći. Osim toga, postoje izvješća u kojima se navodi da su osumnjičeni službenici IPTF-a maltetirali pronađene žrtve. Jedan od njih je slučaj "Prijeđor": studenom 2000. godine, 25 promatrača IPTFm potpomognuti oružanim snagama SFOR-a, izvršavaju raciju na tri bordela u Prijeđoru. Pronađene su 34 žrtve trgovanja ljudima. Iz Prijeđora u Sarajevo, prevezao ih je tim promatrača IPTF-am u pratnji snaga SFOR-a. Uslijedilo je davanje izjava stručnom osoblju UN-a, a ono što je rečeno, bilo je u najmanju ruku šokantno. "*SFOR i IPTF prevezli su žrtve u Sarajevo, a potom su žrtve izjavile da su dečki koji su ih prevezli bili njihovi klijenti.*"¹⁵⁸.

U internom izvješću IPTF-a povodom ovog slučaja, jedna od žrtava izjavila je: "*Španjolac (službenik IPTF-a) koji je danas putovao sa nama imao je seksualni odnos sa Natashom. Francuz koji nas je vozio imao je seksualni odnos sa Nataliom. Objje cure su iz Moldavije. Drugi Španjolac imao je seksualni odnos sa Alianom. Još neki dečki od danas dolazili su u bordel. Bili su u bijelim autima na kojima je pisalo UN.*"¹⁵⁹. Nadalje: "*(IPTF-ov promatrač Miguel) rekao mi je da je ovo moja posljednja prilika za povratak u moju državu, da govorim samo istinu, ali ne previše ili možda najbolje ništa o našem odnosu.*"¹⁶⁰. Cijeli slučaj završio je repatrijacijom dva američka, dva španjolska i dva britanska časnika zbog "prekoračenja mandata" kao IPTF-ovih službenika.

U drugom slučaju, tijekom istrage koju je provodila unutarnja kontrola UN-a zbog sumnje da je rumunjski službenik uključen u trgovanje ljudima, došlo je do otvorenih prijetnji žrtvi. U internom izvješću IPTF-a, istražiteljica unutarnje kontrole, zapisala je sljedeće: "*Kad sam otvorila vrata ureda, vidjela sam kako se (promatrač IPTF-a) Dumitrescu Constantin dere na žene na rumunjskom jeziku... U jednom trenutku, vrata su bila privremeno odškrinuta, te je uspio nešto reći [ime nepoznato], 21-godišnjoj žrtvi... Unutar ureda, cura se slomila i počela plakati. Nismo je mogli nagovoriti da nam kaže što joj je rekao... ali od tog trenutka vjerovala je da je moja jedina namjera da je strpam u zatvor u Sarajevu.*"¹⁶¹ O tome kako su

---

¹⁵⁷ *Ibid.*

¹⁵⁸ *Ibid.*, str. 49.

¹⁵⁹ *Ibid.*

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ *Ibid.*, str. 51

se korumpirane strukture lokalne policije i IPTF-a povezale s lokalnim kriminalnim organizacijama, vidljivo je iz izlaganja primjera tržnice "Arizona".

4. Case study : Tržnica "Arizona" u distriktu Brčko

"Kafići koji niću po Bosni jezovito podsjećaju na kuće za silovanja iz vremena rata, samo što je sada rat tih ... Onih koji stvaraju probleme lako se rješava. Prošle godine, pronađena su izmasakrirana trupla dvije žene u rijeci blizu tržnice "Arizona". Obje nose oznake ubojstva karakteristične kriminalni skupinama - svezanih ruku i nogu ... Vrpca preko njihovih usta nosila je oznaku "Organization for Security and Cooperation in Europe". Simboli zaštite bili su iskorišteni kako bi prikrili njihovo vrištanje. Identite žrtava je nemoguće otkriti."

Kate Holt : "Captive Market", The Sunday Times Magazine, February 18, 2001¹⁶²

U Bosni i Hercegovini prostire se ogromna tržnica koja je rezultat mirovnih ugovora koji su trebali zaključiti četiri godine krvavog etničkog oružanog sukoba - Tržnica Arizona, a nastala je i podržana od strane međunarodne zajednice (IC¹⁶³). Ime je dobila po ruti koja je povezivala gradove Doboj (Republika Srpska) i Tuzlu u kojoj je bilo smješteno stanovništvo bosansko-hrvatskog entiteta, u kojoj su američke snage imale sjedište. Ruta je dobila ime po američkoj jedinici međunarodnih stabilizacijskih snaga (SFOR) koji su je prvenstveno koristili i patrolirali.¹⁶⁴ U tom stadiju, tržište se sastojalo od nekoliko trošnih štandova, a nalazilo se uz cestu rute Arizona. U početku su pripadnici mirovnih snaga ignorirali prisutnost trgovaca i krijumčara, unatoč tome što se redovito patroliralo tim područjem, a kasnije su čak poticali njihovu prisutnost kroz pasivnu zaštitu i trošenje plaće na tržištu. Plaća jednog pripadnika mirovnih snaga predstavljala je ogroman iznos za jednog trgovca u ratom razorenoj BiH. To je razumljivo ako se iznese činjenica da je do kraja rata u BiH stopa nezaposlenost varirala između sedamdeset i osamdeset posto. Čak i oni koji su bili zaposleni,

---

¹⁶² Originalni tekst preveden je i citiran iz Nikolić - Ristanović; V., 2002

¹⁶³ „The term „IC“ is often used to describe internationals working for military, diplomatic, humanitarian, or other international non governmental organizations (NGOs) working on and funding postconflict reconstruction programs.“ - Haynes, D., F.: „Lessons from Bosnia'a Arizona Market: Harm to women in a neoliberalized postconflict reconstruction process“

¹⁶⁴ Za grafički prikaz geografskog položaja tržnice "Arizona" v. "8.2. Geografski prikaz tržnice "Arizona"".

bili su zaposleni u vladinim tijelima, državnoj upravi, školstvu, zdravstvu. Ti poslovi su se uglavnom prezentirali kao nagrada za „ispravnu“ stranačku pripadnost.

Dakle, Bosna i Hercegovina je u to vrijeme bila destabilizirana zemlja u ekonomskom, pravnom i socijalnom smislu. Budući da je to područje bilo relativno sigurno zahvaljujući patrolama SFOR-a, ljudi su počeli dolaziti "na razmjenu stoke i druge robe", a uplela se i međunarodna zajednica koja je vidjela BiH kao priliku za eksperiment. Ona je u to vrijeme bila ne samo u ratnom stanju, nego i prelazila iz socijalističkog društva u kapitalizam. Pravni stručnjaci (ne ekonomski!) imali su koncept koji bi kroz trgovinu razvio multietničku interakciju i potaknuo zaraćene strane na mir. Koncept je jednostavan – zaraćene strane bi trebale staviti netrpeljivost na stranu ako im je zajednički cilj zarada. Sjedinjene Američke Države (kroz Pentagon) pružile su financijsku podršku s donacijom od 40 000 dolara za osnivanje tržnice koja bi bila *"trgovačko mjesto u ničijoj zemlji gdje etnička pripadnost i državljanstvo nije važno i sve je na prodaju."*¹⁶⁵. U znak priznanja za doprinos, stanovnici Brčkog su SAD-u izradili i uručili plaketu sa zahvalom američkoj vojsci, a nalazila se u samom centru tržnice Arizona. Ta plaketa je ulonjena kad se na „fenomen Arizone“ počelo gledati kao humanitarni promašaj i tamnu mrlju u povijesti mirovnih snaga. Na kraju je do multietničke suradnje i došlo, ali nju su činile skupine iz Hrvatske, Srbije, Albanije, Moldavije i Rumunjske koje su zapravo iskorištavale tržnicu Arizona kao crno tržište, uljučivale se u suradnje u obliku organiziranog kriminaliteta radi ostvarivanja financijske koristi.

Specifičnost organiziranog kriminaliteta u Jugoistočnoj Europi jest u tome da on ne poznaje diskriminaciju. Dok su se u periodu od 1992. - 1995. godine na teritoriju bivše SFRJ odigravali krvavi oružani sukobi, pokretani najviše mržnjom na etničkoj osnovi, kriminalne skupine diljem regije usko su surađivale bez obzira na etničku pripadnost s ciljem ostvarenja zarade. Kad je nastupio period post-ratne obnove, jednom uspostavljena struktura mreža organiziranog kriminaliteta samo se transplantirala obzirom na nove okolnosti. Uz to, suradnici su se pronašli i među pripadnicima osoblja mirovnih snaga kao što je to do sada prikazano.¹⁶⁶ Tako je došlo do situacije gdje iako podržano, osnovano i šticeo od strane IC-a, tržište Arizona postalo je mjesto prodaje žena, droge i oružja, uz raznu „benignu“ prošvercanu robu. IC je ignorirao činjenicu da su žene prodavane kao robovi na aukciji, nakon koje su se slale bordelima diljem regije i šire. To je uostalom izuzetno dobro prikazano

---

¹⁶⁵ V. *amplius ibid.*

¹⁶⁶ Cf. Ristanović-Nikolić, V., 2002

na slučaju IPTF-ovog službenika Kevina *supra*. IC je prelazio navedenih događaja na tržnici "Arizona", iako (ili možda baš iz tog razloga) su neki od njegovih članova sami kupovali i prodavali žene. Do 1999. godine, činjenica da mirovne snage provode vrijeme na tržnici radi seksualnih usluga, prodaja ili kupnje žena postala je općepoznata. To je ponukalo Wolfganga Petrischa da pokuša pokrenuti postupak zatvaranja Tržnice koji je tu regiju nazvao „pustoš bezvlašća“. Međutim, američki pukovnik se borio protiv takve inicijative pod izlikom da „*ni američki Times Square u New Yorku nije bio puno bliže savršenstvu kad je tek osnovan, te da su svodnici i prostitutke i tamo bile normalna pojava.*“¹⁶⁷ To je bilo svojevrsno opravdavanje vojnom osoblju koje je bilo uključeno u visokorizičan posao, a uz to jako udaljenom od kuće da imaju pravo na plaćeni seks, naravno pod presumpcijom da su te žene svojevrijem odabrale tu profesiju, što kod žrtava trgovanja ljudima nije slučaj. Slučaj tržnice "Arizona" pokazao je koliko surova i mračna može biti sudbina žrtava *traffickinga*, i to mnogo jače nego uobičajene priče.

Crno tržište je doživjelo puni procvat, trgovci koji su tamo djelovali, razvili su nevjerovatne vještine u manipulaciji, održavali međunarodnu prostituciju na visokom nivou, a prema žrtvama koje stvarno i nisu imale puno izbora u takvoj ekonomskoj situaciji, su se ponašali kao prema životinjama.¹⁶⁸ Razumljivo je i zašto su žrtve bile iz obližnjih zemalja Istočne i Jugoistočne Europe. Udaljenost za transport nije bila velika, a veliku ulogu igrala je i korupcija državnih službenika u tim zemljama. Kao rezultat, kriminalci koji su se bavili trgovinom ljudima na području BiH imali su puno manje troškove od onih koji se obično pojavljuju u toj "branši", a uz neznatne rizike ostvarivali su enorman profit. Osim toga, žrtve iz država Istočne Europe bile su privlačnije bijelim strancima sa Zapada.

Valja napomenuti da ova analiza nije kritika i prikaz osoblja mirovnih misija kao isključivo kriminalnih aktera, ali unutarnja korupcija samog UN-a očito predstavlja veliku kočnicu borbi protiv trgovanja ljudima.

Dobar primjer kakve interne probleme stvara takva korupcija je i slučaj IPTF-ove promatračice Kathryn Bolkovac koja je bil izuzetno uspješna u otkrivanju žrtava trgovanja ljudima, a uspjela je otkriti involviranost jednog američkog promatrača IPTF-a u kupnji žene iz sarajevskog bordela. Promatračima HRW-a opisala je slučaj: "*Jedan (američki) promatrač kupio je ženu u bordelu "Illidja"... Radio je kao promatrač zajedno samnom i rekao mi je za*

---

¹⁶⁷ V. *amplius: loc. cit.* Haynes, D., F.

¹⁶⁸ „*At Arizona Market, women, and often girls, were ordered to take off all their clothes and... stand in the road naked ... like a cattle.*“- *Ibid.*

ženu koju je kupio... priznao je da je to napravio. Imao ju je najmanje par mjeseci. Platio je 6,000 njemačkih maraka ili manje da je otkupi... bila je ili iz Rumunjske ili iz Moldavije, upoznali su se u baru... bio je neobrazovan dečko koji je mislio da joj je napravio uslugu time što ju je kupio... Rekao je da je način na koju su je njezini prijašnji vlasnici tretirali bio užasan... Pobjegla je od njega. [Ime nepoznato] bio je Amerikanac koji je repatriran. Provedena je istraga i sve je priznao. Tko zna što se dogodilo s tim izvješćem. Nikada nije objavljeno... Nagovorili su ga na repatrijaciju i na odustanak od posla. Ovo bi rezultiralo prevelikom sramotom za DynCorp da se pročulo."¹⁶⁹ Kao što vidimo, veliki problem predstavljala je korupcija, simultano s njom neučinkovitost sprječavanja involviranosti osoblja predstavlja i činjenica što osim međunarodnih, u mirovnim misijama postoje i korporativni interesi. Kao što sama filozofija zapadnog kapitalizma nalaže, primarni cilj svake korporacije je ostvarivanje profita, a iz priloženog možemo vidjeti da za sve ostalo vrijedi Machiavellijeva masima - "cilj opravdava sredstva". Postoji još sličnih, ako ne i šokantnijih slučajeva. Takav je primjer službenika unutarnje kontrole UN-a čija je istraga rezultirala repatriranjem četiri IPTF-ova promatrača. Međutim, to nije bio kraj istrage, i kako je spomenuo promatračima HRW-a, postojale su indicije da je upleteno osoblje višeg stupnja u strukturi UN. Onog trenutka kada je njegova istraga krenula u tome smjeru, pokrenuta je istraga unutarnje kontrole protiv njega¹⁷⁰.

Vraćajući se na već spomenutu Kathryn Bolkovac, izlaganje o njezinom djelovanju i svjedočenjima ima i nastavak. Ono zbog čega je njezin slučaj dobio i medijsku eksponiranost je spor koji je pokrenula protiv podružnice DynCorp-a u Velikoj Britaniji. Prema njezinim tvrdnjama, nakon što je posumnjala u razgranutu korupciju i veliku stopu involviranosti IPTF-ovog osoblja u trgovanje ljudima u BiH, e-mailom je poslala transkripte intervjua sa 35 žrtava na adrese više od pedeset službenika UN-ove misije u BiH, od kojih je jedan bio i e-mail osobnog izaslanika glavnog tajnika UN-a, Jacques Paul Klein-u. E-mail simboličnog naziva "*Nemojte čitati ovo ako imate slab želudac ili grižnju savjesti*" sadržavao je detaljno objašnjenje kako se trgovanje ljudima u BiH odvijalo, zajedno s objašnjenjem uloge koju je osoblje mirovne misije imalo u njoj. Ništa nije poduzeto, a nakon par tjedan dobila je poruku da je otpuštena s objašnjenjem: "*DynCorp je otkrio da ste falsificirali svoj dnevnik rada.*"¹⁷¹. Podnijela je tužbu protiv podružnice DynCorp-a u Velikoj Britaniji zbog nepravdnog otkaza

---

¹⁶⁹ HRW Report, 2002:53

¹⁷⁰ Cf. HRW Report, 2002:55

¹⁷¹ HRW Report, 2002:55

na temelju toga što je bila "zviždačica" u slučajevima trgovanja ljudima u BiH 2001. godine. Pobjedila je u sporu, međutim nikakvi kazneni progoni nisu poduzeti na temelju onoga što je objavila, osim što je njezina priča postala scenarij hollywoodskog blockbustera - "Whistleblower".

Prema izvješću UNDP-a, kroz Arizonu je prošlo 10 000 žrtava trgovanja ljudima u 2000. godini, koja je post-ratna godina i sama slika BiH se puno stabilizirala od završetka oružanih sukoba, pa možemo samo pretpostaviti kolika je stvarna brojka s obzirom na izrazito visoku tamnu brojku kriminaliteta u slučajevima trgovanja ljudima. O upletenosti mirovnih snaga i nevladinih organizacija humanitarnog karaktera svjedoči i sljedeći slučaj: Godine 1999. policija je u Brčkom¹⁷², u rijeci nedaleko od tržnice Arizona pronašla dvije ubijene žena. Utvrđeno je da su bile upletene u lanac prostitucije, i da su vjerojatno žrtve trgovine ljudima. Ali ono što je posebno privuklo pozornost bila je činjenica da je jedna od žrtava imala samoljepivu vrpcu preko usta koja je imala žig i simbol OSCE-a, kakve su inače mogli imati samo djelatnici te organizacije. Ovo se moglo protumačiti kao čin otpora stranim interventnim silama, ali opet – te iste sile su i bile najveća ekonomska i sigurnosna podrška opstanku tržnice Arizona.¹⁷³

U siječnju 2003. godine, mandat je preuzela Europska unija, *i.e.* ovlast policijskog nadzora prenesene su sa IPTF-a na European Union Police Mission (EUPM). To je značilo da je skoro 1,800 službenika IPTF-a zamijenjeno sa 470 službenika EUPM-a. Najveći problem za EUPM-a koji ujedno budi i određenu dozu sumnje jest činjenica da baza podataka koju je tokom godina izgradio IPTF nije prenesena niti EUPM-u, niti lokalnoj policiji. Baza se sastojala od tisuća dosjea o žrtvama trgovanja ljudima, o osumnjičenicima i utvrđenim trgovcima, kao i lokacijama za koje su postojali indiciji da su paravan za bordele i trgovanje ljudima.¹⁷⁴

Tako se EUPM našao na početnoj točki, s nikakvim saznanjima o tome kako funkcionira organizirani kriminalitet u BiH. Prihvatljivog logičnog objašnjenja za takav potez nema, a ono koje je potencijalno i točno je objašnjenje da IPTF ima vlastite interese u tome da

---

¹⁷² „As consequence of the war and expulsion, the town split into three submunicipalities after war: Ravne-Brdsko (The Croat section, which would initially host Arizona Market), Brdsko Grad (housing the Serb population in the town center), and Brdsko-Rahic (the Bosniak section).“- *loc. cit.* Haynes, D. F-

¹⁷³ Moguće objašnjenje ponudio je i McGhie: „McGhie argues that the etape on the murder victim's mouths was also a message to women that organized crime... will not tolerate women speaking out. The problem in fighting trafficking are legion. Corruption is endemic; there is prevailing culture where it is all right to visit brothels and most local police are unwilling to tackle the „low priority“ problem.“- *Ibid.*

¹⁷⁴ IOM, 2004:50

se stari slučajevi više ne otvaraju, nego jednostavno "spreme pod tepih". Osim toga, od onih transparentnih, postoje i drugi sumnjivi potezi koji su napravljeni za UNMIBH-a kao misije. Tako je skoro do samog kraja misije, malo poslije formiranja takozvanih STOP timova, u borbi protiv trgovanja ljudima IPTF koristio definiciju tog kaznenog djela koja je bila suprotna općeprihvaćenoj u međunarodnom pravu. Ona koju su oni koristili faktično je uskratila pravni položaj žrtve mnogim djevojkama koje završile u lancu trgovanja ljudima.

Naime, ona koju su oni koristili nije smatrala žrtvama one žene koje su znale da će baviti prostitucijom. Sama takva pravna formulacija u sredini u kojoj korupcija postoji u svim službama, kako onim stranim, tako i lokalnim, značila je prostor za niskorizičnu malverzaciju u kojoj žrtve faktično nisu imale šanse za spas. Čak i oni pozitivni pomaci koje je UNMIBH poduzima, kao što je formiranje posebnih STOP timova za borbu protiv trgovanja ljudima, rezultirali su suprotno od željenog efekta. Brojne i agresivne racije koje su ti timovi poduzimali dokazano su gurnuli organizirani kriminal u podzemlje. Jedino što se promijenilo bile su diskretnije metode i trgovanje udaljeno od očiju javnosti.¹⁷⁵

Dodatna potvrda teze ovog rada odražava se u činjenici da je odlazak mirovnih snaga s područja BiH simultano praćen smanjenom "potražnjom" za seksualnim uslugama. Dok se za vrijeme trajanja UNMIBH prema izvješću UNHCR-a Bosna i Hercegovina opisuje kao središnja destinacija za žrtve trgovanja ljudima iz država bivše Jugoslavije, Moldavije, Rumunjske i Ukrajine, s odlaskom mirovnih snaga primjećuje se lagano nestajanje međunarodnog elementa u trgovanju ljudima. Umjesto žrtava iz stranih država, smanjenu "potražnju" za seksualnim uslugama sada su mogle ispuniti i žene sa područja BiH¹⁷⁶. Stoga žrtve sada većinom iz BiH za trgovce predstavljaju puno manji rizik jer ih ne moraju prevoziti preko državnih granica, a u mogućnosti su ispuniti "potražnju" za seksualnim uslugama. Logičan zaključak je da s odlaskom osoblja UNMIBH trgovanje ljudima nije nestalo, nego jednom uspostavljeno i u uvjetima niže potražnje samo postaje lokalno s diskretnijim metodama. Pred kraj 2001. godine, tržnica Arizona je privatizirana, a kao vlasnik se pojavila bosansko-talijanska kompanija ItalProjekt. Prema izvješćima iz 2008. godine, jedino što se promijenilo u konceptu tržnice Arizona je to što sada porez plaća općini Brčko, dok i dan danas predstavlja centar za crnu trgovinu, privlačeći kriminalne slojeve iz cijele regije, čak i šire.

---

¹⁷⁵ Cf. Ljubojevic, V., 2009

¹⁷⁶ "The Bosnian Daily reported on July 26, 2005, that NGOs in Bosnia and Herzegovina, dealing with sex trade say that they have recently detected an increasing number of local women and girls falling into trap of human trafficking." - Ljubojevic, V., 2009:38

5. Istraživanje

Istraživanje je provedeno u obliku intervjua sa tri relevantna stručnjaka za temu trgovanja ljudima. Razlog odabira tih osoba je njihova visoka razina upućenosti u temu ovog rada te različitost njihovih profesija, od kojih svaka daje specifičan pogled na problematiku trgovanja ljudima. Svrha ovog istraživanja je provjera prethodno u radu iznesenih teorijskih navoda i spoznaja u stvarnom životu.

Istraživanje se sastojalo od niza pitanja koje autor smatra važnima za obradu konkretne teme ovog rada i pravilno formiranje zaključka o istoj. Intervjui koji slijede su u izvornom obliku te su ostavljeni na jezicima koji se koristili tijekom razgovora.

Prvi intervju proveden je sa T. Đ., policijskim narednikom i službenikom za prekogranični kriminalitet, mentorom i jednim od pet policijskih istražitelja u Zagrebu za kaznena djela prekograničnog kriminaliteta iz Postaje granične policije Zagreb. Kao profesionalni policijski službenik koji se bavi isključivo prekograničnim kriminalitetom davao je odgovore o trenutnim modalitetima radnje počinitelja te se osvrnuo na pitanje statističkih izvješća raznih vladinih ureda i nevladinih organizacija.

Drugi intervju proveden je sa Lejlom Heremić, socijalnom pedagoginjom nevladine organizacije "Medica" iz Zenice koja je predstavila statistike i rad sigurne kuće "Medica". "Medica" Zenica je stručna nevladina organizacija, koja od travnja 1993. godine kontinuirano pruža psiho-socijalnu i medicinsku podršku ženama i djeci žrtvama ratnog, a potom i post-ratnog nasilja, uključujući žrtve ratnih silovanja i ostalih oblika ratne torture, seksualnog nasilja u mirnodopskim uvjetima života, žrtve obiteljskog nasilja, kao i žrtve trgovine ljudima.

Treći intervju proveden je sa Charles E. Tuckerom, umirovljenim general-bojnikom ratnog zrakoplovstva SAD-a. Njegov trenutni angažman je funkcija suosnivača i izvršnog direktora dviju međunarodnih nevladinih organizacija: *World Engagement Institute* sa sjedištem u Chicagu i *Sustainable Capacity International Institute* sa sjedištem u talijanskom gradu Arezzo. Na tim funkcijama on razvija i promiče temeljna ljudska prava diljem svijeta kroz obrazovanje, istraživanja, dokumentacije, izgradnju kapaciteta i zagovaranje zaštite ljudskih prava. Opus njegova rada također predstavljaju istraživanja utjecaja mirovnih misija u post-konfliktnim periodima. Poseban značaj intervjua sa njim sastoji se u činjenici da je on

tijekom svoje vojne karijere služio u Bosni i Hercegovini kao pravni i ekonomski savjetnik Visokog predstavnika za BiH.

5.1. Razgovor sa T. Đ. - policijskim narednikom i istražiteljem za kaznena djela prekograničnog kriminaliteta iz Postaje granične policije Zagreb

1. Prema Vašoj procjeni, koji bi bio broj žrtava trgovanja ljudima koji su kroz Hrvatsku prošli kao kroz tranzitnu državu ili im je Hrvatska bila država odredišta? Naime, prema statističkim podacima IOM-a kroz područje jugoistočne Europe ukupno godišnje procirkulira oko 170.000 žrtava trgovanja ljudima.

- Na pitanje statistike žrtava traffickinga ne može se dati univerzalan, a još manje potpuno točan odgovor. Dva su razloga tome. Prvi je taj što je riječ o kaznenim djelima koja se ne uvode u osnovne evidencije zbog zaštite identiteta žrtava. Drugi razlog je u tome što je tamna brojka kriminaliteta za trafficking previsoka (cca preko 90%), pa mi je sa te strane brojka od 170.000 ljudi izrazito sumnjiva jer se ista ne bazira na točnim podacima nego na procjenama. Što se tiče Hrvatske, unazad tri godine zabilježeno je tek otprilike 150 slučajeva krijumčarenja osoba preko granice, međunarodne prostitucije i zasnivanja ropskog odnosa.

2. Od žrtava identificiranih na našem području, možete li reći koje nacionalnosti prevladavaju, tj. koje su države podrijetla onih kojima je Hrvatska odredišna ili tranzitna država? Kako počinitelji na našem području izvršavaju trgovinu ljudima i na koji se način te žrtve obično iskorištavaju u Hrvatskoj?

- Žrtve međunarodnog krijumčarenja osoba, međunarodne prostitucije i zasnivanja ropskog odnosa su po zadnjim uočenim trendovima pretežno osobe iz azijskih i afričkih zemalja kao što su Pakistan, Afganistan, Sirija, Alžir, Maroko i dr. Žrtve međunarodne prostitucije (koje se nerijetko pristaju time baviti iz različitih razloga) su uglavnom žene iz nama susjednih zemalja, kao što su BiH i Srbija. Zasnivanje ropskog odnosa često je rezultat stranih ekonomskih migracija žena i u manjoj mjeri muškaraca, koji onda pritisnuti neznanjem, lakovjernošću i ucjenom zbog svoje teške situacije pristaju na svakakva obećanja.

Pri tome ih se zatvara i prisiljava na različite protupravne usluge, uglavnom besplatan rad i prostituciju, gdje su počinitelji građani Republike Hrvatske.

3. Koliki je broj Hrvata među žrtvama trgovanja ljudima i koje se države spominju kao odredišne za njih?

- Koji je točan broj žrtava izvan Hrvatske mi ne možemo znati, kao niti ima li u određenoj državi Hrvata i Hrvatice koji su bili ili trenutno jesu u takvom položaju. Njih doduše sigurno ima, ali se njihovi podaci tajе nakon povratka.

4. U izvješćima o trgovanju ljudima spominje se „južna balkanska ruta“. Kako se Hrvatska uklapa u nju i na koji se način žrtve obično prevoze?

- Prijevoz žrtava se uglavnom odvija teretnim vozilima iz BiH i Srbije, rijeđe u otvorenim vagonima međunarodnih teretnih vlakova. Dakako nisu isključeni ni drugi načini, poput brodarskog prijevoza u teretnim plovilima, kontejnerima i turističkim brodovima. Neke stalne rute ne postoje jer su trgovci veoma domišljati i pažljivi, pa ponekad njihova rješenja znaju biti jako kreativna.

5. Koje su najučinkovitije metode u otkrivanju žrtava trgovanja ljudima?

- Za sada su se najefektivnijim pokazale racije, organizirane operativne akcije koje prekidaju lanac krijumčarenja ljudi te otkrivanje krijumčarenja ljudi na državnim granicama redovnim i izvanrednim kontrolama i sredstvima. Potonje se odnosi na rendgene za vozila, detektore CO₂, uređaje koji snimaju otkucaje srca živih bića i druga tehnološka pomagala. Vrlo je mali broj žrtava koje se uspiju izvući iz tog pakla i onda još imati hrabrosti prijaviti djelo i počinitelje te svjedočiti o svemu. U pravilu je to jako teško i još dodatno zastrašujuće za žrtvu ako je zatečena u stranoj zemlji, u kojoj se situaciji najčešće nađu žrtve prostitucije. Naravno, u mnogim zemljama treba pobijediti i običaje, tradiciju i korupciju da bi istina isplivala, a ponekad se upravo to pokaže kao najtvrdi orah.

6. Biste li se na još nešto osvrnuli ili dodali u vezi trgovanja ljudima?

- Osvrnuo bih se na statističke podatke o žrtvama trgovine ljudima koji su čak i kao okvirni ili odokativni – posve netočni. Glavni razlog tome je, kao što sam i prije spomenuo, velika tamna brojka kriminaliteta jer se najveći broj slučajeva naprosto ne otkrije. Ta kaznena

djela čine razgranate i dobro organizirane kriminalne skupine na međunarodnom planu te žrtve često nisu u mogućnosti dati ikome do znanja u kakvom su položaju. Broj otkrivenih slučajeva je izuzetno malen; prvenstveno zbog tajnovitosti samih djela (rijetko koja žrtva izađe iz tog sustava), ali i zbog ucijenjenosti žrtava koje odbijaju o tome pričati iz straha za svoj život i svoje najbliže. Što se tiče izvješća IOM-a, brojke su vrlo površne jer se baziraju na podacima o nekim drugim vrstama migracija - ne isključivo migracijama žrtava kriminalnih djela, nego ekonomskim i humanitarnim migracijama koje se preko određenih međunarodnih organizacija (Crveni križ i sl.) organizirano vrše na terenu ugroženog područja, a iste zahvaćaju jako malo od teme o kojoj pričamo i koja vas interesira. Međutim, neki međunarodni teoretičari svoj neuspjeh i neznanje u sprječavanju migracija iz kriminalnih pobuda ne objavljuju ili ih utapaju u statistike drugih vrsta legalnih migracija te tako stvaraju generalnu sliku koja je vrlo nepouzdana i prepuna netočnih podataka. Prikrivanje njihove nemoći je time ispunjeno, stječe se dojam kako imaju sve pod kontrolom i upućeni su u stvari. Upućeni jesu, barem u onom teoretskom dijelu razumijevanja što, tko i otprilike kako se postaje žrtva traffickinga, no nema govora o tome da barataju sa bilo kakvim točnim brojkama ili statističkim pokazateljima u koje bi se mogli pouzdati. Ustvari, sve što kažu slobodno pomnožite sa najmanje deset, i bit ćete mnogo bliže istini.

5.2 Intervju sa Lejlom Heremić - socijalnom pedagoginjom nevladine organizacije "Medica" iz Zenice

1. Koji su najčešći razlozi dolaska žena u sigurnu kuću "Medica" ?

- Najčešći razlozi dolaska žena u *Medicu* su nasilje u porodici i zajednici te trgovina ljudima.

2. Prema Vašim saznanjima, postoji li razlika s obzirom na razlog dolaska u različitim periodima? Konkretno, koji su oni bili u razdobljima od 1992. do 1995. godine , koji u razdoblju od 1995. do 2003. godine , a koji od 2003. g. do danas?

- *Medica* Zenica je počela sa radom 1992. godine, tokom rata u Bosni i Hercegovini i pružala je sveobuhvatnu pomoć ženama koje su preživjele ratne traume, prvenstveno ratno

silovanje. Kako je *Medica* postajala prepoznatljiva u lokalnoj zajednici, pa i šire, po pristupu u radu sa osobama koje su preživjele traumatska iskustva, u *Medicu Zenica* su se počele obraćati i osobe koje su preživjele različite oblike nasilja u porodici i zajednici kao što su fizičko, psihičko, seksualno i drugi vidovi nasilja.

3. Susrećete li se sa žrtvama trgovanja ljudima u svome radu?

- Da, *Medica Zenica* u Sigurnu kuću zbrinjava i žrtve trgovine ljudima od 1999. godine, kada je u Bosni i Hercegovini identifikovan veliki broj žrtava trgovine ljudima, te je *Medica Zenica* prepoznata kao organizacija koja može pružiti adekvatnu pomoć, tretman i zaštitu žrtvama i osigurati njihovu rehabilitaciju i reintegraciju.

4. Iz vašeg iskustva, koji je profil prosječne žrtve trgovanja ljudima?

- Najčešće su to djevojke iz nepotpunih, disfunkcionalnih porodica, gdje su veoma rano počele u porodici preuzimati odgovornost da doprinesu kućnom budžetu kako bi se poboljšala ekonomska situacija porodice.

5. Na koji način im se pomaže jednom kada dođu u sigurnu kuću "Medica"?

- Klijenticama je pored sigurnog smještaja pružena kompletna logistička podrška (hrana, napici, osnovna odjeća i obuća, kao i osnovni higijenski artikli). Nakon zbrinutih osnovnih potreba klijentica/ma pružaju se medicinske usluge i pregledi u Kantonalnoj bolnici, a zatim se nastavlja kontinuirani individualni savjetodavni i terapijski rad, kao i grupni terapijski rad sa klijenticama koje su spremne da se uključe u grupnu terapiju. Nakon faze psihološke stabilizacije, osobe se uključuju u okupacionu terapiju zavisno od vlastitih interesa i želja (frizerski kurs, manikura, kurs krojenja / šivenja / tapaciranja, printanje na tekstilnoj mašini). Stručni tim *Medica Zenica* kontinuirano radi na pripremi klijentica za davanje izjava policijskim istražiteljima, tužiocima i svjedočenje pred sudom. Također je obezbijedena pratnja, prevoz, psihološka pomoć i podrška klijenticama tokom odlaska u Tužilaštvo i Sud za davanje potrebnih izjava. Tokom njihova boravka uspostavlja se saradnja i posreduje se sa brojnim institucijama, s ciljem daljnjeg zbrinjavanja klijentica te ostvarivanja njihovih prava. *Medica Zenica* u saradnji sa nadležnim centrima za socijalni rad učestvuje u praćenju

korisnica, potencijalnih žrtava trgovine, a koje su domaće državljanke i nakon izlaska iz sigurne kuće. U saradnji sa nadležnim centrima za socijalni rad realizuje se posjete roditelja za djecu koja su kao potencijalne žrtve trgovine bila smještena u Sigurnoj kući.

6. Jesu li neke od njih prethodno trgovanju ljudima bile žrtve silovanja ili nasilja u obitelji?

- Da, u većem broju slučajeva.

5.3 Intervju sa Charlesom E. Tuckerom - umirovljenim general-bojnikom ratnog zrakoplovstva SAD-a i izvršnim direktorom nevladinih organizacija WEI i SCII

1. What are PMCs [op. a. : PMCs je skraćenica za private military contractors] ?

- The real answer to this question is "I don't really know." The more complex answer is that in a way it represents a private security part of the US military. PSCs initially provided logistics support for the US military, such as selling dry-goods to soldiers and taking care of horses, then later repairing machinery, building roads, landing fields etc. This said, in my opinion, prior to 1990 (before the first Gulf War) non-governmental employees civilians (i.e., "contractors" working for private companies under contract with the US government) did not play a huge role for the US military contractors. Private military contractors and mercenaries have become blurred in my opinion sometime about 1993-1995 or so. Private Security Contractors (PSCs) have been. In fact, to the best of my knowledge, prior to 1990 the US Air Force's largest personal services contract was the Turkish Base Maintenance Contract, under which Turkish civilians provided janitorial and building maintenance support - via a contract with a private company - for US and NATO forces operating in Turkey. Notwithstanding this fact, around 1990 (or so) I began to perceive a change in the nature and scope of the relationship between contractors and the US government in general and the US military in particular. In short, contractors began encroaching on work that had previously been defined as "inherently governmental" in nature (i.e., they began undertaking work that had previously been performed by US government employees/soldiers) and doing so in ever-increasing numbers. In my opinion, this was driven by two factors:

First, around the beginning of the 1990s, many governments in the West (including the US) started down-sizing their governmental workforces and "privatizing" (i.e., hiring private companies) to perform work that had previously been performed by governmental workers. The theory behind the "privatization movement" was that private companies were more efficient in undertaking their work than their governmental counterparts, and were often cheaper than governmental employees since they did not receive the same pensions and benefits as governmental workers. Further, companies could be hired/fired them with much greater ease than hiring/firing governmental workers.

Second, with the ever-increasing sophistication of weapons systems - particularly in western countries - even prior to 1990, we began seeing more civilians working for private companies "on the battlefield". These civilians repaired aircraft, operated sophisticated radar and tracking systems and training some soldiers on how to perform these tasks.

Meanwhile, also prior to 1990, we began seeing the beginnings of "Private Military Contractors" (PMCs)." While "mercenaries" had been with us for centuries (you can find any number of sources for a technical legal definition), to my knowledge, it wasn't until the late 1980s - when South Africa began moving away from apartheid - that we saw organized private companies begin to perform inherently military functions in the field. For example, look up "Executive Outcomes" - a South African company. As noted in its Mission Statement, EO's function was: 1) To provide a highly professional and confidential military advisory service to legitimate governments, 2) To provide sound military and strategic advice, 3) To provide the most professional military training packages currently available to armed forces, covering aspects related to sea, air, and land warfare, 4) To provide advice to armed forces on weapon and weapon platform selection , 6) To provide a total apolitical service based on confidentiality, professionalism, and dedication. And see what EO's role was in Angola and Sierra Leone. Because of these and other actions, whether EO was a "mercenary" company (or not), South Africa has passed a law outlawing PSCs. In contrast to South Africa, the US and UK took a different path. See, for example, the experience of Tim Spicer (owner of Sandline International) and now CEO at Aegis, both UK companies. Also see the history of Eric Prince's Blackwater, which changed its name to "Xe Services" in 2009, and "Academi" in 2011.

2. Which peacekeeping mission were they used in for the first time?

- The first time I personally saw PSCs on a "peacekeeping" mission was in the Balkans. See, for example, the history of MPRI, which in 1995 started training the Army of the Federation of Bosnia and Herzegovina (for \$140 million), after the Dayton Accords were signed. This contract included 'Training and Equipping' the BiH Federation army and it ran until 1998. The training contract was accompanied by an approximately \$100 million arms transfer program. While in 1995 MRPI was for the first time officially a part of a "peacekeeping" mission, there are numerous rumors that it was involved in Operation Storm (1993-1995) and that MPRI prepared and trained the Croatian Army for its offensive to retake the Krajina region. These rumors are now being litigated in US Federal Court in Chicago, based on claims by a group of Serbs living in the Krajina during Operation Storm, accusing MPRI for "participation in genocide", militarily equipping the Croatian Armed Forces, training the Croatian officers and developing the plan of Operation Storm.

Notwithstanding MPRI's role in the Former Yugoslavia, from 1995-1999 I began seeing a number of PSCs working for various governments/organizations in the region. I also saw a large contingent of civilian international police working for the UN's IPTF. I've seen police trainers in Haiti beginning in 1997, but it wasn't until a bit later that I saw them in numbers in BiH. It was also the first time I began hearing about civilian contractors engaging in systematic criminal activity. See for an example, the experience of Kathryn Bolkovac, an employee of DynCorp Technical Services, one of the US government's top 25 service providers with 23,000 employees worldwide. In Bosnia DynCorp provided maintenance support for the US military, as well as recruiting American officers for the international police force through its UK subsidiary, DynCorp Aerospace Operations Ltd. DynCorp has earned more than \$1 billion since 1995 for providing maintenance to the US military worldwide. The contract to provide recruitment for the IPTF was valued at \$15 million. At about the same time (in 1997), Sandline EO got themselves into some trouble in Papua New Guinea. Research the "Sandline Affair." As noted, EO and Sandline came under attack in South Africa and the UK. Further, MPRI is being sued. So some have argued that the mercenary character of these groups has been eliminated and the days of the PMC are over, replaced by PSCs who do not engage in direct combat or combat planning, etc. Whether this is true (or not) it is clear that the use of PSCs has exploded since 2000. In particular, it grew exponentially with the second Gulf war. Note, for an example, that Spicer's "Sandline" changed its name to "Aegis"

and - in 2004 - won a \$293 million three-year contract in Iraq outsourcing, among other things, intelligence for the US Army. As one journalist noted at the time, "Spicer is effectively in charge of the second largest military force in Iraq – some 20,000 private soldiers. Just don't call him a mercenary." (Stephen Armstrong Guardian journalist). And then there was Blackwater, later known as Xe Services, nowadays Academi. Since then there's plenty been written about this company, I will leave it to you to research, but note that it is being sued in several jurisdictions for human rights abuses its employees allegedly committed in Iraq.

3. Why did the U.S. government contract DynCorp for UNMIBH and what was their service role in Bosnia?

- Governments are not good at hiring "employees" to be seconded to international entities. So, they outsource the work to a company and it is responsible for hiring, firing and supervising the employees. In the case of the IPTF, DynCorp was a hiring agency that provided police for the larger UN mission. The officers it hired were seconded to the IPTF. Once there, they were directly (i.e., operationally) supervised by the UN, while they were administratively supervised by DynCorp. DOS oversaw the contract with DynCorp and could have - theoretically - fired DynCorp if it wasn't performing its job properly.

4. Before MEJA, what was the procedure in case of criminal offense committed on territory of Bosnia and Herzegovina by DynCorp's employees? Were there any obstacles to criminal prosecution of such individuals?

- This is a very complicated question which I won't fully answer here. But note that prior to 1992, the US did not recognize BiH, Croatia, or Slovenia as independent countries. Instead it recognized Yugoslavia as the country with whom we did business. And, even as "Yugoslavia " was "shrinking", Belgrade claimed it was the capitol of ever-diminishing country. Also note that even as of today, the US only had (and has) a formal extradition treaty with Yugoslavia. So even assuming a crime was committed, and assuming the crime was against US law for which US extra-territorial jurisdiction applied, prior to 1992 it would be unclear which "capitol" spoke for "Yugoslavia". Further, even assuming BiH is now bound to the treaties signed by the Yugoslav government and that it was a successor to the extradition treaty with the US (i.e., that bi-lateral extradition treaty applied post-1992), there would be several hurdles that would have to be addressed for anyone committing a crime in

BiH to be extradited to the US and tried in a US court. Firstly, the US did not formally enact its War Crimes Statute until 1996. This law was extraterritorial in nature and would theoretically apply to civilian contractors. But any "war crimes" committed prior to 1996 in BiH would be difficult - though not impossible - to be brought in the US, due to jurisdictional difficulties. Second, while the ICTY claims to have jurisdiction over war crimes committed in the former Yugoslavia (including BiH and Kosovo) and even though the prosecutor attempted to investigate the US for its role in bombing Serbs in Kosovo/Belgrade, the political reality is that the ICTY had no real ability to assert jurisdiction over the US personnel and UN officials (including those working for the IPTF had official immunity from ICTY jurisdiction). Third, the US has never ratified the Rome Convention, so even after 1995-1999, the ICC would have no jurisdiction over the US personnel under contract by a US company which is receiving its funding from the US State Department. Fourth, MEJA came into effect in 2000. However it wasn't until 2005 that BiH and the US signed a status of forces agreement specifying that the US had primary right jurisdiction to prosecute. In addition, the UN has no prosecutorial system to prosecute its "employees." The same could be said for OHR, OSCE, etc. Finally, even as of today there are logistics difficulties with a US-based prosecution. So let me ask some questions: Who will pay for the trial? How will the witnesses be handled? For example, will they be brought to the US, given a visa and placed in our witness protection program? What about their families? Will we have to protect them as well? If so, how far down the family tree? Mothers? Fathers? Brothers? Sisters? Spouses? Children? How will evidence be treated if the BiH police investigates the crime, but violates the accused's US Constitutional Rights? Would this question be complicated if US officials participated in the investigation and rights violations were committed? Before you try answering these questions, change the countries involved. How should civilian Ethiopian "peacekeepers" in Somalia be handled? Can Ethiopia afford to take on the prosecution of its civilians accused of such crimes? My bottom line is that I predict few prosecutions will be brought in the US for crimes with no US extraterritorial statutory support and significant political will for both sides to participate.

5. Does the legal status of PMC's employees represents "grey area" of the law in the U.S. or the situation has somewhat changed regarding that matter?

- There is no such thing as a "grey area" in the law. A country either has a substantive and procedural jurisdiction to prosecute or it doesn't. As for the broader implications of your question, see the documents I sent you on the Montreux Process and the Role of the ICoCA in

overseeing PSCs. This is the process in which I serve as a Board Member. See also the proposed CEJA, a document describing it.

6. In your opinion, can the lack of effective control over PMCs be directly linked to the development of human trafficking? Specifically, in case of IPTF officers in UNMIBH?

- Yes. Law requires enforcement, otherwise it is merely a "suggestion". Enforcement requires certain procedures effective to the situation at hand. In my opinion, both were missing in Bosnia.

7. What is the impact of CID's internal investigations on preventing the involvement of peacekeeping military and civilian component in participating in war crimes/organized crime?

- CID, OSI and other US Governmental agencies investigate claims of wrongdoing committed by the US military and "civilians accompanying the force" (See IHL for a definition). They do not investigate civilians not part of the US force - except for crimes they may have committed against the US (e.g., US Contract fraud).

8. What is your general opinion on involving the private sector in peacekeeping missions such as UNMIBH, UNMIK, MINUSTAH etc.?

- The UN has no internal military or police force. Therefore it has to rely on "donations" from Member states. This way Member States have great latitude in setting the terms and conditions of the secondment (and/or payment for) "peacekeepers" (whether civilian or not) sent to a country in need of "peacekeeping." And most countries would not be willing to second "peacekeepers" if it meant relinquishing jurisdiction to another country. Simply put, criminal prosecution is a matter of state sovereignty and states rarely like to relinquish their sovereignty. I have no answers to the "real" question you ask. That is, you appear to be asking whether a country (like the US) should send its civilian personnel to another country for "peacekeeping" even when it: 1) has no real strategic political interest in sending the peacekeepers to the country in question; 2) is already reluctant to "get involved", 3) has limited jurisdiction to prosecute wrong-doers; but yet 4) feels some pressure to support the peacekeeping action. In other words, why would the US send peacekeepers to such places as Liberia, Central African Republic, S. Sudan and - yes - even Bosnia - if the "peacekeepers" could be prosecuted by "local" authorities that could hold a grudge against the US or its

personnel for engaging in the "peacemaking/peacekeeping" mission?? (One thinks, for example, of the reluctance of the Serbians to acquiesce to the Dayton Accords and the International Mission to help re-build BiH. Should RS officials have the authority to prosecute PSCs working with/for OSCE, OHR?) Simply put, if local authorities had jurisdiction over peacekeepers, one could easily imagine how individual peacekeepers could be blackmailed, or how mission personnel could be subjected to politically-motivated criminal complaints. Meanwhile, if countries had to have perfect jurisdictional authority before sending civilians to another country, only few would probably have the financial/logistical ability - or political desire - to comply. In such case, they would probably "opt out" of the mission. Take a look at what has happened in Libya, Syria and the Ukraine. Which countries really want to send peacekeepers (military or civilian) to these countries? Furthermore, even assuming some might be willing to do so, would their sending states want the Syrians, Libyans, Ukrainians, Russians, etc. to be able to prosecute them? And if not, who would want to be forced to prosecute alleged wrong-doing (even if they had jurisdiction) if/when it would mean an expensive trial where Syrian, Libyan, Ukrainian, Russian witness would have to be brought to the sending country and protected. So, the debate will rage on: make conditions on sending states too strenuous and they will simply "opt out", except when their own national strategic interests are directly implicated. Make things "too lax" and you may find a repetition of the sort of corruption seen among the civilian (and military) sent to "protect" people in places like Bosnia and Herzegovina.

6. Rezultati istraživanja

Rezultati razgovora sa stručnjacima za trgovanje ljudima pokazuju da sve navedene teze i objašnjenja nisu samo hipotetske naravi već imaju i vidljive obrise u stvarnom životu.

Iz razgovora sa policijskim službenikom T.Đ. možemo vidjeti da kritika koja je upućena State Departmentu ranije tijekom obrade teme nije neutemeljena. Statistike o trgovanju ljudima predstavljaju dojam koji institucije i nevladine organizacije imaju o tome problemu, a ne točne podatke. Osim već spomenute tamne brojke kriminaliteta, službenik upozorava na metodološki krivi pristup pri obradi podataka potrebnih za statistiku o žrtvama trgovanja ljudima. Naime, njegov je dojam da se ne prikupljaju relevantni podaci, već pri

nemogućnosti uspostave prave percepcije o statusu trgovanja ljudima kao problema organiziranog kriminala bilo na lokalnoj, bilo na globalnoj razini, pojedini stručnjaci svoje neznanje o pravom pristupu tome problemu "utapaju u statistike drugih vrsta migracija", a napose onih legalnih. Sa izrečenim smo se dotakli još jednog dijela koji je obrađen u radu.

Službenik T.Đ. također ukazuje na ekonomske migracije kao glavni uzrok međunarodnog trgovanja ljudima. To nam daje do znanja da mogući problemi i razlozi generiranja žrtava trgovanja ljudima nisu bili specifični samo za države jugoistočne Europe, već spomenuti ekonomski procesi kao *perpetum mobile* iste učinke imaju i po ostalim državama nižeg stupnja ekonomske razvijenosti. Kroz koje države će rute trgovanja ljudima prolazi u tome kontekstu određuje, naravno, samo "nevidljiva ruka" globalnog neoliberalnog tržišta.

Kroz razgovor sa Lejlom Heremić, socijalnom pedagoginjom nevladine organizacije "Medica" iz Zenice, došli smo do sljedećih zaključaka. Kao što vidimo, najčešći razlozi zbog kojih se žene smještaju u "sigurne kuće" su nasilje u obitelji i trgovanje ljudima. Teze iznesene u obradi teme potvrđuje i Lejla Heremić neupitno uspostavljajući korelaciju između silovanja i ratnih trauma kao faktora koji takve žene čini gotovo sigurnim žrtvama trgovanja ljudima. Također, spominje i kako je na većinu njih prenesena odgovornost ekonomskog opstanka obiteljskog kolektiva. Iz te perspektive vrlo lako možemo uočiti da teze iznesene tijekom obrade teme imaju svoje obrise u stvarnom životu. Nažalost, kompletna teorija o tome da je većina žrtava bila ekonomski predeterminirana za ulazak u tržište trgovanja ljudima govori nešto o ovoj kriminološkoj pojavi. Ona je stvarna i odvija se u društvu kojega smo dio, a na pitanje što nas čini potencijalnim žrtvama trgovanja ljudima - odgovor je samo jedan. Splet životnih okolnosti, a prije svega onih ekonomske prirode. Većinom se to odnosi na faktor slučaja, odnosno - jesmo li rođeni kao građani ekonomski stabilne države ili kao oni čija je država na tamnoj strani skale globalnog neoliberalnog tržišta?

Umirovljeni general-bojnik Charles E. Tucker dao je opširne odgovore o prirodi mirovnih misija te pravnog statusa pojedinaca koji u njima sudjeluju. Još važnije, postavio je zanimljiva pitanja na koja pravna znanost tek treba dati odgovor. Međutim, bez da ponavljam sve što je već pojašnjeno, ipak se treba osvrnuti na jedan problem. Mirovne misije su plemeniti pothvati, no očito je da imaju probleme koji su već postali kontinuirane naravi. Iz razgovora sa umirovljenim general-bojnikom možemo zaključiti da bio jedan od problema koji je u kauzalnom odnosu sa svim ostalim privatizacija javnog sektora. Napose, sektor o kojem mi govorimo je naročito bitan i povijesno je bio karakterističan kao isključivo državni

sektor. Ipak, SAD i Velika Britanija već dulji period vode politiku takve privatizacije i sada možemo vidjeti i koje su posljedice toga. I sam umirovljeni general-bojnik govoreći o periodu dok je služio u UNMIBH govori o tome da u kasnijim stadijima, sa sve većim dolaskom civilne komponente paralelno dolazi i do sve češćih priča o njihovoj upletenosti u razvoj i sudjelovanje u lokalnom organiziranom kriminalu. Ovo pitanje se može i mora riješiti prije svega na pravnoj razini.

Svrha provedbe istraživanja nije samo obrana tezi iznesenih u obradi rada već i upozorenje. Misije UNPROFOR i UNMIBH nisu pojedinačni slučajevi koji danas predstavljaju samo zaboravljenu prošlost. Problemi koji su izneseni ostaju do današnjeg dana neriješeni i utvrđeni uzorci ponašanja pojedinih aktera ponavljaju se iz misije u misiju. Kako bih dodatno naglasio važnost ozbiljnog pristupanja ovom problemu, spomenut ću da je trenutno aktivno 16 mirovnih misija na globalnoj razini.¹⁷⁷ Dodatni problem je i uključivanje privatnog sektora u takve misije. Jasno je da se privatni interesi razlikuju od javnih. DynCorp je kroz 10 godina ostvario profit od preko milijardu američkih dolara, dok korporacije kao što MPRI, Academi (odnosno nekadašnji Blackwater) i slične ostvaruju puno veću dobit kroz puno manji vremenski period. Zaštita ugleda takvih firmi i čuvanje ugovora koje one imaju sa američkom vladom su očito prioritetniji interes za takve kompanije od provedbe vladavine prava, zaštite nevinih i procesuiranje involviranih pojedinaca.

Kroz razgovor je napomenuto kako nije rješenje ni isključiva jurisdikcija za kazneni progon države pošiljateljice, a ni isključiva jurisdikcija države primateljice. Ipak, možda je upravo takva perspektiva prema traženju problema pogrešna. Ako je već međunarodna organizacija ta koja je preuzela odgovornost za "čuvanje mira u svijetu", možda bi ispravnije rješenje bilo upravo da takva međunarodna organizacija preuzme i obvezu uspostavljanja jurisdikcije i pravosudnih tijela za progon pojedinaca koji mirovne misije koriste za vlastitu finansijsku dobit, a samu misiju pretvaraju u humanitarnu katastrofu?

---

¹⁷⁷ Za grafički prikaz geografskog položaja pojedinih mirovnih misija v. *infra* "8.3 Geografski prikaz trenutno aktivnih mirovnih misija".

7. Zaključak

Analiza predstavljena u ovom radu potvrđuje izjavu Martina Luthera Kinga da je "*nepravda bilo gdje, prijetnja pravdi svugdje*". Turbulentne političke promjene i militarizacija malih i udaljenih država kao što je za SAD predstavljala BiH neminovno vodi do razvoja trgovanja ljudima na lokalnoj razini, nakon čega je samo pitanje vremena kada će te male i destabilizirane države postati žarište određene regije u kontekstu trgovine ljudima. Jednom kada se to dogodi, ta država gotovo instantno dobiva globalni značaj, kao što je to prikazano na primjeru BiH. Države poput BiH, Hrvatske, Srbije i slične imale su u određenom trenutku svoje povijesti iznimno važnu ulogu i mogle su poduzeti mjere da se taj fenomen i njegove posljedice barem ublaže. Države bivše SFRJ bi trebale biti lekcija državama koje se pronadu u istoj situaciji i jasna poruka da ne idu istim putem u smislu političkih procesa. Ratno profiterstvo ima razmjere puno šire od onih koji mu se obično pripisuju, pa nije pretjeran zaključak da pravovremeno sprječavanje ratnog profiterstva u kontekstu trgovanja ljudima doslovce spašava živote.

"*Vječna budnost kao cijena slobode*"¹⁷⁸ prvenstveno se odnosi na visokorazvijene države u svijetu; uloga "svjetskog policajca" nije pravo, već dužnost. Izvješća State Departmenta o trgovanju ljudima u svijetu i američko rangiranje država po *tier*-ovima dovodi i do jednog drugog pitanja. Zašto nametati nerealna očekivanja od "mladih demokracija" koje nemaju niti iskustva niti materijalna sredstva da provedu ista? Takav pristup stvara dojam da države kao što je SAD time zapravo skreću pozornost sa vlastitih pogreški i nedovoljne uključenosti u goruće globalne probleme sa kojima su u kauzalnom odnosu. Problematika mirovnih misija po svijetu posebno je naglašena isključivo iz razloga što se na taj faktor može izvršiti najveći utjecaj. Pravilno uređivanje statusa osoblja mirovnih misija tek je jedan od problema. Ne može se očekivati da će se osoblje primjereno ponašati ako im se status uredi na takav način koji jasno daje poruku da su iznad zakona i da neće odgovarati za počinjene zločine. Uostalom ako im je međunarodna organizacija, *i.e.* UN dodijelila kaznenoprocenjski imunitet, onda bi ih ista trebala i odgovorno nadzirati te provoditi kazneni progon i sankcionirati one koji na određeni način podržavaju ili se uključe u organizirani kriminal. To bi se moglo povjeriti i u nadležnost određenih institucija poput stalnog Međunarodnog

---

¹⁷⁸ U originalu na engleskom "Eternal vigilance is the price of liberty" je svjetski poznata američka izreka, s tim da bi se glede trgovanja ljudima mogla primjeniti i varijacija iste - "Eternal vigilance is not only the price of liberty; eternal vigilance is the price of human decency." (Aldous Huxley)

kaznenog suda u Den Haagu. Organiziranje i pravilno funkcioniranje određenog međunarodnog mehanizma za sankcioniranje uključenih u trgovinu ljudima i zaštitu žrtava nesumnjivo bi imalo i preventivni učinak. Neprihvatljiva je trenutna situacija u kojoj se mirovne misije pokrenute iz plemenitih pobuda, prečesto pretvaraju u humanitarne katastrofe. Pritom se sve skriva od očiju javnosti i praktički se ostavljaju posljedice zločina kao pečat međunarodne zajednice u marginaliziranim državama svijeta. Takvim državama je nužna pomoći i svojevrsno mentorstvo i u pravnom aspektu, posebno glede pravilnog pisanja zakona. U suprotnom, neizbježna je situacija poput one u BiH gdje su zločini bili nekažnjivi, a žrtve prvo viktimizirane od strane trgovaca, a potom procesuirane od strane države. U tom slučaju žrtve i ako uspiju pobjeći od jednog *traffickera*, završavaju kod drugog te se stvara jedan zatvoreni krug u kojem si žrtve ne mogu same pomoći. Osim pravnog okvira, nužno je i razraditi sisteme kojima će se prevladati određena tradicijska i kulturna naslijeđa koja bi se mogla dovesti u vezu s trgovanjem ljudima, kao što je to na primjer kod nacionalne manjine Roma i njihovog običajno prihvaćenog „ugovornog braka“. Ipak, u borbi protiv širih lanaca trgovine ljudima najveći i najrazgranatiji problem je dakako korupcija. No kao i sve ostale pojave, i ona je u stvari rezultat procesa na globalnoj razini. Jedna od posljedica neoliberalnog tržišta je postupni nestanak srednje klase te diferencijacija na samo dva društvena sloja - bogate manjine i siromašne većine. Nerealno je očekivati da će iskorijeniti siromaštvo u svijetu, ali nesporna je činjenica da kriminal nije nužna komponenta društva. Socijalno blagostanje i visoki životni standardi čine kriminal nepotrebnim, pa se građanstvo ne mora okretati ilegalnim načinima stjecanja financijske dobiti, među kojima se trgovanje ljudima istaklo kao jedna od najprofitabilnijih. Zbog toga politika, kako nacionalna, tako i globalna te opće društveno uređenje mora težiti upravo poboljšanju životnih prilika ljudi.

Što se prije promijeni tendencija poticanja i podržavanja isključivo financijske vrijednosti kao najvažnije u društvu, prije će se smanjiti i "kriza umova" koja rezultira sve brutalnijim i otvorenijim pojavnim oblicima kriminalitetaom, od čega je među najviše zastrašujućim upravo - trgovanje ljudima.

8. Prilozi

8.1. Statistike Sigurne kuće "Medica", Zenica u Bosni i Hercegovini

(Statistike su dobivene i vođene od strane osoblja Sigurne kuće "Medica")

Tablica 1. statistike Sigurne kuće „Medica“

Godina	Razlozi dolaska	Žene	Djeca	Maloljetnice	Ukupno	%
1993 -2003	Ratne traume (silovanje, gubici, izbjeglištvo, povratci)	394	243	40	677	55%
2003 -2006	Nasilje u porodici, braku i porodična problematika	121	79	11	211	17%
2006 -2011	Nasilje u porodici, braku i porodična problematika, žrtve trgovine ljudima	165	154	26	345	28%

8.2. Geografski prikaz tržnice "Arizona"

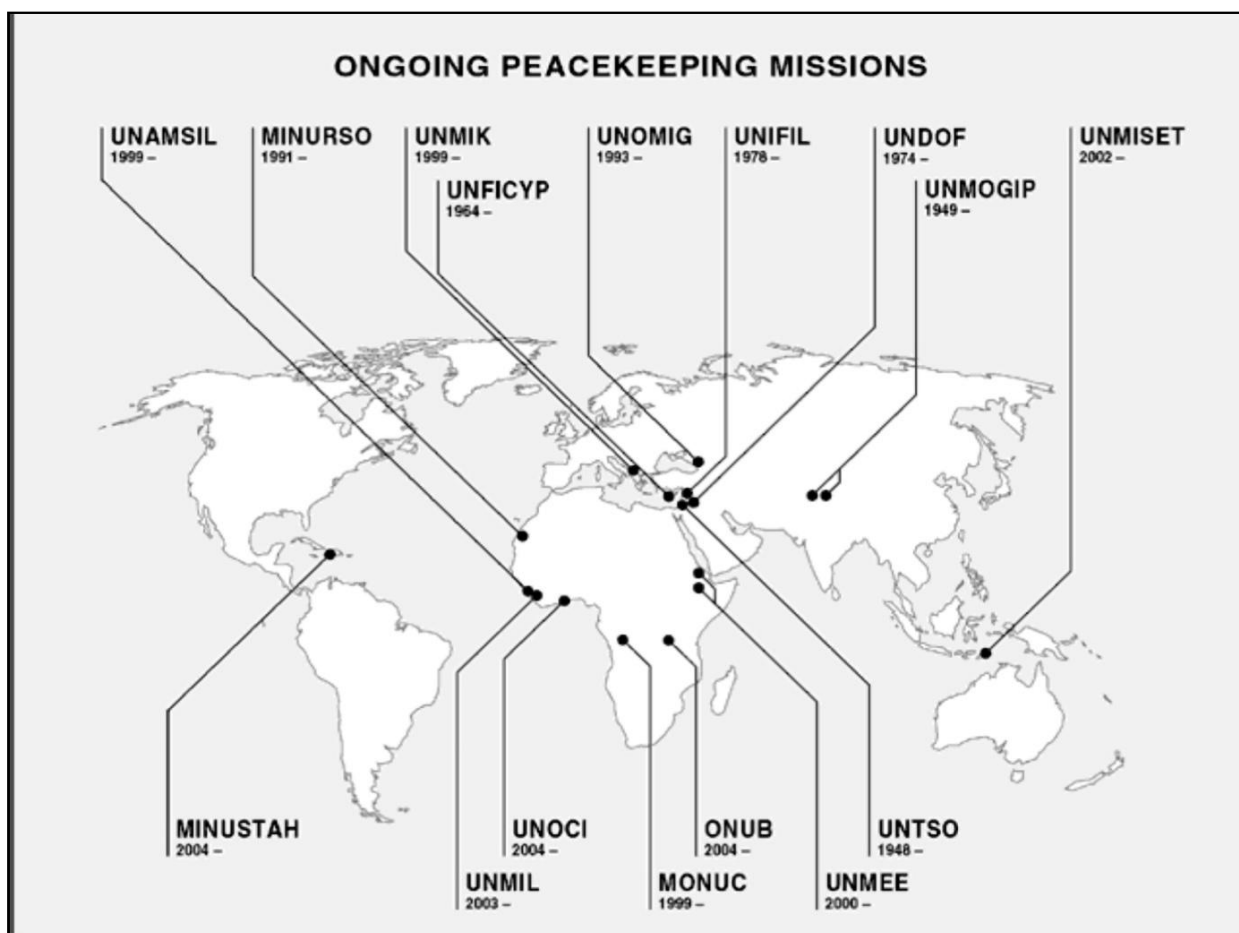
Karta NATO-a za mirovnu misiju UNMBIH-a s naknadno označenim položajem tržnice "Arizona" preuzeta je iz izvješća HRW-a: *"Hopes Betrayed: Trafficking Of Women And Girls To Post-Conflict Bosnia And Herzegovina For Forced Prostitution"*

Slika 3. Grafički prikaz geografskog položaja tržnice „Arizona“

8.3. Geografski prikaz trenutno aktivnih mirovnih misija

Geografski prikaz trenutno aktivnih mirovnih misija u svijetu dobiven je od umirovljenog general-bojnika ratnog zrakoplovstva SAD-a i izvršnog direktora nevladinih organizacija WEI i SCII, Charlesa E. Tuckera.

Slika 4. Grafički prikaz geografskog položaja trenutno aktivnih mirovnih misija

9. Popis literature

I. Znanstveni radovi i ostala stručna literatura:

1. Bačić, Franjo; Šeparović, Zvonimir: „*Krivično pravo – Posebni dio*“, Informator, Zagreb, 1997.
2. Castan Pinos, Jaume: "*Building Fortress Europe? Schengen and the Cases of Ceuta and Melilla*":<http://www.qub.ac.uk/research-centres/CentreforInternationalBordersResearch/Publications/WorkingPapers/CIBRWorkingPapers/Fileupload,174398,en.pdf> (zadnji posjet 24. veljače 2014. godine)
3. Derenčinović, Davor (ur.) *et al.*: "*Posebni dio kaznenog prava*", Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013.
4. Derenčinović, Davor, "Nisu na prodaju - o pravima žrtava trgovanja ljudima nakon presude Europskog suda za ljudska prava u predmetu Rantsev protiv Cipra i Rusije", Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 1(2010); str. 53-72.
5. Dorff, H. Robert (ur.); Franke, C. Volker (ur.) *et al.*: "*Conflict Management and Peacebuilding : Pillars of a New American Grand Strategy*", Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, listopad 2013.
6. Doyle, W. Michael; Sambanis, Nicholas: "*International Peacebuilding: A Theoretical and Quantitative Analysis*", American Political Science Review, Vol. 94, No. 4, prosinac 2000; <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2586208.pdf?acceptTC=true&jpdConfirm=true> (zadnji posjet 12. ožujka 2014. godine)
7. Garačić, Ana: „*Kazneni zakon u sudskoj praksi – Posebni dio*“, Organizator, Zagreb, 2009.
8. Garačić, Ana: „*Pravna shvaćanja u kaznenom pravu 1956. – 2008.*“, broj 110; „*Zaključci kaznenog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 23. rujna 1993. – Kaznenoprocetni imunitet pripadnika UNPROFOR-a*“, Organizator, Zagreb, 2008.
9. Glasnović, Gjoni, Vera: "*Neka saznanja o žrtvama trgovine ljudima na Kosovu radi prostitucije*", Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 12, broj 1/2005, str. 253-263.
10. Haynes, Dina Francesca: „*Lessons from Bosnia's Arizona Market: Harm to women in a neoliberalized postconflict reconstruction proces*“, University of Pennsylvania law Review,

Vol.158:1779.;http://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1163&context=penn_law_review (zadnji posjet 22. veljače 2014. godine)

11. Jennings, K. M.; Nikolić-Ristanović, V.: "*UN Peacekeeping Economies and Local Sex Industries: Connections and Implications*", MICROCON Research Working Paper 17, Brighton: MICROCON; http://www.microconflict.eu/publications/RWP17_KJ_VNR.pdf (zadnji posjet 20. veljače 2014. godine)
12. Kovčo-Vukadin, Irma; Jelenić, Dražen: „*Trgovanje ljudima: kriminološki i kaznenopravni aspekt*“, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 10, broj 2/2003, str. 665-718.
13. Krapac Davor i sur.: "*Kazneno procesno pravo - Prva knjiga: Institucije*", V. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, studeni 2012.
14. Lacmanović, Bogoljub: „*Od zločina do kazne – ideje i praksa u izradi novog jugoslavenskog krivičnog zakonodavstva*“, August Cesarec, Zagreb, 1977.
15. Ljubojević, Virdžinija: „*Trafficking of women and children in Bosnia and Herzegovina: Analysis of the recent trends*“, Thesis submitted for a master's degree in international social welfare and health policy, Faculty of social science, Oslo university college, 2009; <http://www.hioa.no/eng/Studier/SAM/Master/International-Social-Welfare-and-Health-Policy/Master-s-theses/2008/Virdzinija-Ljubojevic-Trafficking-of-Women-and-Children-in-Bosnia-and-Herzegovina-Analysis-of-the-Recent-Trends>, (zadnji posjet 27. ožujka 2014. godine)
16. Murray, Jennifer: „Who Will Police The Peace-Builders? The Failure To Establish Accountability For The Participation Of United Nations Civilian Police In The Trafficking Of Women In Post-Conflict Bosnia And Herzegovina“, 34 Columbia Human Rights Law Review 475, 2003; <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/colhr34&div=17&id=&page=> (zadnji posjet 14. veljače 2014. godine)
17. Nikolić - Ristanović, Vesna: " Sex Trafficking: The Impact of War, Militarism and Globalization in Eastern Europe" ; http://www.globalizacija.com/doc_en/e0058sim.htm (zadnji posjet 16. siječnja 2014. godine)
18. Novoselec, Petar; Bojanić, Igor: "*Opći dio kaznenog prava*", četvrto, izmijenjeno izdanje, Zagreb, 2013.
19. Pavlović, Šime, „*Kazneni zakon*“, Naklada Libertin, 2012.
20. Radović, Ivana *et al.*: "*Trgovina ljudima - priručnik za novinare*", Astra - akcija protiv trgovine ljudima, Beograd, 2008.
21. Smerdel, Branko: "*Ustavno uređenje europske hrvatske*", Narodne novine, Zagreb, lipanj 2013.

II. Pravni propisi:

1. Daytonski mirovni sporazum
2. Direktiva Europske Unije 2011/36/EU o sprječavanju i borbi protiv trgovanja ljudima te zaštiti žrtava (SL L 101, 15. 4. 2011.)
3. Europska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (NN MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10)
4. Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe (NN MU 05/02)
5. Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, (NN MU 05/02, 07/02)
6. Kazneni Zakon Republike Hrvatske iz 1997.g., (NN 110/97, 27/98)
7. Kazneni Zakon Republike Hrvatske, (NN 125/11,144/12)
8. Kazneni Zakon Republike Hrvatske, (NN 125/11,144/12); Obrazloženje zakonodavca
9. Konvencija Međunarodne organizacije rada br. 105: "*Ukinuće prinudnog rada*", (NN MU 12/96, 7/97)
10. Konvencija Međunarodne organizacije rada br. 182: "*Zabrana i trenutno djelovanje za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada*", (NN MU 5/01)
11. Konvencija Međunarodne organizacije rada br. 29: "*Prisilni ili obvezni rad*", (NN MU 5/00)
12. Konvencija o povlasticama i imunitetima specijaliziranih ustanova Ujedinjenih naroda, (NN MU 10/99)
13. Konvencija o povlasticama i imunitetima Ujedinjenih naroda, (NN MU 10/99)
14. Konvencija o ropstvu iz 1926. godine, (Tekst Konvencije objavljen u: „*Zbirka Ugovora Kraljevine Jugoslavije*“, 1929., str. 607, a postaje dijelom pravnog sustava RH „*Odlukom o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji*“, (NN MU 12/93)

15. Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, (NN MU 14/02)
16. Krivični zakon Savezne Republike Jugoslavije (Službeni list SFRJ, 44/76-1329, 36/77-1478,42/84-895, 37/84-933, 74/87-1743, 57/89-1441, 3/90-63m38/90-1217, 45/90-1340, 54/90-1773)
17. Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske (NN 31/93, 39/93, 108/95, 16/96, 28/96)
18. Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, (NN MU 14/02)
19. Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, (NN MU 14/02)
20. Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, (NN MU 14/02, 11/2004 ispr.)

III. Elektroničke publikacije i izvješća:

22. Beck, Alyson; De la Vega, Connie: „*The Role of Military Demand in Trafficking and Sexual Exploitation*“, Commission on the Status of Women 50th Session, February 2006; <http://www.docstoc.com/docs/5251640/Written-Statement-for-Human-Rights-Advocates>, (zadnji posjet 13. siječnja 2014. godine)
23. Bureau of Justice Statistics: "*Characteristics of Suspected Human Trafficking Incidents, 2007-2008*"; <http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/cshti08.pdf>, (zadnji posjet 4. veljače 2014. godine)
24. Cho, S.-Y.; Dreher, A.; Neumayer, E. (2012).: "*Does Legalized Prostitution Increase Human Trafficking?*", Economics of Security Working Paper 71, Berlin: Economics of Security, http://www.uni-heidelberg.de/md/journal/2013/06/diw_econsec0071.pdf, (zadnji posjet 4. veljače 2014. godine)
25. Department of State, USA.: „*Trafficking in persons report*“ June 2012., printed by A/GIS/GPS; <http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2012/index.htm>, (zadnji posjet 10. veljače 2014. godine)

26. Department of State, USA: „Trafficking in persons report, June 2013“; <http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2013/>, (zadnji posjet 10. veljače 2014. godine)
27. European Court of Human Rights: „*Factsheet – Forced labour and trafficking*“, November 2012; http://adapt.it/adapt-indice-a-z/wp-content/uploads/2013/08/factsheet_forced-labour_EU_Court_HR_2012.pdf, (zadnji posjet 15. siječnja 2014. godine)
28. Haken, Jeremy: „*Transnational Crime In The Developing World*“, Global Financial Integrity, February 2011; http://www.gfintegrity.org/storage/gfip/documents/reports/transcrime/gfi_transnational_crime_web.pdf, (zadnji posjet 20. siječnja 2014. godine)
29. Human Rights Watch, Hopes Betrayed: „*Trafficking Of Women And Girls To Post-Conflict Bosnia And Herzegovina For Forced Prostitution*“, 26 November 2002, D1409; <http://www.refworld.org/docid/3e31416f0.html>, (zadnji posjet 14. veljače 2014. godine)
30. International Organization for Migration (IOM): „*Data and Research on Human Trafficking: A Global Survey*“, Offprint of the Special Issue of International Migration Vol.43(1/2)2005; <http://lastradainternational.org/lisidocs/282%20IOM%20survey%20trafficking%20%28Global%29.pdf> (zadnji posjet 14. ožujka 2014. godine)
31. IOM: "*Changing Patterns and Trends of Trafficking in Persons in the Balkan Region*", 2004; http://www.iom.md/materials/2_changing_patterns.pdf (zadnji posjet 13. siječnja 2014. godine)
32. U.S. Department of Health & Human Services: „Labor Trafficking Fact Sheet“, 2012; http://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/orr/fact_sheet_labor_trafficking_english.pdf (zadnji posjet 10. ožujka 2014. godine)
33. U.S. Department of Health & Human Services : „Sex Trafficking Fact Sheet“, 2012 ; http://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/orr/fact_sheet_sex_trafficking.pdf (zadnji posjet 12. ožujka 2014. godine)
34. UNODC, Inter-Parliamentary Union, Un.gift : „ Combating trafficking in persons – A handbook for parliamentarians No 16“, 2009 ; <http://www.ipu.org/pdf/publications/traffickingp-e.pdf> (zadnji posjet 24. ožujka 2014. godine)

IV. Sudska praksa

Europski sud za ljudska prava (ECHR) :

1. Van Droogenbroeck v. Belgium (no. 7906/77)

2. W.,X.,Y. and Z. v. the United Kingdom (nos. 3435/67, 3436/67, 3437/67 and 3438/57)
3. L.R. v. the United Kingdom (no. 49113/09)
4. Siliadin v. France (application no. 73316/01)
5. Rantsev v. Cyprus and Russia (no. 25965/04)

Sudska praksa RH:

1. Odluka VSRH : Kž-634/00 od 15. ožujka 2001.
2. Odluka Županijskog suda u Koprivnici: Kž-240/03 od 25. rujna 2003.
3. Odluka VSRH: Kr-209/96 od 21. srpnja 1997.

10. Zahvale

Zahvalio bih se svom mentoru prof.dr.sc. Davoru Derenčinoviću bez čije velike podrške, truda, strpljenja, povjerenja, kritika i savjeta, ovaj rad ne bi bio isti. Također, komentari kolegica Petre Prkačin, Ide Dojčinović i kolege Maria Rašića su puno pomogli u finaliziranju rada, a posebna zahvala ide kolegici Loreni Mičik koja je cijeli rad lektorirala.

Posebnu zahvalu upućujem socijalnoj pedagoginji Lejli Heremić, policijskom službeniku T.Đ. i umirovljenom general-bojniku Charlesu E. Tuckeru bez čijih informacija i realnog uvida u praktičnu stranu obrade rada ne bih bio u mogućnosti obraniti temeljne teze.

11. Sažetak

Utjecaj militarizacije, političkih procesa i globalne ekonomije na pojavu i razvoj trgovanja ljudima

Trgovanje ljudima (eng. *trafficking*) aktualan je problem modernog kaznenog prava i relativno nova kriminološka pojava, ali prije svega globalni fenomen koji pogađa sve države. U ovom radu analiziraju se aspekti trgovanja ljudima i pokušava se dati odgovor na pitanje kako ono nastaje. Analiza počinje razmatranjem pravnih i kriminoloških aspekata trgovanja ljudima kao problema organiziranog kriminaliteta. Ta analiza daje odgovor na to što je trgovanje ljudima kao pojava i kako ona funkcionira, ali i dalje ne daje odgovor na to kako ona nastaje. Da bi se odgovorilo na ovo pitanje, autor rada koristi regionalni pristup i analizira situaciju u Bosni i Hercegovini u ratnom i post-ratnom periodu s obzirom na to da je ta država najbolji primjer kako kompleksna državna struktura i nagli prijelaz iz planskog u neoliberalno globalno tržište, uz kumulativni utjecaj loše provedene tranzicije, stvara uvjete za generiranje žrtava kao posljedice općeg osiromašenja i nezaposlenosti. Kao neovisan, ali kumulativan makroproces, proučavaju se kratkoročne i dugoročne posljedice militarizacije i etničkog čišćenja tijekom oružanih sukoba na pojavu trgovanja ljudima, ali i njihovo simultano djelovanje, kao "inkubatora" za stvaranje balkanskih kriminalnih organizacija koje su se specijalizirale za trgovanje ljudima. Poseban se naglasak stavlja na mirovne misije UNPROFOR-a i UNMIBH-a, *i.e.* kako se činjenica prisutnosti 60,000 relativno bogatih, uglavnom muških vojnih i civilnih stranih službenika odrazila na nagli razvoj seksualne industrije odnosno institucionalizaciju trgovanja ljudima na duge staze. Konačna potvrda teze da je trgovanje ljudima isključivo odraz globalnih ekonomskih i političkih procesa, kao i militarizacije, pokazuje se na analizi slučaja tržnice Arizona u distriktu Brčko te kroz provedeno istraživanje u obliku razgovora sa relevantnim stručnjacima.

Ključne riječi: trgovanje ljudima, seksualna i radna eksploatacija, uspostava ropskog odnosa, ekonomija mirovnih misija, UNPROFOR, UNMIBH

12. Summary

The impact of militarization, political processes and the global economy on the occurrence and development of human trafficking

Human trafficking is a major problem of modern criminal law and relatively new phenomenon in criminology, but above all a global phenomenon that affects all countries. In this paper we discuss the aspects of trafficking and answer how it occurs. The analysis begins with considering the legal and criminological aspects of human trafficking as an issue of organized crime. This provides an answer to what human trafficking is as a phenomenon and how it works, but it still does not answer how it occurs. To answer this question, the author of the paper uses a regional approach with emphasis on Bosnia and Herzegovina during the war and post-war period. The reason is that this country is the best example in recent history of how complex the state structure and the sudden transition from a planned to a neo-liberal global market are, with the cumulative effect of poorly implemented transition that creates the conditions for human trafficking; it is also a result of general impoverishment and unemployment. As a separate, but cumulative large-scale process, this analysis further examines the short-term and long-term consequences that militarization and ethnic cleansing during the armed conflict have on the emergence of human trafficking, and simultaneously act as "incubators" for creating a widespread organized crime network in the Balkans that specializes in trafficking. Special emphasis is placed on the peacekeeping missions UNPROFOR and UNMIBH, i.e. to reflect the fact the presence of 60,000 relatively wealthy, mostly male foreign military and civilian officials in the rapid development of the sex industry, in other words - institutionalization of human trafficking in the long run. Final confirmation of the thesis that human trafficking is only a reflection of the global economic and political processes, as well as the militarization will be shown on a study of the case of "Arizona Market" in the Brcko District and through research conducted in the form of interviews with relevant experts.

Keywords: human trafficking, sexual and labor exploitation, establishment of slavery, peacekeeping economies, UNPROFOR, UNMIBH